

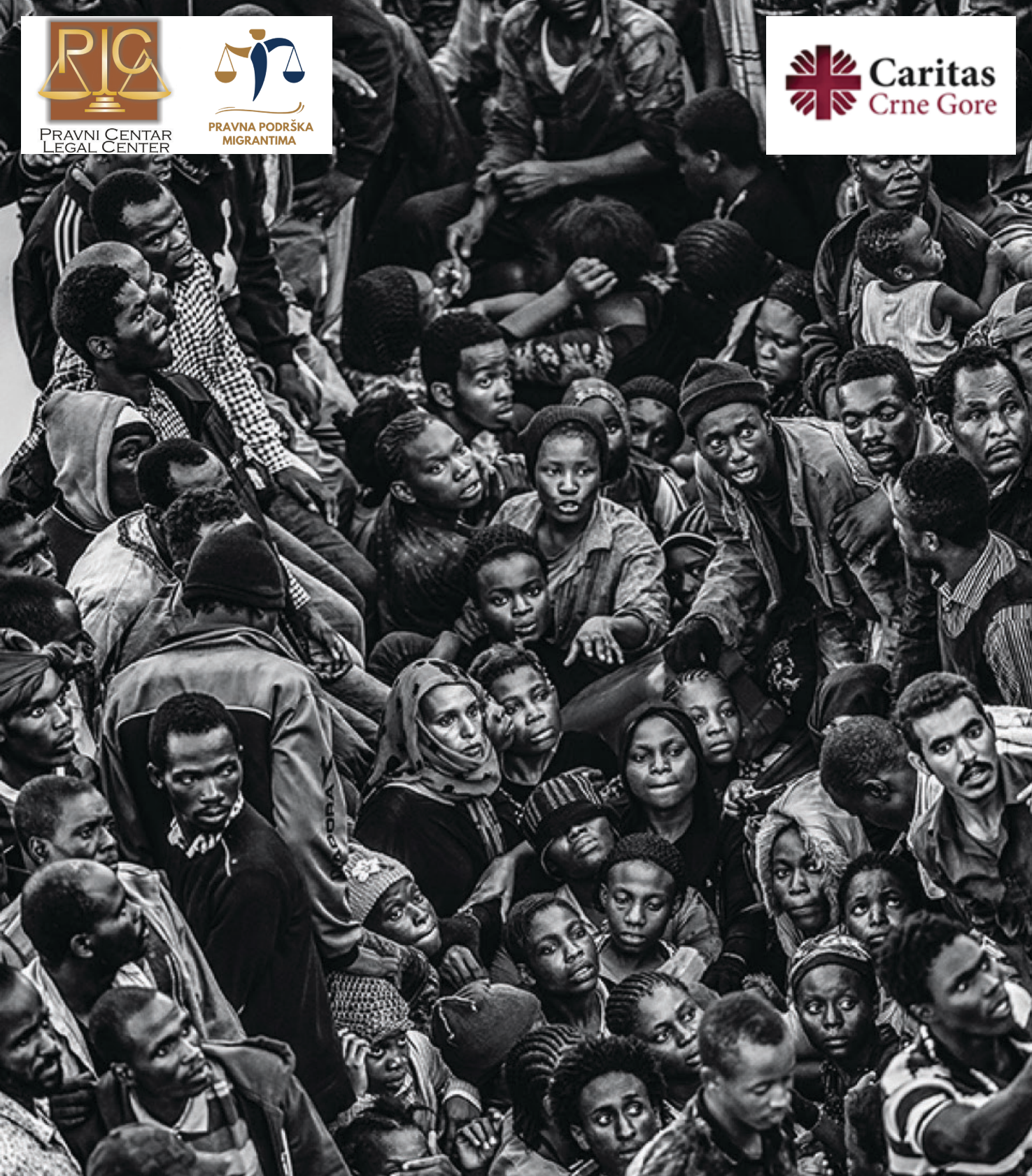
PRAVNI CENTAR
LEGAL CENTER

PRAVNA PODRŠKA
MIGRANTIMA

Caritas
Crne Gore

PRIRUČNIK ZA STICANJE I RAZVOJ INTERKULTURALNE KOMPETENCIJE SLUŽBENIKA U VOĐENJU I SAVJETOVANJU MIGRANATA

Natalija Đaletić

Opći projekat finansira
Evropska unija

Ministarstvo pravde
i podrške građanima

Centar za
jednakost
polova

Caritas
za
zaštitu
dijete

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

CZMP

FOR
MIGRATION
STUDIES

M'BASE

In the Same Boat

[fotografija na naslovnoj strani]

26. avgust 2015.

Fotograf: Francesco Zizola

Drveni ribarski brod, sa više od 500 putnika, plovi iz Libije u pravcu Italije.

Izbjeglice već nekoliko godina prelaze moreuz u Sredozemnom moru između Libije i Italije, često u brodovima koji nisu sposobni za plovidbu. Prolaz je duži i opasniji nego na novijim prelazima, između Turske i Grčke. Skoro 140.000 ljudi stiglo je na italijansko tlo iz Libije 2015. godine. Više od 2.800 ljudi se utopilo dok je pokušavalo da pređe ovaj moreuz.

**PRIRUČNIK ZA STICANJE I RAZVOJ
INTERKULTURALNE KOMPETENCIJE SLUŽBENIKA U
VOĐENJU I SAVJETOVANJU MIGRANATA**

UVOD

U septembru 2020. godine Galup [Gallup] je objavio rezultate istraživanja *Indeksa prihvatanja migranata*. Istraživanje je sprovedeno 2019. godine u 145 zemalja svijeta. Prihvatanje migranata je opalo širom svijeta, a nacije Zapadnog Balkana sada su najmanje tolerantne na svijetu. Na skali najmanje tolerantnih zemalja svijeta, kada je riječ o migracijama, Crna Gora zauzima 6. mjesto, sa indeksom od 1, 87 [vrijednost skale je od 0 do 9]. Indeks se zasniva na tri pitanja: da li ljudi misle da su migranti, koji žive u njihovoj zemlji, postaju njihove komšije ili stupaju u brak sa članom porodice domaćina, dobra ili loša stvar. Indeks je zbir bodova sva tri pitanja.

Zatečeni ovako niskim indeksom, pokušali smo da kroz projekat **Pravna podrška migrantima** dođemo do odgovora o uzrocima niske podrške migrantima u našoj zemlji. Odgovore smo tražili kod službenika i zaposlenih u javnoj upravi koji su u neposrednoj ili posrednoj relaciji sa migrantima i značajno kreiraju sliku o njima.

Tražili smo odgovore kroz seminare i radionice na kojima smo se bavili sticanjem i razvojem kulturološke kompetencije, kulturnom svijesti o važnosti multikulturalnosti i kulturnim kodovima koji razlikuje ljude i narode jedne od drugih. Tražili smo odgovore i kroz ankete čiju osnovu pitanja čine upravo pitanja iz Galupove ankete. Mi smo ih proširili i insistirali na objašnjenju biranih stavova. Tako je, jedino, bilo moguće otkriti stvarno stanje. Svi rezultati našeg mikro istraživanja i rada predstavljeni su u ovom *Priručniku*.

Ljudske migracije su sjevremeni fenomen, sastavni dio života ljudskog društva. Kretanje ljudi preko nacionalnih granica je neizbježno, bilo vođeno potrebom da se pobjegne od sukoba ili željom da se postigne bolji kvalitet života negdje drugdje. Proces prilagođavanja životu u novoj zemlji – posebno za one koji su prešli dug put – nije lak. Integraciju migranata u društvo treba posmatrati kao dvosmjerni proces, koji uključuje napore i samih migranata i stanovništva zemalja domaćina.

Kultura je uticajna sila u oblikovanju vrijednosti, vjerovanja i ponašanja. Živimo u polarizovanim vremenima, kada čak i male razlike u mišljenjima mogu izazvati bujanje strasti. U ovom kontekstu, kultura može pomoći da se posreduje podjela i ojača osjećaj zajedničke svrhe i solidarnosti.

Ovaj priručnik je namijenjen za korišćenje na kursivima obuke za vladine službenike, parlamentarce, predstavnike centralnih, regionalnih i lokalnih vlasti, kao i socijalne partnere i aktere civilnog društva koji su uključeni u razvoj, implementaciju i evaluaciju politika integracije migranata.

Luka Kovačević,
izvršni direktor NVO Pravni Centar

Civili koji su ostali u zapadnom Mosulu nakon bitke da zauzmu gradsku liniju za pomoć u naselju Mamun.

Fotograf: Ivor Prickett, The New York Times, 2017.

I

CRNA GORA I LJUDI U POKRETU

*Migracije su izraz ljudske težnje za dostojanstvom,
sigurnošću i boljom budućnošću.
To je deo društvenog tkiva,
deo samog našeg sastava kao ljudske porodice.*

Ban Ki Mun,
8. generalni sekretar Ujedinjenih nacija
[UN, 2013]

AUTORSKA OBJAŠNJENA

Imenice u tekstovima pisane u muškom rodu, odnose se i na ženski rod.

Ljudi u pokretu je naziv koji koriste profesionalci u socijalnom savjetovanju i stručnjaci za interkulturalnu i multikulturalnu kompetenciju kada govore o ljudima koji se nalaze u procesu migracije. Ovaj termin je podržavajući, objedinjujući i ukida sve vrste administrativnih i pravnih označitelja koji su važni za funkcionisanje represivnih državnih sistema ali ne i za kulturološki osviješćene profesionalce koji pružaju podršku Čovjek – Čovjeku. Autorka se opredijelila da u svakoj prilici u tekstu, gdje je to bilo moguće, koristi ovaj pojam.

Pojam migrant ovdje koristimo u širem značenju, u skladu sa definicijom Međunarodne organizacije za migracije, i pod njim podrazumijevamo osobu koja, iz različitih razloga [ratni sukobi, ekonomski, politički, ekološki razlozi i dr.], privremeno ili trajno mijenja mesto boravka unutar ili preko državnih granica [Perruchoud, Redpath-Cross, 2011].

KONTEKST MIGRACIJA U SVIJETU

Savremeni svijet karakteriše visok stepen kulturne i socijalne mobilnosti, jačanje interkulturalne i multikulturalne interakcije i kontakata, značajno povećanje migracionih tokova koji su uglavnom usmjereni ka razvijenim zapadnim zemljama. Relevantnost proučavanja migracionih procesa u Evropi određena je uticajem koji oni imaju na ekonomski, društveni i politički život evropskih država. Snažni migracioni tokovi u savremenoj Evropi su faktor koji utiče na unutrašnju politiku evropskih zemalja i međunarodne odnose. U evropskim zemljama raste socijalna i politička tenzija, sve aktivnije je djelovanje desničarskih partija i pokreta, pojačavaju se ksenofobična osjećanja u društvu, što može dovesti do zaoštavanja društvenih sukoba i političke nestabilnosti u evropskom društvu. Zemlje Evrope suočavaju se sa ozbiljnim problemom održavanja jedinstva i stabilnosti u uslovima etničke i kulturne heterogenosti. Prevažilaženje migracione krize postavlja se kao glavni zadatak evropskih država [Cedefop, 2014].

Dio potreba *ljudi u pokretu* i zemlje domaćina, na ovaj ili onaj način, može se zadovoljiti odlukama u ekonomskoj, političkoj i socijalnoj sferi. Ali, postoje kulturološke, duhovne i ljudske potrebe koje zahtijevaju druga rešenja. Ovo naglašava važnu ulogu informacija i mehanizama duhovne adaptacije [Sauli Puukari i Mika Launikari, 2004].

Ljudsko u čovjeku [duhovno, moralno, stvaralačko] sve više ustupa mjesto funkcionalno-tehnokratskom. Humanističke vrijednosti se povlače pod naletom tehnologija i medija koje čovjeka ne vide kao *čudo prirode*, već kao predmet potrošnje. Danas, svi aspekti života ljudi prolaze kroz totalnu dekonstrukciju. Uvedeni pojmovi **transparentnost i tolerancija ne dovode do razvoja solidarnosti i međunarodnih – ljudskih – odnosa u društvu**. Naprotiv, ljudsko otuđenje postaje sve raznovrsnije i sveobuhvatnije; u procesu traženja efikasnih modela socijalizacije ljudi i naroda kao načina zaštite od globalizacije i njome generisanih novih totaliteta, sve više se pojavljuju nacionalni, konfesionalni i drugi klansko-grupni identiteti [T. Just i M. Korb, 2003].

Veliki broj antropologa današnjice tvrdi da su savremeni ratovi rezultat povećane konkurencije ne između država, već između različitih **antroposistema**. A to se dešava usled sve većih protivrečnosti u sudbinama i izgledima za razvoj pojedinih antropoloških zajednica – etničkih grupa, naroda, društvenih grupa itd. Svijet danas ulazi u eru tranzicije od **sukoba civilizacija** do **sukoba antroposistema**, što se objašnjava suštinski drugačijim odnosom prema **svrsi i vrijednosti same ličnosti** u svakom od ovih sistema. Sve veći civilizacijski konkurentski sukobi postaju vodeći trend svjetskog razvoja, sve više uništavajući humanističke norme i algoritme funkcionisanja planetarnog antropofaktora i ličnih egzistencija [Vladimir A. Lepehin, 2021].

Globalizacija

Analizirajući različite pristupe definiciji pojma *globalizacije* koji se javljaju u savremenoj stranoj i domaćoj literaturi, uočena su značajna neslaganja u ideji globalizacije. Diskusija koja se odvijala oko ovog procesa jasno ukazuje da je globalizacija događaj od opšteplanetarnog značaja koji utiče na sve sfere ljudskog života i društva u cjelini. Neizvjesnost koncepta *globalizacije* objašnjava se složnošću i nedosljednošću ovog procesa, kao i njegovim ideološkim opterećenjem i pretjeranom politizacijom, jer ovaj koncept često postaje predmet borbe između različitih političkih i ideoloških snaga. Zamućenost i svestranost u tumačenju ovog pojma objašnjava se i raznovrsnošću procesa koji se označavaju ovim pojmom.

Zajednički zaključci naučnika u vezi sa fenomenom globalizacije kažu da *globalizacija* nije apsolutno nova pojava svojstvena modernom dobu. Nijedna istorijska etapa u razvoju čovječanstva ne postaje potpuna suprotnost prethodnoj, niti jedna pojava ili proces ne nastaje ni iz čega i ne može a da ne nosi reliktna tragova srodnih znakova prethodnog istorijskog i kulturnog iskustva. Uprkos činjenici da je koncept *globalizacije* formiran relativno nedavno, mnogo prije *postindustrijske ere*, ljudi su sve više počeli da shvataju **nestanak granica između zemalja i civilizacija**. Koncepti i predstave slične ovom pojmu mogu se pratiti u različitim filozofskim, religioznim i naučnim tekstovima. Oni utiču na ideje povezane sa takvim konceptom kao što je jedinstvo, različiti načini i oblici ujedinjenja čovječanstva – sve je to povezano sa početnom i neodoljivom željom ljudi za jedinstvom i formiranjem idealnih ideja o tome. Dakle, koncepti globalizacije imaju dugu istoriju razvoja, uključuju različite teorije koje karakteriše globalni pogled na svijet. Govoreći o globalizaciji, neophodno ju je staviti u kontekst dva glavna trenda u procesu promjene slike svijeta. To je težnja ka univerzalizaciji razvoja i istovremeno težnja ka povećanju raznovrsnosti njegovih oblika. Interakcija ovih trendova određuje prirodu savremenog svjetskog razvoja, njegovu dvosmislenost i očuvanje alternativnog izbora za svaki narod i državu.

Globalizacija teče na različite načine u različitim sferama savremenog društva:

- ❖ lako i brzo – u ekonomiji, sferi komunikacija;
- ❖ kolebljivo, s pogledom na prošlost – u političkoj sferi;
- ❖ bolno i teško – u sferi kulture.

Jedna od najproblematičnijih sfera globalizacije je sfera kulture. Procesi globalne transformacije društva koji se odvijaju danas, jačanje globalne međuzavisnosti aktuelizovali su problem integriteta svjetskog kulturnog prostora, principa strukturisanja i interakcije kultura. S jedne strane, globalizacija kulture doprinosi nastanku novih oblika i načina funkcionisanja kulture, sa druge strane, kultura aktivno reaguje i sama počinje da utiče na proces globalizacije. Danas su, u okviru globalizacije kulture, u prvi plan izbili *čvorni problemi*, od čijeg adekvatnog razumijevanja i rešavanja zavisi budućnost kako pojedinaca, naroda, država, civilizacija, tako i čovječanstva u cjelini. Naučnici izdvajaju sledeće: problemi kulturnog i civilizacijskog identiteta u eri globalizacije, osnovni sistemi vrijednosti u novim realnostima, kao i problem religija u savremenom svijetu.

Identitet

Danas identitet nije samo psihološki problem, već problem savremenog svijeta, istorije. Identitet je fenomen moderne kulture. Promjene identiteta se dešavaju kako na nivou društva i njegovih konstitutivnih grupa, tako i na nivou uključivanja pojedinačnih društava u globalni sistem interakcija, a globalizacija presudno utiče na promjenu identiteta. Nove informacione tehnologije, pojava multinacionalnih korporacija koje kontrolišu medije, zajedno sa mnogim drugim faktorima, iznjedrile su globalne kulturne tokove čiji su obim, intenzitet, raznovrsnost i brzo širenje prevazišli sve što se ranije dešavalo. Shodno tome, doveden je u pitanje centralni položaj nacionalnih kultura, nacionalnih identiteta i njihovih institucija. Identitet nije jednoznačan, ima više nivoa [slojeva] – to su lični, etnički, kulturni i civilizacijski identiteti. Ali danas možemo govoriti o formiranju drugog nivoa identiteta – **globalnog identiteta** [P. Laungani, 1999].

Vrijednosti

Unutrašnja struktura i kulturni sadržaj društva djeluju kao faktor oblikovanja u razvoju veza ovog društva sa globalnim svijetom. Takođe, unutrašnja karakteristika društva je komponenta globalizacije, uključena je u strukturu globalnog svijeta i globalne kulture. Selektivnost kulture u odnosu na pozajmljene oblike života i načina mišljenja je mehanizam koji može da obezbijedi njeno uspješno učešće i održivost u globalnom prostoru. Globalizacija kulture izazvala je mnoge probleme, a jedan od centralnih problema moderne civilizacije je problem **vrijednosti**. Vrijednosti prolaze kroz transformaciju u skoro svim zemljama u kojima se odvijaju procesi globalizacije.

Tako danas u globalnom zapadnom društvu dolazi do radikalne revizije cjelokupnog sistema vrijednosti, koji je donedavno izgledao gotovo nepokolebljiv. Kao rezultat razvoja i primjene informacionih tehnologija u proizvodnji dobara i usluga u zapadnoj Evropi, od sredine 20. vijeka, uspostavljena je imovinska paradigma za dostizanje visina komfora pod nazivom *konzumerizam*. Širila se ideja o profitu i uvjerenje da se danas sve može kupiti, uključujući život, međuljudske odnose i zdravlje. Danas čovjek gubi vjeru u sposobnost da se dosledno kreće ka određenim ciljevima. Time društvena stabilnost za njega gubi na značaju, uključujući i stabilnost bilo kakvih međuljudskih odnosa.

U slučaju Crne Gore, odavno je konstatovno očigledno postojanje krize vrednosnih orijentacija. Kriza vrijednosti određuje, u krajnjoj liniji, neriješenu prirodu svih kriza karakterističnih za današnje društvo u Crnoj Gori:

Crnu Goru, koju karakteriše multietničnost i multikonfesionalnost, u posljednjem periodu obilježava duboka društvena polarizacija, učestali govori mržnje i netolerancije i potrebno je dodatne napore usmjeriti ka jačanju međukulturnih odnosa i socijalne kohezije. [Četvrti izvještaj Crne Gore o ostvarivanju okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, 2022].

Religija

Krajem 20. vijeka svjedočimo široko rasprostranjenom oživljavanju religija. Ovaj preporod karakteriše jačanje vjerske svijesti i politizacija religije, a politizacija se tiče gotovo svih vjerskih konfesija. Svaka religija nudi sopstvenu viziju globalizacije, koja istovremeno sadrži ideje i načine samoodržanja, ni u jednoj od njih nema jedinstvenog odgovora. Postoje tri trenda – prilagođava-

nje, konfrontacija, sopstvena alternativa; u različitom stepenu, svi se mogu pratiti u svakoj religiji. Danas nije legitimno govoriti da globalizacija vodi širokoj potrazi za vjerskim alternativama, a još manje govoriti o pojavi neke zajedničke *globalne religije* za zemljane. Umjesto pojave jedne religije u jednom svijetu, planeta svjedoči skoro univerzalnom *oživljavanju* tradicionalnih religija, otkrivajući veću ili manju netrpeljivost jedne prema drugima. Globalizacija dovodi do sticanja novog zamaha religije i jačanja njenog uticaja u društvu [Ervije-Leže, 2009].

Kultura

Sumirajući, dolazimo do zaključka da je globalizacija kulture objektivni proces integracije i interakcije kultura. Ali globalizacija *ne poništava kulturnu raznolikost i civilizacijske specifičnosti pojedinih zemalja i naroda, organski ih upijajući u sebe kao svoje sastavne delove i najvažnije karakteristike* [Bergelson, 2019].

Nijedna država danas ne može biti izolovana od ostatka svijeta, jer jednostavno ne može normalno da se razvija. A problem očuvanja nacionalne kulture nemoguće je riješiti uz pomoć vještački podignutih barijera. Danas, u kontekstu globalizacije, moguća je plodna interakcija sa drugim kulturama i istovremeno očuvanje sopstvenog identiteta.

Ne možemo zaustaviti proces globalizacije. Ali ove globalne tokove možemo usmjeriti u pozitivnom pravcu za dobrobit cijelog čovečanstva. Razvoj jedinstvenih zakonodavnih normi i pravila za cjelokupnu svjetsku zajednicu, koja će moći da reguliše ove procese, pomoći će društvu i njegovom duhovnom razvoju.

Prepoznajući posebnu ulogu migracionog procesa u životu svakog društva i shvatajući potrebu njegovog pravilnog razumijevanja i interpretacije od strane masovnih medija, i dalje je neophodno razumjeti i, što je najvažnije, odrediti sadržaj i strukturu ovog višedimenzionalnog i kompleksnog fenomena.

Savremeni svijet se sve više univerzalizuje, poprima formu globalnog integriteta, a u isto vrijeme naše doba karakteriše aktiviranje i jačanje izvornih, nacionalnih elemenata kulture. Dakle, objektivno funkcionalni prostor dijaloga kultura je dijalektički dvojna formacija. U svakoj kulturi suprotstavljaju se univerzalno i lokalno, nacionalno i internacionalno, visoko i nisko, elitističko i marginalno, sveto i profano. Svaka kultura ima centar i periferiju. Konfrontacija u kulturi može biti unutrašnja i spoljašnja. Sociokulturna stvarnost se otkriva samo u uslovima interakcije između različitih kultura, u čijem dijalogu je moguće pronaći ravnotežu i razumijevanje. U savremenom svijetu, ideja o dijalogu kao ukupnom procesu koji obuhvata cjelokupno ljudsko biće pokazala se posebno rasprostranjenom.

Tolerancija

Formiranje tolerantnih odnosa u društvu jedan je od urgentnih problema našeg vremena, o čemu svjedoče sve češći akti nasilja, terorizma, zaoštavanje međuvjerskih i međunacionalnih sukoba, manifestacije netolerancije u gotovo svim sferama ljudskog života. Osnovna mjera u ovom aspektu bila je usvajanje na međunarodnom nivou *Deklaracije o principima tolerancije*, koju je u novembru 1995. godine potpisalo 185 država članica Uneska, kao norme međunacionalnih i međuvjerskih odnosa. Ovaj problem je direktno vezan za fundamentalna pitanja koja se odnose na čovjekovu suštinu, njegovu samoidentifikaciju, međusobno razumijevanje sa drugim ljudima itd.

Relevantnost ovog problema za državu Crnu Goru je posebno akutna zbog istorijski utvrđenog multinacionalnog sastava stanovništva, ne samo u smislu polietničnosti, već i, istovremeno, multikulturalnosti društva. Uzimajući u obzir činjenicu da prostor Crne Gore integriše različite nacionalne tradicije različitih naroda, u kulturnoj sferi tolerancija se definiše kao sposobnost produktivne interakcije sa predstavnicima različitih kultura, ne samo poštujući moralne i etičke standarde svog naroda, već i uviđajući vrijednost tradicija predstavnika drugih naroda.

Prema naučnicima, glavno sredstvo za formiranje tolerancije u svakom društvu je obrazovanje: *Kreativna upotreba principa tolerancije u obrazovnom procesu postaje ključ njegove efikasnosti i stvara povoljne uslove za njegovo dalje širenje na druge oblasti društvenih odnosa, čime se povećava mogućnost opstanka savremenog multikulturalnog društva.*

Formiranje **kulturne tolerancije** u svjetlu migracionih politika jedan je od najhitnijih zadataka savremenog društva, jer djeluje kao garant harmoničnog suživota različitih kultura, stabilnosti društvenih sistema. Kao kulturni fenomen, tolerancija podrazumijeva produktivnu interakciju sa predstavnicima različitih kultura i kombinuje etničku toleranciju i interkulturalnu kompetenciju.

Migraciona politika je sistem zakonodavnih, organizacionih i drugih mjera, čija je svrha regulisanje migracionih tokova u skladu sa interesima država i drugih političkih aktera. Migraciona politika EU sadrži tri glavne oblasti:

- ❖ **migraciona politika** – davanje prava na stalni ili privremeni boravak, kontrola ilegalnih migracija, vizni režim, upravljanje migracionim tokovima;
- ❖ **politika legalizacije** – mjere vezane za davanje državljanstva legalnim migrantima;
- ❖ **politika socio-kulturne integracije** – izrada mjera za uključivanje migranata u zajednicu zemlje domaćina.

Tipologija ponašanja država i društava u odnosu na ljude u pokretu u teoriji Čandrana Kukatasa

Profesor u Velikoj Britaniji Čandran Kukatas [australijski politički teoretičar malezijskog porijekla] napravio je tipologiju ponašanja država i društava u odnosu na *ljude u pokretu* i postojeću etnokulturnu raznolikost. Njegova tipologija identifikuje sledeće kategorije: *izolacionizam*, *asimilacionizam*, *aparthejd*, *meki* i *tvrdi multikulturalizam*.

Izolacionizam se sastoji u pokušajima društva da spriječi nastanak kulturne raznolikosti uskraćivanjem mogućnosti predstavnicima drugih kultura da uđu i žive u zemlji. Takva reakcija može biti povezana sa pokušajem određenih slojeva da održe i zaštite svoje privilegije; takođe, razlog za to može biti strah od transformacije kulturne komponente zajednice. Da bi se održala kulturna uniformnost, svi kontakti sa spoljnim svijetom su minimizirani, što dovodi do visokih troškova u različitim oblastima, pa je uticaj drugih kultura neizbježan.

Asimilacija dozvoljava migracije, ali uključuje politiku asimilacije u odnosu na posjetioce, što, zauzvrat, pomaže da se ograniči uticaj stranih kultura na kulturu zajednice domaćina. Ovdje se mora uzeti u obzir da je asimilacija dvosmjernan proces, jer migranti utiču i na život društva domaćina. Pored toga, kulturne manjine se mogu oduprijeti asimilaciji, što dovodi do separatističkih tendencija.

Aparthejd pretpostavlja zabranu asimilacije, podjelu građana na kategorije sa različitim nejednakim pravima i dužnostima i sprečava etnokulturno miješanje. Ovakvo uređenje može biti podržan samo represivnim metodama.

Meki multikulturalizam ima za cilj održavanje zajedničkog kulturnog polja, ravnopravan tretman različitih etno-kulturnih zajednica koje žele da očuvaju lokalni identitet. Prema Kukatasu, uz *meki multikulturalizam*, sloboda udruživanja stvara otvoreno društvo čiji članovi mogu biti predstavnici drugih kultura, jer se njihovo prisustvo doživljava tolerantno, iako njihova tradicija nije u skladu sa liberalnim vrijednostima. On tvrdi da *meki multikulturalizam* podrazumijeva stvaranje situacije u kojoj je stepen asimilacije svakog pojedinca određen njegovom željom ili (ne)spremnosću da dijeli način života većinskog društva, a većini je prijatno sa neintegrisanim manjinama. Jedna od karakteristika *mekog multikulturalizma* je da je asimilacija u njegovim okvirima moguća jer je za predstavnike kulturnih manjina održavanje identiteta povezano sa visokim troškovima, a takođe i zbog toga što njihovi kulturni stavovi i tradicija onemogućavaju njihovo učešće u društvu. Profesor Kukatas smatra da kulturnu raznolikost treba tretirati sa tolerancijom, podsticati finansijskim sredstvima i pravnim metodama.

Osnova *tvrdog multikulturalizma* je odredba o ravnopravnosti prava i mogućnosti lokalnog stanovništva i predstavnika drugih etnokulturnih zajednica. Pretpostavlja se da je davanje posebnih prava etnokulturnim manjinama opravdano kompatibilnošću interesa vezanih za kulturu i identitet sa liberalnim vrijednostima jednakosti i slobode. Država treba da vodi politiku održavanja

Hope for a New Life

Fotograf: Warren Richardson, Sport News

Beba je predata kroz rupu u ogradi od žilet žice sirijskoj izbjeglici koja je već uspjela da pređe granicu iz Srbije u Mađarsku, u blizini Reske.

Mađarska je jačala svoj stav prema izbjeglicama koje pokušavaju da uđu u zemlju. Mađarska je u julu počela da gradi četiri metra visoke barijere duž cijele granice sa Srbijom, kako bi zatvorila granične prelaze na svih osam službenih puteva. Izbjeglice su pokušale da pronađu prolaz prije nego što je ograda završena 14. septembra 2015. Ova grupa je provela četiri sata skrivajući se noću u voćnjaku jabuka, izbjegavajući graničnu policiju, gađana biber sprejom, i pokušavajući da pronađe put.

osnovnih vrijednosti etno-kulturne manjine, stvarajući tako uslove koji nadoknađuju potrebu integracije ovih manjina u širu zajednicu. Dodjeljivanje posebnih prava kulturnim manjinama trebalo bi da doprinese izjednačavanju uslova njihovog života i djelovanja u društvu sa etnokulturnom većinom. Dakle, multikulturalna država treba da pruži posebnu zaštitu etnokulturnim manjinama, kao i da preduzme mjere da ovim grupama omogući neophodna sredstva za podršku njihovom načinu života. Istovremeno, država mora osigurati da kulturne manjine poštuju osnovna građanska prava koja liberalni sistem garantuje svim pojedincima.

Integrativni multikulturalizam Mišela Vivjorke

Postoji i koncept *integrativnog multikulturalizma*, koji zastupa francuski sociolog Mišel Vivjorka. On tvrdi da su modeli *mekog* i *tvrdog multikulturalizma* *dve krajnosti*. Prema M. Vivjorki ne treba suprotstavljati opšte i posebno, treba naučiti da budu iskazani istovremeno. On predlaže multikulturalizam koji kombinuje zahtjeve priznavanja kulturne raznolikosti sa potrebom borbe protiv društvene nejednakosti. Takav multikulturalizam ima za cilj jačanje zemlje kroz prepoznavanje etno-kulturne raznolikosti, a uključuje i borbu protiv društvene nepravde u kontekstu jedinstva zemlje [Michel Wieviorka, 2012].

Pravno priznavanje manjina i posljedično poštovanje njihovih prava doprinosi mirnom suživotu u Evropi. Da bi se rasizam, diskriminacija i ksenofobija eliminisali, nije dovoljno imati dobre zakone, već je važnije da se promijene stavovi i ponašanje evropskih građana.

Evropski centar za praćenje rasizma i ksenofobije (EUMC) je 2000. godine sproveo anketiranje oko 16.000 građana u 15 država članica Evropske unije, kako bi se otkrilo kakvi su stavovi Evropljana prema etničkim manjinama. Na osnovu rezultata ankete (Thalhammer i sar. 2001) utvrđene su četiri kategorije stavova: *aktivno tolerantni, netolerantni, pasivno tolerantni, i ambivalentni*.

Kategoriju aktivno tolerantni činilo je 21% ispitanika. Ovu grupu ne uznemirava prisutnost manjinskih grupa i vjeruje da manjinske grupe samo obogaćuju društvo. Aktivno tolerantni ne očekuju da će se manjine asimilovati i odustati od svoje kulture. Ljudi u ovoj kategoriji su protiv repatrijacije imigranata, oni pokazuju najjaču podršku antirasističkoj politici.

Stav prema manjinama u grupi klasifikovanoj kao netolerantni – 14% anketiranih – su suprotni onima iz aktivno tolerantne kategorije.

Najveća kategorija pasivno tolerantni predstavlja 39% ispitanika. Ova grupa uglavnom ima pozitivan odnos prema manjinama za koje vjeruju da obogaćuju društvo. Međutim, ova grupa ne podržava politiku u korist manjina.

Ostatak ispitanika (26%) pripadaju grupi ambivalentni koja želi asimilaciju manjina. Iako ova grupa smatra da manjine ne obogaćuju društvo, nije uznemirena ni njihovom prisutnošću. Ambivalentni ne podržavaju politiku koja se bori protiv rasizma, ali oni predstavljaju grupu s najviše potencijala da se razvije ako se političke odluke donose u području borbe protiv rasizma i ksenofobije.

Istraživanje EUMC-a je, takođe, identifikovalo nekoliko socio-ekonomskih činitelja koji oblikuju odnos prema manjinama. Uspostavljena je jasna povezanost između stavova netolerancije i iskustva nezaposlenosti ili pada u ličnoj ili socio-profesionalnoj situaciji anketiranih. Takođe je postojala jasna povezanost u pogledu obrazovanja: što je niži nivo obrazovanja to je viši nivo izražene netolerancije. U pogledu porodičnog profila, postojanje bliskog rođaka koji je pripadnik manjinske grupe snažno smanjuje rasističke i ksenofobične stavove. Pripadnost političkoj stranci oblikuje stavove s negativnim pogledima prema manjinama i postaje češće kako se kreću s lijeve na desnu stranu političkog spektra.

Multikulturalno vođenje i savjetovanje ljudi u pokretu

Kao rezultat migracija, rasni i etnički sistem mnogih zemalja domaćina se rapidno mijenja. Ove transformacije stvaraju veću kulturološku raznolikost. Narod nacionalne većine može osjetiti prijetnju povećanim prisustvom stranaca koji drugačije izgledaju, ponašaju se, govore nerazumljivim jezikom i poštuju druge bogove. Ljudi mogu odbiti ne samo pojedine strance, migranate u cjelini, tvrdeći da su *nacionalna suština* i *identitet* zemlje domaćina narušeni.

Projekcije za Evropu ukazuju na smanjenje stanovništva EU za 50 miliona u narednih 45 godina, ako imigracija prestane, sa očekivanim uticajem na ponudu kvalifikovane radne snage. Ipak, priliv građana iz trećih zemalja u EU ima snažan potencijal za obnovu radne snage, zbog mlađe starosne strukture u poređenju sa evropskom populacijom. Pad nataliteta u Evropi posljednjih decenija, zajedno sa progresivnim penzionisanjem visoko kvalifikovane radne snage tokom tekuće decenije, sugerise nisku stopu zamjene za kvalifikovanu radnu snagu. Istraživanje Cedefop-a dalje predviđa da će se srednjoročni nedostatak vještina pojaviti u visokokvalifikovanim zanimanjima, zbog ubrzanja potražnje za visokokvalifikovanim stručnjacima [Cedefop, 2014].

Šta učiniti u takvoj situaciji?

Naučnici koji se bave temom očuvanja ljudskog kapitala su uvjereni da **multikulturalni savjetnici za vođenje i savjetovanje** imaju ključnu poziciju u pružanju podrške *ljudima u pokretu* za integraciju u društvo i da zbog toga treba da budu rado angažovani u cilju izgradnje mostova između različitih kultura [Mika Launikari & Sauli Puukari].

Možda bi savjetnici, koji su obučeni i iskusni u savjetovanju u različitim kulturama, mogli imati snažniju ulogu u uklanjanju napetosti i povećanju međusobnog razumijevanja između većinskih i manjinskih kultura, u obrazovanju i radu. Posredni savjetnici kao i savjetnici za promjenu su definitivno potrebni za olakšanje interakcije između glavnih i različitih kultura danas, ali još više u budućnosti.

Usluge savjetničkog vođenja, u ovom kontekstu, važne su iz tri glavna razloga:

- ❖ ublažavanje tenzija inkluzije, posebno u prelaznom periodu krize sa visokim stopama nezaposlenosti, kao što je sadašnja;
- ❖ podržavanje strategije održivog rasta, reagujući na nedostatke u vještinama;
- ❖ omogućavanje punog razvoja migranata kao visoko vrijednih radnika/preduzetnika i aktivnih građana [Cedefop, 2014].

S kojim se problemima susreće Crna Gora kao država, nečlanica EU, koja istovremeno ima, zbog svog geopolitičkog položaja, tranzitni i tranzicijski status? Iako Crna Gora nije razvijena zemlja, uz nerazvijenost je još i siromašna, iskazala je i pokazala svoju humanost i apsolutnu podršku za *ljude u pokretu*.

Geopolitički, bezbjednosni, ekonomski, razvojni, socio-psihološki aspekti neophodni su za razumijevanje i suočavanje sa *ljudima u pokretu*. Međutim, ne treba zanemariti ni kulturološki aspekt migracija. Jer migracije *nisu samo kretanja ljudi, već i ideja, kulturnih ideja* [Aleksić, 2015]. Pored toga što imaju svoje kulturne potrebe migranti su i sami stvaraoci kulturnih vrijednosti.

AZILANTI I LICA POD SUPSIDIJARNOM ZAŠTITOM U CRNOJ GORI

Statistički podaci

Prilikom izrade ovog Priručnika NVO Pravni centar uputio¹ je pitanja *Direkciji za integraciju stranaca sa odobrenom međunarodnom zaštitom i reintegraciju povratnika po readmisijsi* u vezi sa svim relevantnim podacima o broju stranaca i načinu njihove prisutnosti i boravka u našoj zemlji. Slijedi pregled pitanja i odgovora.

- ❖ Koliki je ukupan broj stranaca kojima je odobren azil ili supsidijarna zaštita u Crnoj Gori?

Prema evidenciji Direkcije za integraciju stranaca ukupno je odobreno 114 međunarodnih zaštita.

- ❖ Koliko trenutno u CG boravi azilanata i stranaca sa odobrenom međunarodnom zaštitom prema zemljama porijekla i polu?

Prema evidenciji Odsjeka za integraciju stranaca sa odobrenom međunarodnom zaštitom u Crnoj Gori je trenutno 56 lica sa odobrenom međunarodnom zaštitom. Od tog broja 38 lica sa statusom azilanta i 18 lica sa odobrenom supsidijarnom zaštitom.

AZILANTI

Ukupno 38

Zemlja	Ukupno	Žene	Muškarci
Jemen	7	3	4
Liban	1		1
Ruska federacija	15	5	10
Iran	11	2	9
Kuba	2		2
Sirija	1		1
NR Kina	1		1

¹ Odgovor smo dobili imejlom u utorak, 13. juna 2023. u 13.13 min.

STRANCI SA ODOBRENOM SUPSIDIJARNOM ZAŠTITOM

Ukupno 18

Zemlja	Ukupno	Žene	Muškarci
Bjelorusija	5	2	3
Gana	4	3	1
Ukrajina	3	2	1
Maroko	1		1
Avganistan	2		2
Palestina	1		1
Ruska federacija	1	1	
Jemen	1		1

- ❖ Da li azilanti i stranci sa odobrenom supsidijarnom zaštitom saglasno obavezi iz člana 75 stav 2 tačka 2 ZMPZ mogu da prijave adresu stanovanja u mjestu svog boravka i na koji način?

Azilanti su saglasno članu 75 stav 2 tačka 2 u obavezi da prijave adresu stanovanja i promjenu adrese stanovanja u roku od 15 dana od uručenja odluke o odobravanju međunarodne zaštite.

- ❖ Na koji način se utvrđuje činjenica iseljavanja azilanta ili stranca pod supsidijarnom zaštitom iz Crne Gore i neprekidnog, duže od šest mjeseci, boravka u drugoj državi prema čl.76 st 2 ZMP i koliko je slučajeva evidentirano u praksi?

Činjenica iseljavanja azilanta ili stranca pod supsidijarnom zaštitom iz Crne Gore utvrđuje se kroz komunikaciju i praćenje istih kroz proces integracije kao i uz pomoć međunarodnih organizacija. U proteklom periodu evidentuirano je šest (6) takvih slučajeva.

- ❖ Koliko je pokrenuto postupaka provjere radi utvrđivanja postojanja činjenice iz čl. 54 ZMPZ i koji su ishodi postupka?

Pokrenut je postupak protiv šest (6) lica i provjere su u toku.

- ❖ Koliki je bio iznos budžetskih sredstava u 2022. godini i koliko je za 2023. godinu namijenjeno sredstava za plaćanje smještaja azilantima i strancima pod supsidijarnom zaštitom?

Odredbama člana 75, Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca („Službeni list CG“ br. 2/2017 i 3/2019), propisano je da azilant i stranac pod supsidijarnom zaštitom imaju pravo na smještaj. Nadalje, članom 77 istog Zakona propisano je da se ovim licima obezbjeđuje odgovarajući smještaj najduže dvije godine od dana uručenja odluke o odobravanju međunarodne zaštite. Predmetni smještaj obezbjeđuje Ministarstvo unutrašnjih poslova. Zakonom o budžetu za 2022. godinu bilo je obezbijeđeno 35.000 eura. Isti iznos je opredijeljen i Zakonom o budžetu za 2023. godinu.

- ❖ U kojoj fazi je postupak obezbjeđivanja objekata u državnoj imovini za smještaj prema čl. 4 st. 1 Pravilnika o uslovima smještaja i načinu obezbjeđivanja smještaja azilanta i stranac pod supsidijarnom zaštitom?

Uprkos zakonskoj obavezi, nije obezbijeden smještaj azilantima i strancima sa odobrenom supsidijarnom zaštitom. Direkcija za integraciju je 15. 4. 2022. godine uputila predlog za pokretanje i sprovođenje postupka javne nabavke za obezbjeđenje potrebnog broja stambenih jedinica za strance sa odobrenom međunarodnom zaštitom. Na pomenuti poziv nije pristigla nijedna ponuda, te je Javni poziv proglašen neuspjelim, iako su sredstva u Budžetu bila obezbijedena. Krajem maja 2023. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova je ponovo pokrenulo postupak javne nabavke za obezbjeđenje potrebnog broja stambenih jedinica za strance sa odobrenom međunarodnom zaštitom. Postupak je u toku.

- ❖ Koliko lica je na plaćenom smještaju i ko im plaća smještaj?

Azilantu i strancu pod supsidijarnom zaštitom obezbjeđuje se odgovarajući smještaj najduže dvije godine od dana uručenja odluke o odobravanju međunarodne zaštite. Uprkos zakonskoj obavezi, nije obezbijeden smještaj azilantima i strancima sa odobrenom supsidijarnom zaštitom. Ovaj problem se prevazilazi na način što UNHCR obezbjeđuje finansijsku pomoć ovim licima, na zahtjev Direkcije za integraciju stranaca sa odobrenom međunarodnom zaštitom i reintegraciju povratnika po readmisiji. Trenutno su obezbijedena novčana sredstva, za navedenu namjenu, za 18 lica.

- ❖ Koliko je iznosio ukupan trošak za plaćanje smještaja azilantima i strancima sa odobrenom supsidijarnom zaštitom za 2022. godinu?

Ukupan trošak za plaćanje smještaja azilantima i strancima sa odobrenom supsidijarnom zaštitom iznosio je 17.720,00 eura. Novac je obezbijedio UNHCR.

- ❖ Da li je, pored plaćenog smještaja, podrškom obuhvaćeno i plaćanje mjesečnih režija – struja, voda, komunalne usluge?

Osim stanarine nijesu predviđena sredstva podrške za navedene usluge.

- ❖ Koliko azilanata i stranaca pod supsidijarnom zaštitom nije obuhvaćeno sistemom državne podrške, već su obezbijedili smještaj iz sopstvenih sredstava?

Prema evidenciji Odsjeka za integraciju stranaca sa odobrenom međunarodnom zaštitom u Crnoj Gori je trenutno 56 lica sa odobrenom međunarodnom zaštitom. Od tog broja, 23 lica ostvaruju pravo na pomoć u integraciji u crnogorsko društvo a 33 lica su van integracije. Od ukupnog broja, za 18 lica se plaća smještaj a svi ostali su obezbijedili smještaj iz sopstvenih sredstava.

- ❖ Koliko azilanta i stranaca pod supsidijarnom zaštitom prima novčanu pomoć iz čl. 77 st. 1 ZMPZ ?

Novčanu pomoć iz čl. 77 st. 1 ZMPZ od strane UNHCR-a prima 17 lica od kojih jedna (1) petočlana porodica, jedna (1) četvoročlana porodica i 8 pojedinaca.

- ❖ Koliko azilanta i stranaca pod supsidijarnom zaštitom prima novčanu pomoć iz čl. 77 st. 2 ZMPZ?

Novčanu pomoć iz čl. 77 st. 2 ZMPZ prima jedno (1) lice.

- ❖ Koliko azilanta i stranaca pod supsidijarnom zaštitom je zaposleno i ima ugovor o radu?

Tri lica imaju zaključen ugovor o radu.

Jedno lice ima zaključen ugovor o djelu.

Pet lica su preduzetnici.

- ❖ Koliko azilanta i stranaca pod supsidijarnom zaštitom se nalazi na evidenciji nezaposlenih lica kod nacionalne službe zapošljavanja?

Na evidenciji ZZZCG trenutno se nalazi osam (8) lica.

- ❖ Koliko azilanta i stranaca pod supsidijarnom zaštitom je uključeno u programe samozapošljavanja?

U programe samozapošljavanja putem Programa grantova za samozapošljavanje, koje sprovodi Zavod za zapošljavanje Crne Gore, obezbijedena su određena finansijska sredstva i to za tri lica – preduzetnika, od kojih je jedna žena.

- ❖ Koliko je u 2022. godini organizovano kurseva za učenje crnogorskog jezika u skladu sa Programom za učenje crnogorskog jezika, koliko je bilo polaznika obuke i koliko je lica položilo završni ispit?

U saradnji sa Ministarstvom prosvjete kontinuirano se organizuje osnovni nivo kursa crnogorskog jezika. U školskoj 2021/2022. godini započeta je realizacija i naprednog nivoa kursa crnogorskog jezika, što predstavlja napredak i pomak u cilju učenja crnogorskog jezika. Ovaj kurs je nastavljen i 2022/2023. godinu. Dosada je 30 stranca sa odobrenom međunarodnom zaštitom uspješno završilo kurs crnogorskog jezika nivo A1, sedam stranaca je uspješno završilo kurs crnogorskog jezika nivo A2, dok je pet stranca sa odobrenom međunarodnom zaštitom završilo kurs crnogorske istorije i kulture. U toku 2022. godine organizovan je kurs crnogorskog jezika nivo A1 i nivo A2. Nastava se održavala dva puta nedeljno po 2 časa pa je šest stranaca uspješno položilo kurs crnogorskog jezika nivo A1 i jedno lice nivo A2.

- ❖ Koliko je u 2022. godini organizovano kurseva za učenje crnogorske istorije i kulturne baštine u skladu sa Programom za učenje crnogorske istorije i kulturne baštine? Koliko je bilo polaznika obuke i koliko je lica položilo završni ispit?

Tokom 2022. godine dva (2) stranca sa odobrenom međunarodnom zaštitom završila su kurs crnogorske istorije i kulture.

- ❖ Na koji način se obezbjeđuje prisustvo polaznika na obuci? Kako se obezbjeđuje prevoz polaznicima, da li im se plaćaju troškovi prevoza?

Prije epidemije Covid 19, službenici MUP-a su prevozili polaznike na obuke, u pojedinim slučajevima je UNHCR plaćao taksi prevoz. Tokom i nakon epidemije Covid 19 orga-

nizovana je obuka preko ZOOM aplikacije pa su pratili nastavu putem video linka, jer lica iz drugih opština nijesu bila u mogućnosti da pohađaju nastavu dva puta nedeljno.

- ❖ Koliko djece azilanata i stranaca sa odobrenom supsidijarnom zaštitom pohađa osnovnu a koliko srednju školu?

U obrazovni sistem je uključeno trinaestoro (13) djece stranaca sa odobrenom međunarodnom zaštitom i to: osmoro (8) djece pohađa osnovnu školu (6 sa statusom azilanta a 2 sa statusom stranca sa odobrenom supsidijarnom zaštitom), dok petoro (5) djece pohađa srednju školu (jedno sa statusom azilanta a 4 sa statusom stranca sa odobrenom supsidijarnom zaštitom).

- ❖ Koliko je lica korisnika socijalne pomoći i koju vrstu pomoći koriste?

Azilantu i strancu pod supsidijarnom zaštitom odobrava se pravo na novčanu pomoć od strane nadležnog Centra za socijalni rad, najduže dvije godine od dana uručjenja odluke o odobravanju međunarodne zaštite:

- 15 djece ostvaruje pravo na dječji dodatak;
- MOP – jedno (1) lice i jedna sedmočlana porodica;
- novčanu pomoć 5 lica.

- ❖ Da li sa izdatim putnim ispravama za azilanata i stranaca sa odobrenom supsidijarnom zaštitom ova lica mogu prelaziti državnu granicu i boraviti u zemljama regiona: Albaniji, Kosovu, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji?

Azilanti i stranci sa odobrenom supsidijarnom zaštitom mogu prelaziti državnu granicu i boraviti u zemljama regiona.

Tranzitne migracije

Kada se fenomen svjetske migracije posmatra u kontekstu društva Crne Gore, posebno se pažnja mora obratiti na **tranzitne migracije**. Iako ne predstavljaju novinu, one su u zemljama Jugoistočne Evrope postale učestala pojava sa zatvaranjem granica Evropske unije [Sorensen, 2006]. Tranzitne migracije predstavljaju preseljenje u jednu zemlju sa namjerom da se tamo pronađe način za emigraciju u drugu zemlju kao krajnju destinaciju [Papadopoulou-Kourkoula, 2008]. Imajući u vidu da nastavak kretanja zavisi od mogućnosti prelaska u zemlju odredišta, uvijek postoji rizik manje ili više trajnog zadržavanja u zemlji tranzita. Ovakva neizvjesnost i neusklađenost namjera migranata i mogućnosti odlaska na željenu destinaciju stvara teškoće državama tranzita koje svoje politike integracije ne mogu da kreiraju na osnovu standardnih obrazaca migracija **polazak – put – dolazak – integracija**, već moraju brzo da se prilagođavaju promjenljivim okolnostima. Pored toga, tranzitne migracije predstavljaju etapu koja se pojavljuje u različitim oblicima migracija [neregularne migracije, trgovina ljudima, kod tražilaca azila i izbjeglica], od kojih u nekima postoji jasan plan daljeg preseljenja, dok je kod drugih to zavisno od trenutnih okolnosti. Promjene u geopolitičkim odnosima, kontroli graničnih prelaza, ekonomskom razvoju ili promjene imigracione politike država centra mogu od tranzitnih zemalja da naprave zemlje odredišta. U tranzitnim zemljama, kako zapažaju pojedini autori, javno mnjenje, ali i politike integracije su često vođene pogrešnom pretpostavkom da je jedino što treba uraditi – sačekati da migranti nastave svoj put dalje. Na taj način, ova kategorija migranata često ostaje izvan fokusa kreatora javnih politika, jer se polazi od pretpostavke da, usled kraćeg boravka, oni bitnije ne

The Silent Victims of a Forgotten War

Fotografkinja: Paula Bronstein, Getty Images reportaža za Pulitzer centar izvještavanja o krizama.

Nadžiba drži svog nećaka Šabira (2), koji je povrijeđen u eksploziji bombe u kojoj su ubijene njegove majka i sestra, u Kabulu, u Avganistanu, u martu. Bomba je eksplodirala u relativno mirnom dijelu Kabula dok je Šabirova majka vodila djecu u školu.

Iako je rat u Avganistanu 2001–2014 formalno završen, sukob se nastavlja u zemlji, sa talibanima kao glavnim pobunjenicima i američkim i drugim međunarodnim snagama koje podržavaju avganistansku vojsku. Borbe su se približile selima i gradovima, uz porast samoubilačkih bombaških napada i ciljanih napada sa ciljem destabilizacije života civila. Prema podacima Ujedinjenih nacija, dječje žrtve su porasle za 24 posto u 2016. godini, na 2.589 ranjenih i 923 poginulih.

utiču na društvene prilike u zemlji. Međutim, oni i te kako žive, troše, nerijetko i rade, a svakako imaju potrebu za nizom socijalnih usluga u ovim zemljama [Papadopoulou-Kourkoula, 2008].

Kulturološka kompetencija u radu sa ljudima u pokretu

Koliko ja važan kulturološki aspekt i kulturološka kompetencija u radu i odnosu sa *ljudima u pokretu*?

Najvažniji civilizacijski resurs je životni prostor civilizacije, koji se zasniva na socioontološkom i kulturnom temelju; socioontološka i kulturološka osnova su sociokodovi, načini sprovođenja društvenosti, arhetipovi aktivnosti, kao i vrednosti - neophodni elementi životnog prostora, na osnovu kojih se održava društveno-prirodno okruženje kojim čovek vlada [Oksana Nikolajevna Osina, 2005].

Pitanje civilizacije je pitanje pronalaženja mjesta za čovjeka, a sposobnost da se mjesto zadrži je suštinsko obilježje ljudskog načina postojanja i njegova osnova. Kako dočekati one koji su svoje mjesto postojanja izgubili? Kako im pomoći? Kako ih razumjeti?

Kroz ovaj projekat, ciljano namijenjen službenicima javne uprave Crne Gore, pokušali smo da otkrijemo u kojoj mjeri oni sami razmišljaju o kulturološkom aspektu migracija i koliko im je važno da su lično kulturološki pismeni. Da li smo kao društvo u cjelini, i kao pojedinci, spremni za interkulturalne i multikulturalne dijaloge?

Glavne karakteristike interkulturalnog dijaloga su humanistička priroda interakcije, vrednosno-semantička ekvivalencija učesnika u dijalogu, neprocenjivo prihvatanje druge osobe, pluralizam mišljenja, otvorenost za druge poglede i stavove. Dakle, interakcija kultura, njihov dijalog je najpovoljnija osnova za razvoj međuetničkih, međunacionalnih i međuvjerskih odnosa. I obrnuto, kada postoji međuetnička napetost u društvu, a još više, međunacionalni sukobi, onda je dijalog među kulturama otežan, interakcija kultura može biti ograničena u polju međuetničke napetosti ovih naroda, nosilaca ovih kultura [Ritva Johansson, Tarja Ståhl i Kai Koivumäki, 2005].

ISTRAŽIVANJE MIŠLJENJA I STAVOVA SLUŽBENIKA JAVNE UPRAVE CRNE GORE KOJI SU U NEPOSREDNOM ILI POSREDNOM DODIRU SA LJUDIMA U POKRETU I RADE SA NJIMA

Istraživanje mišljenja i stavova službenika javne uprave Crne Gore koji su u neposrednom ili posrednom dodiru sa *ljudima u pokretu* i rade sa njima realizovano je u okviru obuke za *Sticanje i razvoj multikulturalne kompetencije u radu sa migrantima*, a obuka je kreirana kroz projekat **Pravna podrška migrantima** koji realizuje NVO *Pravni centar* u partnerstvu sa *Caritasom* Crne Gore. Projekat je podržan je od strane Centra za građansko obrazovanje (CGO) u okviru programa *OCD u Crnoj Gori – od osnovnih usluga do oblikovanja politika – M'BASE* koji finansira Evropska unija, a kofinansira Ministarstvo javne uprave.²

Sa radionice: *Poznavanje kulturnog nasleđa Crne Gore*

Prije predavljanja rezultata važno je istaći da sprovedeno istraživanje nije imalo za cilj, niti na osnovu primijenjene metodologije može, da posluži kao relevantan parametar za donošenje sudova o opštim stavovima prema migrantima i migracijama u Crnoj Gori.

2 <https://www.facebook.com/pravni.centar>
<https://pravnicentar.co.me/aktuelno/>

Istraživanje je sprovedeno putem pisane ankete na licu mjesta, tokom obuka koje su realizovane u februaru 2023. godine. Cilj ovog istraživanja bio je otkrivanje stavova službenika i javnih poslenika koji su u neposrednom i posrednom kontaktu/dodiru sa **ljudima u pokretu** i koji tim ljudima pružaju profesionalnu podršku u Crnoj Gori. Na osnovu ovih anketa pokušali smo da otkrijemo njihov stav prema migracijama i migrantima, da steknemo uvid u to na čemu se zasnivaju i pozitivni i negativni stavovi, odnosno koja su to uvjerenja, znanja ili predrasude koji proizvode strah, distancu i negativan odnos prema migrantima, kao i koje su to informacije ili uvjerenja koja čine da oni, svako sa svoje pozicije, prihvate migrante u svojoj sredini.

Upitnik je bio podijeljen u četiri tematske cjeline. U prvom upitniku zanimali su nas opšti stavovi prema migracijama i migrantima; u drugom je tematizovana socijalna distanca prema migrantima, uz zahtjev da ispitanici obrazlože svoje mišljenje kako bi se stekao uvid u razloge zbog kojih se zauzimaju određeni stavovi. Treći upitnik bio je fokusiran na temu zapošljivosti migranata i stavova o njima kao o poslovnim saradnicima. U četvrtom upitniku ispitali smo mišljenja o tome na koji način migranti utiču pozitivno odnosno negativno na naše društvo u različitim relevantnim sferama kao što su kultura, ekonomija, obrazovanje itd. Važno je istaći da je upitnik kreiran tako da se nezavisno od stava pojedinca od njega traži da ponudi argumentaciju kako za pozitivne, tako i za negativne stavove, kako bi se stekao što cjelovitiji uvid u način razmišljanja pripadnika većinske zajednice, uz to zvanično zaposlenih u državnim organima Crne Gore o ovoj temi.

Ni metodološki, niti po veličini uzorka, svega 15 učesnika u istraživanju, ovi rezultati nisu parametar, niti predstavljaju opšti, zvanični stav svih građana Crne Gore kada je riječ o položaju *ljudi u pokretu* i razumijevanju njihovog statusa. Za razliku od ispitivanja javnog mnjenja koja se sprovode na uzorcima reprezentativnim za populaciju, ovo istraživanje sprovedeno je ciljano među ljudima koji su direktno povezani sa migracijama i čiji profesionalni život, na ovaj ili onaj način, zavisi od *ljudi u pokretu*. Takođe, cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju razlozi zbog kojih ljudi zauzimaju određene – pozitivne ili negativne – stavove, i, što je još važnije za nas, da li i na koji način se ti stavovi mogu mijenjati.

I sa socijalne i sa političke perspektive pitanja u vezi sa *ljudima u pokretu* su od suštinske važnosti za zemlje u kojima borave – ekonomske koristi koje donose, potencijalne prijetnje koje mogu predstavljati; kako bi vlade trebalo da se nose sa njima; kako ih građani doživljavaju i da li ih ti građani prihvataju.

Jedan pravac socioloških razmatranja načina na koji se formiraju i oblikuju stavovi o ljudima u pokretu, posebnu važnost pridaje ulozi **kulturoloških faktora** kao što su percepcije različitih simboličkih prijetnji koje dolaze od onih koji su označeni kao Drugi [Brewer, Brown, 1998]. Simboličke prijetnje obuhvataju uvjerenja da migranti mogu da ugroze vrednosni sistem, moralne norme i kulturni identitet domicilne populacije [Stephan, Renfro, 2002]. Povezana sa ovim pristupom su i tumačenja uticaja etničkih stereotipa, socijalne [etničke] distance [Schlueter, Wagner, 2008], zatvorenosti grupe i različitih oblika pristrasnosti prema vlastitoj grupi [Tajfel, Turner, 1979] na formiranje stavova o pridošlicama.

ANKETA 1

Stavovi prema migrantima

1. Ljudi treba da imaju pravo da izbjegnu u druge zemlje, uključujući Crnu Goru kako bi pobjegli od rata i progona?
2. Većina stranaca koji dolaze u našu zemlju nisu prave izbjeglice, nego migranti koji žele da žive u bogatijim zemljama.
3. Ljudi treba da imaju pravo da se presele u drugu zemlju, uključujući Crnu Goru, iz ekonomskih razloga?
4. Većina onih koji dođu i ostanu u Crnu Goru će se uspješno uklopiti u naše društvo.

5. Kakav stav treba Crna Gora da zauzme prema migrantima?

- a) Treba obezbijediti granice tako da migranti ne mogu da ulaze.
- b) Treba da ima otvorene granice, ali da omogući zadržavanje od samo nekoliko dana/nedelja.
- c) Treba da ima otvorene granice i omogući da neki trajno ostanu u Crnoj Gori, ali bez posebne podrške u tome.
- d) Treba svima koji žele da omogući da dođu u Crnu Goru i dobiju sva prava koja imaju građani Crne Gore.

5.1. Zašto tako mislite? Obrazložite svoj odgovor.

Skala:

1 – nimalo se ne slažem; 2 – uglavnom se ne slažem; 3 – podjednako se i slažem i ne slažem; 4 – uglavnom se slažem; 5 – u potpunosti se slažem.

ANALIZA ANKETE 1

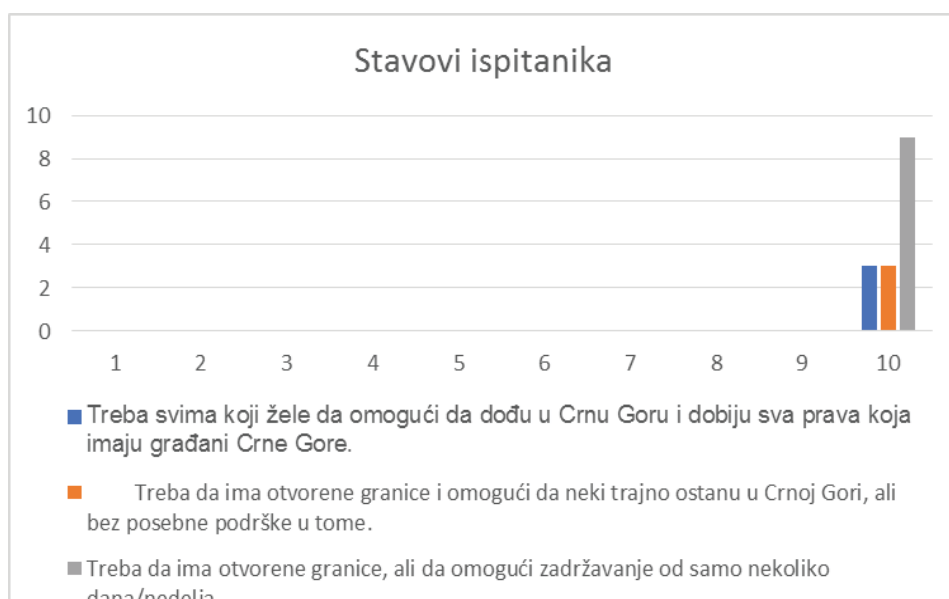
Stavovi prema migrantima

Stav u vezi sa migracionom politikom zemlje je jedan od najvažnijih stavova koji smo pokušali razumjeti u našoj analizi. Naime, mišljenja o stavu koji Republika Crna Gora treba da zauzme kada su u pitanju migracije su veoma podijeljena. Najčešće, ispitanici smatraju da Crna Gora treba da bude isključivo tranzitna zemlja, odnosno da granice treba da ostanu otvorene ali da se migrantima omogući samo kratkotrajno zadržavanje, i to zadržavanje od nekoliko nedelja.

Od 15 ispitanika samo su tri (3) odgovora bila: „Treba svima koji žele da se omogući da dođu u Crnu Goru i dobiju sva prava koja imaju građani Crne Gore.“

Stav da Crna Gora „Treba da ima otvorene granice i omogući da neki trajno ostanu u Crnoj Gori, ali bez posebne podrške u tome“ podržalo je još troje (3) ispitanika.

Ostalih devet (9) su birali stav: „Treba da ima otvorene granice, ali da omogući zadržavanje od samo nekoliko dana/nedelja.“

Grafikon 1

Navodimo neke od obrazloženja stavova ovih devet ispitanika koji ne bi dozvolili duže zadržavanje migranata. Razlozi za to su nedovoljna ekonomska razvijenost i stabilnost zemlje Crne Gore i njena nemogućnost da pruži adekvatnu podršku sopstvenim građanima. Svjesnost činjenice da migranti inače ne žele da borave duže u Crnoj Gori i da su njihov cilj bogate zemlje Evrope doprinijela je ovakvim odgovorima, takođe.

- ❖ *Da na taj način pokaže solidarnost sa njima i olakša im put za EU.*
- ❖ *Smatram da imaju pravo da ostanu i duže ukoliko im je takva podrška potrebna, ali uz neophodnu registraciju i poštovanje drugih pravila i zakonskih propisa.*
- ❖ *Naše loše ekonomsko-finansijsko stanje.*
- ❖ *Da se poštuju zakoni i vremenski period boravka.*
- ❖ *Slaba smo ekonomija.*
- ❖ *Nemamo šta da ponudimo našim građanima a ne migrantima.*

Dio ispitanika (tri) vjeruje da država treba da zauzme stav da svako može da se preseli u Crnu Goru i dobije sva prava koja imaju građani Crne Gore. Temeljnost ovih stavova nalazi se u empatiji, univerzalnosti ljudskih prava, u pravu na slobodu izbora, kao i u humanističkim pogledima na svijet.

- ❖ *Svi smo mi ljudi i svi treba da imamo ista prava.*
- ❖ *Crna Gora je pružila utočište svim ljudima iz ratom zahvaćenog područja iz SFRJ, mnogi su riješili svoj pravni status.*
- ❖ *Zato što je svaki čovjek slobodan da odluči šta želi u svom životu. I to važi za ljude iz svih zemalja svijeta.*

Na pitanje da li su većina stranaca koji dolaze u našu zemlju zaista prave izbjeglice ili ekonomski migranti, čak 2/3 ispitanika (deset od ukupno petnaest) je odgovorilo da misle da nisu prave izbjeglice, već da samo žele da koriste uslove i usluge namijenjene izbjeglicama kako bi uspješno stigli do neke bogate zemlje Zapada.

Sliku izbjeglica i tražilaca azila, kojima je azil zaista neophodan, destabilizuje i utisak koji u Crnoj Gori ostavljaju Ukrajinci i Rusi, koji su došli u Crnu Goru zbog rata u Ukrajini. Kulturološki pogled na te strance i njihov životni stil je naročito zanimljiv.

Učesnici našeg ispitivanja su tokom radioničarskog rada u svojim usmenim izlaganjima komentarisali materijalno bogatstvo Ukrajinaca i Rusa, njihovu platežnu moć, njihovo ponašanje i odnos prema ovoj zemlji. Tvrde da su tzv. izbjeglice iz Ukrajine i Rusije uzrokom enormno visokih cijena i stambenog prostora i životnih namirnica na crnogorskom primorju. Ne doživljavaju ih kao prave izbjeglice. Odnos države Crne Gore prema ukrajinskim izbjeglicama je drugačiji u odnosu na izbjeglice koje dolaze iz drugih ratom zahvaćenih zemalja. Podrška je sveobuhvatna i snažna, u svemu. Nije zanemarljiv kulturološki aspekt koji povezuje ove dvije zemlje.

Grafikon 2

Stav da će se oni koji odluče da ostanu u Crnoj Gori dobro i uspješno uklopiti u naše društvo uglavnom podržava 1/3 ispitanika (5 ispitanika). Jedna trećina (5 ispitanika) ima suprotno mišljenje i uglavnom se ne slaže sa ovim stavom, a jedna trećina nema stav (5 ispitanika) – uglavnom se i slaže i ne slaže.

Grafikon 3

Razmišljanja u vezi sa izborom stava učesnici radionice su iznijeli usmenim putem, kroz radoničarski rad. Učesnici koji su birali stav da se migranti koji odluče da ostanu u Crnu Goru neće uklopiti zasnivali su ga opet na odnosu Ukrajinaca i Rusa prema uslovima življenja u našoj državi.

Naveli su primjer većine ukrajinske djece koja ne pohađa naše škole nego su im obezbijedili uslovi da prate online nastavu koju za njih realizuje ukrajinski prosvjetni sistem. Kako kažu, većina roditelja Ukrajinaca je rekla da nema povjerenja u naš obrazovni sistem. Kao obrazloženje

iznesen je i zaključak da jako malo stranaca koji dođu u Crnu Goru ima želju da uči crnogorski jezik, još manje da otkriva crnogorsko kulturno nasleđe i istoriju. Nizak nivo povjerenja su iskazali i prema poslovnim angažmanima kod privatnika u Crnoj Gori.

ANKETA 2

Socijalna distanca

Narednih nekoliko pitanja odnose sa na vaše lične stavove i mišljenja o migrantima i njihovoj poziciji u našem društvu.

6. Da li se slažete s tim da migrant privremeno boravi u Crnoj Gori, dok se ne ostvare uslovi da nastavi svoj put?

6.1 Zbog čega tako mislite? Kako biste nekome objasnili vaš stav?

7. Da li se slažete sa tim da migrant privremeno boravi u vašem gradu, dok se ne ostvare uslovi da nastavi svoj put?

7.1 Zbog čega tako mislite? Kako biste nekome objasnili vaš stav?

8. Da li se slažete sa tim da migranti trajno ostanu da žive u Crnoj Gori?

8.1 Zbog čega tako mislite? Kako biste nekome objasnili vaš stav?

9. Da li se slažete sa tim da migranti trajno ostanu da žive u vašem gradu?

9.1 Zbog čega tako mislite? Kako biste nekome objasnili vaš stav?

10. Da li se slažete sa tim da vam migrant bude prvi komšija?

10.1 Zbog čega tako mislite? Kako biste nekome objasnili vaš stav?

Skala:

1 – nimalo se ne slažem; 2 – uglavnom se ne slažem; 3 – podjednako se i slažem i ne slažem; 4 – uglavnom se slažem; 5 – u potpunosti se slažem.

ANKETA 3

Migranti u ličnim relacijama – saradnici, komšije, porodica

11. Da li se slažete sa tim da vam migrant bude saradnik na poslu?

11.1 Zbog čega tako mislite? Kako biste nekome objasnili vaš stav?

12. Da li se slažete sa tim da vam migrant bude šef/nadređeni na poslu?

12.1 Zbog čega tako mislite? Kako biste nekome objasnili vaš stav?

13. Da li se slažete sa tim da vam migrant postane član šire porodice?

13.1 Zbog čega tako mislite? Kako biste nekome objasnili vaš stav?

14. Da li se slažete sa tim da vam migrant postane blizak prijatelj?

14.1 Zbog čega tako mislite? Kako biste nekome objasnili vaš stav?

15. Da li se slažete sa tim da vam migrant postane član uže porodice kroz brak sa djetetom/sestrom/bratom/roditeljem?

15.1 Zbog čega tako mislite? Kako biste nekome objasnili vaš stav?

Skala:

1 – nimalo se ne slažem; 2 – uglavnom se ne slažem; 3 – podjednako se i slažem i ne slažem; 4 – uglavnom se slažem; 5 – u potpunosti se slažem.

ANALIZA ANKETE 2

Socijalna distanca

Da bismo bolje sagledali način razmišljanja ispitanika i na čemu temelje svoje stavove i razumijevanje situacije, kreirana su pitanja u vezi sa položajem migranata u različitim sferama našeg društva. Analze tih odgovora donijeće nam dublji kulturološki uvid u odgovore ispitanika u ovom projektu.

Socijalna distanca često se koristi kao proksi mera diskriminacije i negativnih stavova prema različitim grupama. Ovaj pristup merenju predrasuda prema migrantima posebno je zastupljen poslednjih godina u vreme velikog priliva izbeglica i migranata u različite evropske zemlje.

U ovom istraživanju skala socijalne distance je prilagođena tako da obuhvati sve relevantne aspekte stavova prema ljudima u pokretu u Crnoj Gori, počevši od toga da li se računa samo na njihov privremeni borvak ili se uzima u obzir njihovo trajno naseljenje. Takođe se ispituju stavovi o migrantu kao budućem poslovnom saradniku, nadređenom na poslu, komšiji, dobrom prijatelju ili članu porodice.

Sa aspekta razvijenosti kulturološke osviještenosti i otvorenosti, stavovi izneseni u ovim anketama, kao i pojašnjenja stavova, su najvažniji za analizu i procjenu stanja kulturološke kompetentnosti ispitanika. Iz tog razloga ćemo navesti detaljna pojašnjenja i obrazloženja koje su sami ispitanici naveli u svojim odgovorima. U nastavku biće prikazana zastupljenost prihvatanja po svakom od aspekata socijalne distance kao i reprezentativni primjeri argumentacije.

ANALIZA SPECIFIČNIH PITANJA I STAVOVA

1. Da li se slažete sa tim da migrant privremeno boravi u Crnoj Gori, dok se ne ostvare uslovi da nastavi svoj put?

Nimalo se ne slažem (0/15)

Uglavnom se ne slaže (0/15)

Podjednako se i slažem i ne slažem (3 od 15)

„Podjednako se slažem i ne slažem u odnosu na činjenično stanje i na informacije koje imamo o osobama i grupama.“

„Slažem se u dijelu ako poštuje zakonske propise i postoji evidencija o njihovom bitisanju na teritoriji naše države kako ne bi došlo do zloupotrebe i njih, ali i države i ostalog stanovništva.“

Uglavnom se slažem (4 od 15)

„Zbog toga što smo još uvijek zemlja tranzita, i zbog nas i zbog njih im treba pružiti podršku.“

„Ako on kao pojedinac smatra da treba nastaviti put, ali ako i želi trajno ostati jer pronalazi sebe u našoj državi, sasvim mi je prihvatljivo.“

„Zbog naše ekonomske situacije, i manjem broju.“

„Ako je njihov cilj dalji nastavak migracija u druge zemlje, i Crna Gora je samo tranzitna destinacija, zašto da ne.“

U potpunosti se slažem

(8/15)

„Treba omogućiti ljudima da se kreću u potrazi za boljim uslovima života.“

„Smatram da u Crnu Goru svi mogu da dođu, takođe smatram da isto tako treba da slobodno odu ako smatraju da je to za njih bolje.“

„Jer dolaze uglavnom iz siromašnih država, iscrpljeni finansijski i emocionalno.“

„Zbog toga što oni nemaju namjeru da trajno ostanu u Crnoj Gori, što i pokazuju zvanični statistički podaci.“

„Crna Gora je demokratska i slobodna država, tako da svako treba da ima pravo izbora gdje bi boravio neko vrijeme iz različitih razloga.“

„Većini njih je cilj da stignu do razvijenih zemalja u kojima već imaju neke od članova svoje uže ili šire porodice.“

Dva stava su bez argumentacije i dodatnih objašnjenja.

Grafikon 4. Da li se slažete sa tim da migrant privremeno boravi u Crnoj Gori, dok se ne ostvare uslovi da nastavi svoj put?

2. Da li se slažete sa tim da migranti trajno ostanu da žive u Crnoj Gori?

Nimalo se ne slažem

(2/15)

Nemamo eksplikaciju stavova.

Uglavnom se ne slažem

(3/15)

„Zbog toga što Crna Gora nema kapacitete da trajno zbrine veliki broj migranata, nije ekonomski jaka u toj mjeri.“

„Zbog velike nezapolsenosti.“

Jedan stav nema argumentaciju.

Podjednako se i slažem i ne slažem

(3/15)

„Ako su stvorili uslove za život bez potraživanja socijalne pomoći od države, dobro je da ostanu.“
„Od mene kao jedinke u društvu to ne zavisi. Ako se oni adekvatno integrišu u društvo (uspješno), nema problema.“

„Slažem se ako poštuju zakone države i taj status ne žele da zloupotrijebe na bilo koji način.“

Uglavnom se slažem

(4/15)

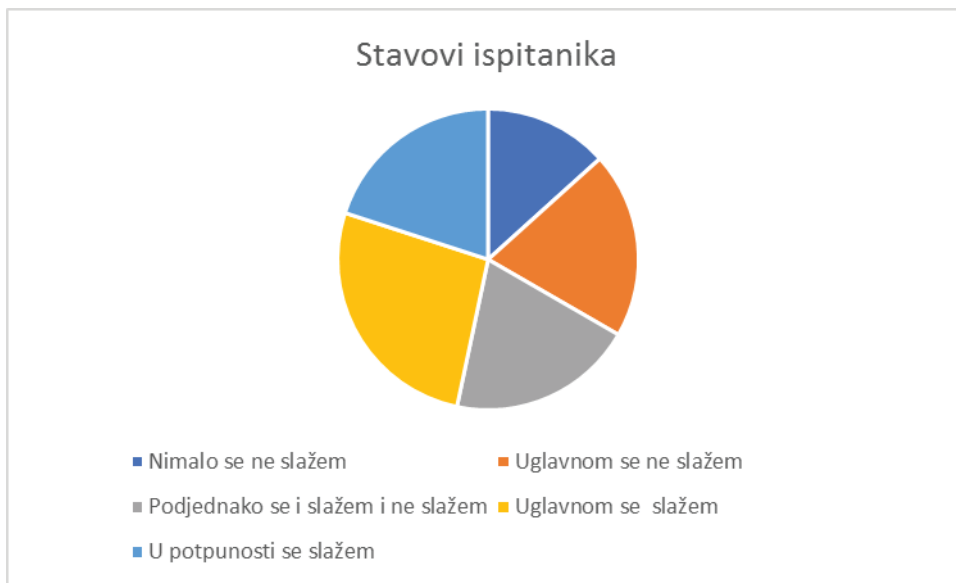
Ovdje nemamo nijednu eksplikaciju stava.

U potpunosti se slažem

(3/15)

„Ko god želi da ostane da živi u našoj zemlji treba da bude tretiran kao da je rođen tu. Jer i mi tražimo isti tretman u svim zemljama u koje odlazimo, a ima ih dosta.“

„Ne pravim razliku među ljudima u smislu pripadnosti po nacionalnom i vjerskom ključu.“

Grafikon 5. Da li se slažete sa tim da migranti trajno ostanu da žive u Crnoj Gori?

3. Da li se slažete sa tim da vam migrant bude prvi komšija?

Uglavnom se ne slažem

(4/15)

„Zbog svih razlika koje uglavnom postoje.“

„Velike razlike.“

„Ne bih se osjećao bezbjedno.“

Jedan stav je bez eksplikacije.

Podjednako se i slažem i ne slažem

(3/15)

„Ukoliko ne ugrožava na bilo koji način moju sigurnost i ostalih, javni red i mir, slažem se. Ukoliko to nije slučaj, ne slažem se.“

„Ako se uspješno integriše u društvo, nema problema.“

Jedan stav nije objašnjavan.

Uglavnom se slažem

(3/15)

„Ako bi se uspješno integrisao u naše društvo bio bi i prihvaćen.“

„A zašto da ne, svi smo mi ljudi.“

Jedan stav nije objašnjavan.

U potpunosti se slažem

(5/15)

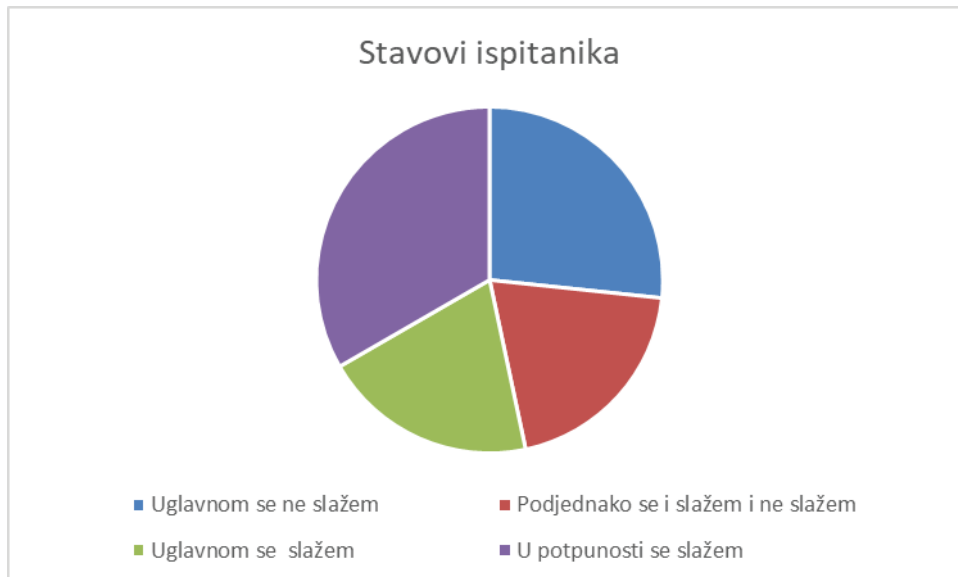
„Trenutno su mi komšije iz druge države, a nisam upoznat sa njihovim statusom i ne osjećam razliku u odnosu na druge komšije.“

„Mislim da nemamo pravo da određujemo ko nam je komšija i srećom nemamo ni mogućnosti da utičemo na to.“

„Ne treba da pravimo diskriminaciju prema nijednoj osobi.“

„Preči je bližnji komšija nego daljni brat.“ Narodna poslovice

„Ne vidim razlog zašto bi mi smetalo odakle je neko ko živi pored mene.“

Grafikon 6. Da li se slažete sa tim da vam migrant bude prvi komšija?

ANALIZA ANKETE 3

Lične relacije sa migrantima

1. Da li se slažete sa tim da vam migrant bude saradnik na poslu?

Nimalo se ne slažem (3/15)

„Moj poslodavac predviđa da samo CG državljanin može biti zaposlen u mojoj organizaciji.“
„Prvo da nađemo mjesta za naše nezaposlene.“
„Imamo važnijih za uposlenje.“

Podjednako se i slažem i ne slažem (3/15)

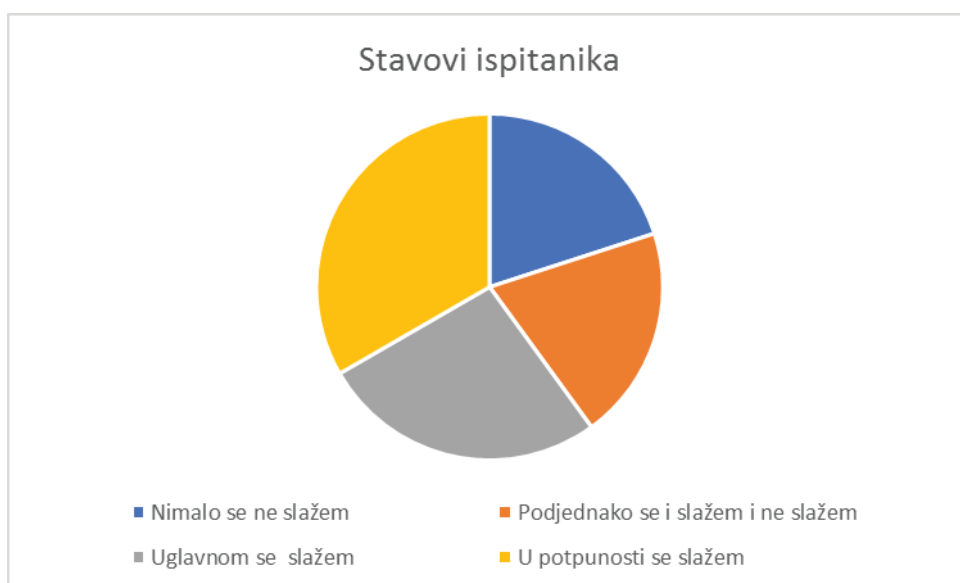
„Zbog zauzimanja mjesta sugrađanima.“
„I da i ne, primarno jer njihovo angažovanje zbog jezičkih i drugih barijera može biti otežano, što bi i njima, ali i u saradnji na radnom mjestu moglo stvoriti probleme.“

Uglavnom se slažem (4/15)

„To se takođe svodi na uspješnu integraciju u društvo, savladavanje jezičkih barijera, kompetentnosti, stručne kvalifikacije.“
„Svaka osoba sa adekvatnim profesionalnim kompetencama je više nego poželjna, bez obzira na porijeklo.“
„Ako bi bio stručan i profesionalan, zašto da ne.“
Jedan stav nije obrazložen.

U potpunosti se slažem (5/15)

„Apsolutno mi nije važno ko je moj kolega u smislu njegovog statusa, saradujemo sa strancima koji dolaze iz različitih EU država i organizacija tako da ne vidim nikakvu razliku ako bi moj kolega bio migrant.“
„Ne treba da pravimo diskriminaciju prema nijednoj osobi. Ta osoba koja je zaposlena na tom mjestu može da bude dobar radnik ako posjeduje kvalifikacije i znanja.“
„Imam kolegu iz Alžira, i drugog iz Jordana, i trećeg iz Sirije, i zbog svega toga se osjećam jako bogatim čovjekom.“
„Ne dijelim ljude po tome odakle su.“
Jedan stav nije objašnjen.

Grafikon 7. Da li se slažete sa tim da vam migrant bude saradnik na poslu?

2. Da li se slažete sa tim da vam migrant postane član šire porodice?

Nimalo se ne slažem (5/15)

„Crnogorsko društvo, pa ni ja, nije dovoljno sazrelo u tom smislu da bi ih prihvatili kao članove porodice.“

„Više volim da bude sa domaćeg terena.“

„Poštujem sve vjere i nacije, ali nisam za to da postanu dio porodice, prijatelj moguće.“

„Nismo mi još takvo društvo, da to prihvatamo lagano.“

Nemamo objašnjenje za jedan stav.

Uglavnom se ne slažem (2/15)

„Sumnja i strah bi vjerovatno uticali da taj odgovor bude negativan.“

„Previše smo različiti da bismo bili u takvim odnosima.“

Podjednako se i slažem i ne slažem (1/15)

„Izbor svakog pojedinca je da izabere partnera, prihvatila bih tu odluku, ali ne bih voljela da se desi.“

Uglavnom se slažem (4/15)

„Mogu da nastanu izvjesne poteškoće zbog usklađivanja kulturoloških obrazaca.“

„Slažem se! Sasvim sam otvorena i ne sudim. Naravno, ako sve to ima neki zdrav cilj i odnos.“

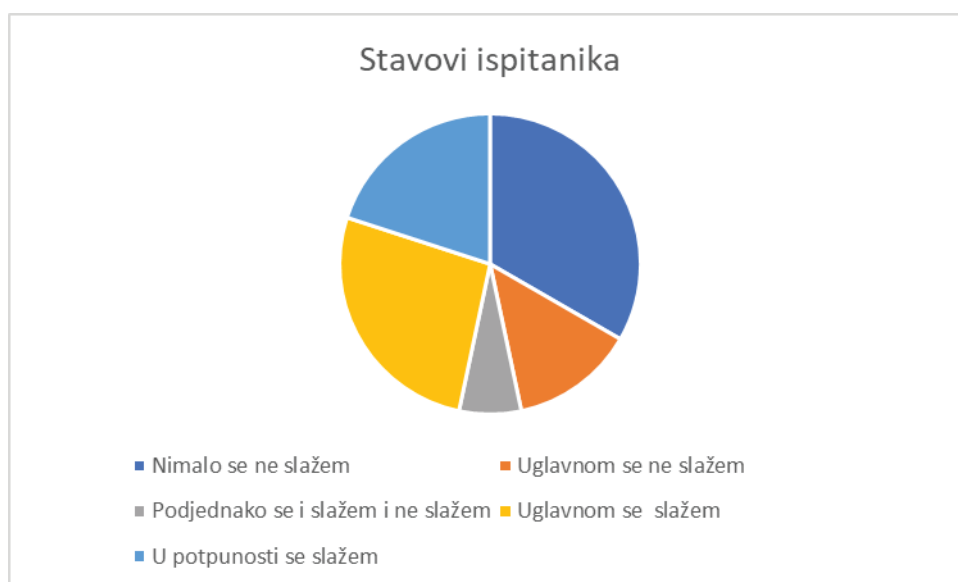
„Imamo mješovite brakove u široj familiji koji dobro funkcionišu.“

„Ljubav nema granice.“

„S obzirom na sve gore navedeno u prethodnim odgovorima potpuno mi je nebitno ko je osoba u smislu pravnog statusa, cijenim druge vrijednosti.“

„Ne vidim zbog čega bi to bila smetnja, ako se tako namjeste okolnosti...“

„Zato što je bitno kakava je osoba, kako tretira ljude, ako se ophodi prema obavezama.“

Grafikon 8. Da li se slažete sa tim da vam migrant postane član šire porodice?

Na pitanje u vezi sa stavom migranta kao prijatelja, svi su iskazali veliku otvorenost i apsolutno prihvatanje takve mogućnosti. Ovo je jako važno zbog stepena kulturološke otvorenosti i prihvatanja drugog / tuđina. U odgovorima imamo jednu preciznu kulturološku sliku.

„Prijatelj može da bude bilo koja osoba koja zadobije moje povjerenje.“

„Čovjek je čovjek ili nečovjek. Dobar ili loš. Prijatelje biramo ako su ovo prvo.“

„Nije potrebno objašnjavati.“

„Ne dijelim ljude po tome odakle su.“

„Na prijatelje ne gledam iz koje zemlje dolaze, već kakvi su ljudi, njihove vrijednosti.“

„Volim da upoznajem različite kulture i ako bi nam se vrijednosni stavovi poklopili ne bih pravila razlike.“

„Da, ako ispunjava kriterijume koje prijatelj treba da ima.“

„A zašto da ne budemo prijatelji?“

„Ne bih imala problem kada je druženje i prijateljstvo u pitanju. Svakako i taj nivo ima svoja ograničenja kada je u pitanju privatnost.“

„Smatram da bih mogao da budem sa njima prijatelj.“

Potpuno suprotna kulturološka slika dobija se čitanjem odgovora i stavova na pitanje: **Da li se slažete sa tim da vam migrant postane član uže porodice kroz brak sa djetetom/sestrom/bratom/roditeljem?**

Nimalo se ne slažem

(7/15)

„Definitivno bi na takav stav uticalo nepovjerenje da li se osoba predstavlja na vjerodostojan način ili je u pitanju želja da se stabilizuje u Crnoj Gori.“

„Neka ipak bude sa domaćeg terena.“

„Nismo mi toliko razvijeno društvo da bismo ih prihvatili kao članove porodice.“

„Nemam povjerenja u takve odnose.“

„Teško bih prihvatio tako nešto.“

Dva stava nisu objašnjavana.

Podjednako se i slažem i ne slažem

(4/15)

„Ne bih voljela, ali bih prihvatila. Poštujem tuđe želje.“

„Zavisno od okolnosti pod kojima bi se desilo, finansijske situacije, uslova življenja, daljine, življena u budućnosti...“

„Ukoliko nije iz koristi.“

Jedan bez objašnjenja.

Uglavnom se slažem

(2/15)

„Raditi na prihvatanju je dug proces. Bitno je graditi zdrave odnose, bez predrasuda.“

„Mogu da nastanu izvjesne teškoće zbog usklađivanja kulturoloških obrazaca, a ulazak u brak već nosi sa sobom potrebu za usklađivanjem.“

U potpunosti se slažem

(2/15)

„Ljubav je u pitanju.“

„Apsolutno. Isti rezoni gledanja na stvari. Čovjek, poštovanje, posvećenost, ljubav, istrajnost u moralnim načelima.“

Grafikon 9. Da li se slažete sa tim da vam migrant postane član uže porodice kroz brak sa djetetom/sestrom/bratom/roditeljem?

ANALIZA ANKETE 4

1. Na koji način bi migranti negativno uticali na našu kulturu?

- „Ukoliko bi poštovali našu kulturu, ne bi negativno uticali.“
„Na onaj isti na koji je negativno uticao na sredinu odakle su migrirali.“
„U smislu da ne poštuju naša kulturna načela i nasleđa a da traže da se njihova poštuju. Poštovanje se ukazuje, prije svega, kad si spreman da pružiš isto.“
„Ne znam.“
„Mišljenja sam da ne mogu uticati negativno.“
„Ne bih licitirao.“
„Unosili vrijednosti koje se kose sa našima, korišćenje državnih resursa.“
„Crna Gora je multietnička država i sigurno bi se njena raznolikost dodatno obogatila.“
„Ne znam.“
„Ne znam.“
„Ne znam.“
Tri su neodgovorena.
„Mislim da ne bi bilo nikakvih negativnih uticaja na našu kulturu.“

2. Na koji način bi migranti pozitivno djelovali na našu kulturu?

- „Prisustvo različitih kultura stvara uslove za stavljanje multikulturalnog sklada i tolerancije – veće kulturno bogatstvo.“
„Donijeli različitost svoje kulture. Osvijestili nam prihvatanje različitosti.“
„Ne bih licitirao.“
„Saznanja o novim kulturama svakako su pozitivna iskustva.“
„Širenje vidika, razmjena pozitivnih kulturnih obrazaca.“
„Upoznavanje i prihvatanje različitosti, širenje vidika.“
„Na mnogo načina! Jedan je što bi donijeli nešto novo u svakom smislu. A noviteti te vrste su bogatstvo. Prost primjer je kuhinja.“
„Mogli bismo da postanemo kulturno bogatiji za nova saznanja i običaje.“
„Multikulturalnost.“
„Donijeli bi njihovu kulturu i na taj način bismo se upoznali sa njihovom kulturom.“
Pet ispitanika nisu napisali ništa.

3. Koje bi bile negativne posljedice na našu ekonomiju ako migranti ostanu?

- „Siva ekonomija. Smanjenje socijalnih davanja.“
„Ne mislim da bi se pojavile negativne posljedice.“
„Jedino da Crna Gora počne iz svojih fondova, a ne iz fondova Evropske unije, da izdvaja sredstva. Time bi opteretila ekonomsko stanje i situaciju domicilnog stanovništva.“
„Preusmjeravanje sredstava na rešavanje pitanja smještaja migranata umjesto naših državljana.“
„Ne znam.“
„Mislim da nema negativnih posledica jer nije veliki broj onih koji bi ostali u Crnoj Gori.“
„Ne žele da rade određene poslove.“
„Veliki priliv migranata.“
„Ukoliko ne bi doprinosili istoj, već na račun svojih prava koristili resurse države.“

„Ukoliko bi priliv izbjeglica bio veliki, kao što je to u prošlosti bio, na Crnu Goru bi se negativno odrazilo jer Crna Gora nije ekonomski jaka i stabilna država.“

„Zavisi i od profila i od zanimanja migranata.“

„Trošenje državnih resursa. Nema ni za nas.“

Tri ispitanika nisu odgovorila.

4. Koji bi bili pozitivni efekti migranata na našu ekonomiju?

„Ne znam! Možda stručnjaci koje mi nemamo, ako postoje i ako žele da ostanu u Crnoj Gori.“

„Ukoliko posjeduju znanja i vještine iz neke oblasti koje ne posjeduju naši građani, mislim da bi to bilo dobro za našu ekonomiju.“

„Nove ideje i znanja, svakako.“

„Korišćenje evropskih fondova i međunarodnih organizacija koje se bave migrantima.“

„Ne znam.“

„Ne vidim pozitivne efekte.“

„Priliv radne snage, deficitarne radne snage – ugostiteljstvo, građevinski sektor.“

„Ukoliko bi imali poslovni status.“

„Dodatna radna snaga na tržištu rada, što potencijalno znači i dodatna stavnost.“

„Ukoliko se radi o stvarnim ljudima bilo bi pozitivno.“

Pet njih nije objasnilo ništa.

5. Kada bi migrantska djeca išla zajedno sa našom djecom u škole, koje bi to negativne posljedice imalo?

„Jezičke barijere.“

„Smanjenje predrasuda, sticanje novih uvida različitosti – prihvatanje različitosti.“

„Smatram da negativnih posljedica ne može biti. Treba raditi na prihvatanju i jednakosti.“

„Kad su djeca u pitanju ne vidim neke negativne efekte.“

„Ne računam negativne posljedice.“

„Nema negativnih posljedica.“

„Ne znam da li ima negativnih posljedica osim to da su to djeca koja su pobjegla iz svoje zemlje usljed nekog problema.“

„Nikakve.“

„Ne bi imalo.“

„Ne bi imalo negativnih posljedica.“

„Možda bi u nižem uzrastu uticalo na konfuznost u našim običajima i vaspitanju, ali ne vjerujem da bi to bilo radikalno.“

„Jezičke barijere.“

„Ne bi bilo negativnih posljedica.“

6. Kada bi migrantska djeca išla u školu sa našom djecom, koje bi pozitivne efekte to imalo?

„Naša djeca bi se trebalo učiti prihvatanju, empatiji i učenju različitosti, što bi i njima doprinijelo kroz samo obrazovanje.“

„Da se djeca susretnu sa djecom koja nijesu iz naše države.“

„Dijete bi upoznao različitosti.“

„Sticanje novih poznanstava, učenje o novoj kulturi.“

„Multikulturalnost, empatija.“
„Upoznavanje drugih kultura, običaja, ljudi, jezika, shvatanje da je divezitet, u stvari, bogatstvo.“
„Više drugara.“
„Jezik. Kultura. Pogled na svijet. Iskustvo rata.“
„Djeca bi upoznala drugačiju kulturu, jezik, istoriju, itd.“
„Da nauče da prihvate različitost u ranom uzrastu.“
„Smanjenje predrasuda, sticanje novih pogleda na različitost – prihvatanje različitosti.“
Četiri ispitanika nisu dala odgovor na ovo pitanje.

7. Koje su potencijalne negativne posljedice trajnog ostanka migranata u Crnoj Gori?

„Ne vidim ih, ali se ograđujem isključivo iz jednog razloga a to je demografska struktura u zavisnosti od broja migranata.“
„Negativne posljedice u odnosu na kapacitet i mogućnosti države da im izađe u susret.“
„Potencijalni uticaj na bezbjednost i ekonomiju.“
„Zavisni od profila ličnosti i zemlje iz koje dolazi.“
„Siva ekonomija. Povećanje iseljenika koji su CG državljani. Dolazak u Crnu Goru bez finansijskih sredstava.“
„Ne vidim nikakve.“
„Nema ih.“
„Ne znam.“
„Uglavnom je njihovo ponašanje problem.“
Šest ispitanika nije dalo odgovor.

8. Koje su potencijalno pozitivne posljedice trajnog ostanka migranata u Crnu Goru?

„Multikulturalni sklad, smanjenje predrasuda, nova radna snaga, povezivanje država, smanjenje negativnog uticaja ekstremističkih grupa koje treba da prihvate različitost.“
„Ne vidim mnogo toga pozitivnog.“
„Više kultura, više opcija, mogućnosti, teženja, truda, ideja.“
„Ne znam.“
„Raznolikost kultura, druženje, dobri saradnici na poslu.“
„Potencijalni saradnici u poslu iz oblasti sa kojim smo u deficitu.“
„Zavisno od profila migranata i mjesta iz kojeg dolaze.“
„Bogatstvo u razlikama, razvoj empatije, komunikacije itd.“
Sedam ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Analizom stavova ispitanika na ovom mikro uzorku došli smo do sledećih zaključaka:

- ❖ najveće prihvatanje i slaganje odnosi se na stav koji podrazumijeva kratkotrajno zadržavanje u zemlji;
- ❖ najmanje prihvatanje se odnosi na stav da migrant potencijalno postane članom uže porodice;
- ❖ gotovo svi ispitanici su ikazali potpunu otvorenost u prihvatanju migranta kao potencijalnog prijatelja.

Kod jednog dijela ispitanika se očitava strah od migranata i njihovog prisustva ovdje u smislu da troše naše resurse, uzimaju naša radna mjesta i ne poštuju naše kulturološke navike i običaje.

Veliki broj ispitanika [oko 30%] njih nije obrazložilo svoj odgovor na pojedina pitanja.

Najproblematičniji stavovi su stavovi ispitanika koji su dali *podijeljen* odgovor [3 – *podjednako se i slažem i ne slažem*]. Iščitavajući njihova objašnjenja stiče se utisak da je njihov suštinski stav zapravo velika distanca prema migrantima, i birajući odgovor 3 na anketnoj skali kao da žele da ublaže tu distancu. Konačno, oni koji izražavaju najpozitivnije stavove, odnosno imaju nisku distancu prema migrantima, veoma često taj stav ne elaboriraju oslanjajući se na logičko zaključivanje ili navođenje činjenica, već pozivaju na opšte teze kao što su *svi smo mi ljudi, ljubav ne zna za granice, svako zaslužuje da bude bezbjedan, prihvaćen i sl.*

Od 15 ispitanika, samo jedan ispitanik u svojim stavovima i odgovorima je iskazao apsolutno prihvatanje migranata, razumijevanje njihovog statusa i posvećenost rešavanju njihovih problema.

Ipak, važno je imati na umu da uprosječene mjere socijalne distance daju pojednostavljenu sliku percepcije migranata, posebno zbog toga što su stavovi daleko od uniformnih [na svakom od koraka odgovori su u rasponu od apsolutnog prihvatanja do apsolutnog neprihvatanja]. Stoga je, čini se, značajno važnije koju argumentaciju ispitanici koriste u prilog svojih kako negativnih tako i pozitivnih stavova. Iz tog razloga je bilo važno da izdvojimo pojedinačne argumentacione stavove na reprezentativna pitanja.

Detaljnijom analizom odgovora ispitanika, razumjeli smo da je u njihovom odnosu prema ljudim u pokretu dominantna *humanitarna perspektiva*. Ovu perspektivu karakteriše spremnost za pružanjem neposredne pomoći, ali ne, obavezno, i saglasnost sa trajnim prihvatom migranata. U datom kontekstu, dominacija humanitarne perspektive jasno se profilise kao ona vrsta percepcije koja je u literaturi prepoznata kao *privilegija zemalja tranzita* [Jelisaveta Petrović, Jelena Pešić, 2017]. Postojanje humanitarne perspektive važan je, ali ne i dovoljan, uslov razvijanja pozitivnog stava prema trajnijem naseljavanju migranata. Ispitanici vide potencijal u migrantima isključivo u prepoznavanju resursa koje migranti posjeduju, odnosno na temelju kojih se smanjuje vjerovatnoća da će biti isključivo korisnici budžetskih sredstava.

Humanitarna perspektiva je naročito izražena i iskazana u stavovima prema djeci migrantima. U odgovorima koje smo dobili u našoj anketi podrška djeci migrantima je bezrezervna i безусловna. Ovdje se otkriva empatični odnos crnogorskog naroda prema nejakim i nezaštićenim.

Bezbjednosna perspektiva je takođe u značajnoj mjeri prisutna u stavovima, ukazujući na izražen osjećaj lične i kolektivne ugroženosti domaćeg stanovništva. Tome, svakako, doprinosi radikalizacija pojedinih islamskih grupa i terorističkih napada u zapadnoevropskim prestonicama i prateći razvoj diskursa *sigurnih granica i sigurnih država* [Jelisaveta Petrović, Jelena Pešić, 2017]. U takvim uslovima, migrantska populacija vrlo često postaje *žrtveno jagnje* odnosno objekt negativno usmjerenih akcija stanovništva zemlje domaćina. Iako se Crna Gora do sada nije suočavala sa prijetnjama od terorističkih napada, čini se da je osjećaj straha za sopstvenu bezbjednost prisutan [taj osjećaj je ipak slabije izražen nego osjećaj koji proističe iz solidarnosti sa ljudima u nevolji]. Čini se, takođe, da dok postojanje humanitarne dimenzije predstavlja korak ka prihvatanju mogućnosti trajnog naseljavanja migranata, izraženost bezbjednosne perspektive takvu mogućnost isključuje.

Ovakav doživljaj proističe iz često puta iznesenog stava na obukama realizovanih u okviru ovog projekta: *Migranti su osobe visokog bezbjednosnog rizika i kada se pojave na našim granicama prevashodno se doživljavaju kao potencijalni neprijatelji države*. Mnogo puta je, takođe, iznesen i stav *da je istinito o migrantu samo ona fotografija koja je napravljena prilikom ulaska u našu zemlju. Svaka druga informacija je upitna i gotovo neprovjerljiva*.

U okviru pristupa *integracije* može se napraviti razlika između *multikulturalnog optimizma* i selektivnog pristupa. Iz perspektive multikulturalnog optimizma migranti se vide kao potencijal kulturnog obogaćivanja, odnosno smatra se da je za društvo dobro da bude sačinjeno od ljudi različitog porijekla, kulture ili religije [Leong, Ward, 2006]. Pozitivan stav prema migraciji može biti i ishod razmatranja uloge migranata iz ekonomske perspektive gdje oni treba da popune upražnjena radna mjesta za koja ne postoji dovoljno interesovanja ili vještina među domaćim stanov-

ništvom [Ottaviano, Peri, 2006]. Konačno, pozitivna percepcija migranata može biti posljedica demografskih potencijala koje ova populacija donosi zemljama sa opadajućim stopama nataliteta [Zaiceva, Zimmermann, 2014].

Stavovi naših ispitanika u smislu potpune *integrativne perspektive* su vrlo ograničeni i nizak nivo ispitanika ga zastupa. **Pozitivan stav u vezi sa integracijom migranata imaju samo za ona lica koja bi imala specijalne kvalifikacije i kompetencije koje su potrebne našoj zemlji a mi ih ne možemo pronaći kod naših stanovnika.**

Uočena je i jedna kontradiktornost u vezi sa integrativnom perspektivom i miješanjem djece migranata i djece domaćeg stanovništva. Povezanost djece na školskom nivou doživljava se kao nešto apsolutno pozitivno, važno i vrijedno. Djeci je potrebno da uče i razumiju druge kulture, otkrivaju druge običaje, razvijaju empatiju, prihvataju različitosti itd. Iščitavanjem cjelokupnih stavova i argumenata koje su ispitanici iznijeli kroz naše istraživanje stiče se utisak da je sve gore navedeno važno samo za djecu, ali ne i za njih – odrasle. Objašnjenje nije jednostavno. Zašto odrasli imaju manji kapacitet za povezivanje u multikulturalne i multietničke odnose i zajednice.

Jedan od odgovora, možda najpribližniji trenutnom stanju društva u Crnoj Gori, bio bi stav italijanskog teoretičara Čerutija:

*Radi se o polju tenzija i konflikata uzrokovanih činjenicom da se, sa jedne strane, etnokulturni identitet, kao i svaki kolektivni, definiše razlikovanjem u odnosu na drugog. U određenim okolnostima, razlika se naglašava do isključivanja i stvara se **patološki identitet*** [Furio Cerutti, 2006].

U prilog ovom odgovoru [i ovom stavu o patološkom identitetu] svjedoči i situacija sa seminarske radionice. Jedan radioničarski segment bio je posvećen poznavanju i razumijevanju kulturnog nasleđa naroda koji žive u Crnoj Gori. Za razvoj interkulturalne i multikulturalne kompetencije neophodno je znanje o kulturnom nasleđu sopstvene zemlje.

Kulturno nasleđe je širom svijeta priznato kao sredstvo kulturnog identiteta. Zaštita našeg zajedničkog nasleđa i promocija kulturne raznolikosti su veoma važni instrumenti za zbližavanje različitih zajednica i jačanje dijaloga između različitih kultura. Koliko ljudi poznaju svoje kulturno nasleđe zavisi od toga šta se radi na njegovoj promociji, a takođe i od kapaciteta svakog čovjeka da se upozna sa sopstvenom kulturom i da cijeni svoju kulturu i kulture drugih zajednica. Kulturna baština, kulturno nasleđe ili kulturno dobro, podrazumijeva dobra koja su naslijeđena od prethodnih generacija, ili koja nastaju u sadašnjosti, a imaju specifičnu vrijednost za ljude i bivaju čuvana i sačuvana za buduće generacije. Ova dobra najčešće su pod zaštitom države, imaju simbolički značaj u svijesti ljudi, i predstavljaju turistički potencijal.

Kulturno nasleđe je skup resursa naslijeđenih iz prošlosti, koje ljudi identifikuju, nezavisno od vlasništva nad njima, kao odraz i izraz neprekidno evoluirajućih vrijednosti, uvjerenja, znanja i tradicija. Ono obuhvata sve vidove životne sredine nastale interakcijom čovjeka i prostora tokom vremena [Osnovna konvencija o vrijednostima kulturnog nasleđa za društvo, član 2. Savjet Evrope, Serija sporazuma – br. 199. Faro, 27. 10. 2005 Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, art. 2. Council of Europe Treaty Series No. 199. Faro, 27. X 2005].

Za učesnike našeg seminara pripremljen je zadatak koji se sastojao u prepoznavanju i tumačenju kulturnog nasleđa naroda Crne Gore. Na plastificiranim karticama nalazile su se fotografije artefakata, objekata, predjela, zaštićenih materijalnih i nematerijalnih dobara koji čine Crnu Goru multikulturalnom zemljom. Birano je nasleđe koje pripada crnogorskom, albanskom, srpskom, bošnjačkom, hrvatskom i romskom narodu. **Rezultati su prilično problematični sa stanovišta razmišljanja o crnogorskom društvu kao multikulturalnom.** Od 20 kartica različitih kulturnih dobara i nasleđa, prosjek prepoznavanja je 4 do 6 kartica. Svako je prepoznavao nasleđe koje pripada njegovom ličnom etnicitetu. Iskorak u prepoznavanju i razumijevanju nasleđa koje pripada drugom / različitom etnicitetu je jedva primijećen, a ticao se isključivo opštepoznatog i medijski eksponiranog artefakta, građevine ili lokaliteta. Ovdje se otvara niz pitanja i problema u vezi sa stepenom kulturne distance koja postoji među domicilnim stanovništvom ove države. Stepem kulturne distance određen je stepenom sociokulturnih i vjerskih razlika. U kulturološkom

smislu ovakvi odnosi otvaraju novo poglavlje problema u vezi sa prihvatanjem i razumijevanjem migranata i njihovih različitih kulturoloških kodova. Potreba za harmonizacijom socio-kulturnih odnosa u zemlji u cjelini i dijalog kultura su neophodna i najvažnija potreba za isceljenje od patološkog identiteta crnogorskog društva.

Ekspanzija migracionih procesa širom svijeta stvorila je potrebu za novim oblicima interkulturalne i međuetničke interakcije, uslovlila optimizaciju odnosa u multikulturalnim društvima između predstavnika različitih kultura i potkultura, potrebu za sistematskim razumijevanjem sposobnosti različitih etnokulturalnih subjekata interkulturalne komunikacije.

Važan način za prevazilaženje interkulturalnih komunikacijskih barijera je formiranje interkulturalne kompetencije kroz unapređenje kulturološkog obrazovanja.

Razvoj kulturne erudicije čoveka pretpostavlja svrsishodnu promenu predmeta, formiranje potrebnih znanja i veština u njemu, doprinoseći njegovoj adekvatnoj orijentaciji u situacijama interkulturalne komunikacije [A. P. Sadokhin].

Dakle, dijalog kultura i religija međusobno obogaćuje, omogućavajući razvoj univerzalnog sistema kulture, a istovremeno obezbjeđuje dubinsko razumevanje sopstvene kulture i njenih vrednosnih osnova. Prednost dijaloga je u tome što je u stanju da razriješi svaku protivrečnost kroz diskusiju i razumijevanje, a ne kroz konfrontaciju. Upravo ta sposobnost dijaloga, uspostavljanja onih zajedničkih semantičkih prostora kroz koje se može sprovesti razumijevanje, određuje vijednost nacionalne kulture.

Sposobnost nacionalne kulture da odbaci logiku neprijateljstva i uspostavi logike kompromisa i saradnje zasnovane na toleranciji ideologija i kultura, njen cilj je da spreči različite konfrontacije među narodima i različite društvene kataklizme – i lokalno, i globalno, i stoga korelira sa takvim konceptom kao što je nova kultura sveta [A. B. Kostina].

Nezavisno od specifičnosti svakog pojedinačnog državnog konteksta u pogledu etnokulturalnog pluralizma i potrebe upravljanja i priznavanja posebnosti identiteta, moguće je izdvojiti nekoliko principa ili faza u razvoju, na kojima počiva svako multikulturalno društvo. Početni princip je prepoznavanje, odnosno priznanje različitosti. Sljedeći korak podrazumijevao bi učenje razlika. Nijedno multikulturalno društvo ne može biti stabilno ukoliko se bazira na izolacionizmu grupa i neznanju jednih o drugima. Naj naglašava da ovo može voditi i povećavanju socijalne distance, ukoliko se vrijednosti i etnokulturalne prakse drugih pokažu kao neprihvatljive i previše različite. Neophodan je, zatim, određeni stepen tolerancije, i to u oba pravca – većine prema manjini i obrnuto. Obostrana tolerancija je nužna. Najzad, neophodno je, paralelno sa afirmisanjem različitosti, raditi na jačanju opšteg, zajedničkog identiteta koji, na neki način, nadilazi i obuhvata posebnosti [Moodley, 1999].

The Price of Peace in Afghanistan

Fotograf: Mads Nissen, Politiken/Panos Pictures, 2022.

Žene i djeca prose hljeb ispred pekare u centralnom Kabulu, Avganistan. Hljeb je osnovna namirnica u Avganistanu, ali rastuće cijene primorale su sve više ljudi da se u potpunosti oslone na saosjećanje drugih.

Mads Nissen je fotografisao ovu priču na zadatku za Politiken. Rekao je: *Nadam se da ovim radom više od svega stvaram ne samo svijest, već i angažovanje za milione Avganistanaca kojima je trenutno očajnički potrebna hrana i humanitarna pomoć.*

II

MULTIKULTURALNO VOĐENJE I SAVJETOVANJE – POLAZIŠTE I PERSPEKTIVE

Da bi se otkrio sadržaj i suština interkulturalne / multikulturalne kompetencije, potrebno je razmotriti takav generički koncept kao što je **kultura**. Razumijevanje prirode odnosa kulture i obrazovanja, njihov uticaj na formiranje i razvoju ličnosti posvećeno je bezbroj analiza i ekspertiza u svjetskoj naučnoj javnosti. Snažno interesovanje i polifonija pristupa povezani su sa širinom i raznovrsnošću samog koncepta, koji obuhvata gotovo sve aspekte društvenog (i ne samo) ljudskog bića, uključenog u brojne i višestране odnose sa drugim ljudima. 1952. godine, sistematizujući poznate definicije kulture, američki kulturolozi K. Kluckhohn i A. Kroeber izbrojali su 164 definicije, 1970-ih godina broj definicija dostigao je 300, a 1990-ih je premašio 500. Trenutno ih ima više od 1000.

Početak i sredinom dvadesetog vijeka, naučnici kao što su Georg Simel, Margaret Mid, Gregori Bateson, Ivan Ilić i drugi postavili su temelje za razumijevanje ključnih interkulturalnih i multikulturalnih kategorija. A *Tihi jezik* Edvarda T. Hala [1959] označio je početak međukulturalnih studija, uglavnom zahvaljujući Holovoj eksplicitnoj upotrebi fraze *interkulturalna komunikacija*. Kako je popularnost ove teme rasla, naučnici su razvili nove pristupe razumijevanju, analizi i predstavljanju interkulturalne stvarnosti. Priscilla Rogers i Joo-Seng Tan [Priscilla Rogers and Joo-Seng Tan, 2008] su pregledali ključne istraživačke radove o interkulturalnoj komunikaciji i predložili opcije za povezivanje glavnih pristupa i njihovo integrisanje u jedinstven konceptualni kontinuum. Po njihovom mišljenju, koncepti Hala [Hall, 1959; 1966], Hofstede [Hofstede, 1980], Trompenaars i Hampten-Turner [Trompenaars and Hampden-Turner, 1997], Schwartz [Schwartz 1999], Earli i Eng [Earlei i Ang 2003], iako se razlikuju, imaju značajna preklapanja, kao što je prikazano u tabeli ispod.

Treba napomenuti da su najznačajniji radovi na ovu temu, napisani u poslednjih 40 godina, uglavnom posvećeni radnim i poslovnim odnosima.

Multikulturalizam je jedan od onih pojmova oko čijeg značenja ne postoji saglasnost. U akademskoj i laičkoj javnosti upotrebljava se u različitim značenjima što dovodi do nejasnoća i nesporazuma. Najprije, često se koristi kao sinonim za pojmove poput kulturnog pluralizma, multietničnosti, interkulturalizma i plurikulturalizma.

Tabela 1. Pojmovi i korelirani konstrukti u istraživačkim radovima o interkulturalnim odnosima

Koncepti naučnika

Naučnici	Koncepti	Opis
<p>Švarc [Schvartz]</p>	<p><u>Univerzalna</u> Univerzalne vrijednosti određene osnovnim potrebama ljudi.</p>	<p>Ističe skup zajedničkih vrijednosti, koje u raznim kulturama imaju gotovo isto značenje. Prema istraživaču, ove vrijednosti odražavaju rešenja koja su usvojena u odgovarajućim društvima za različite univerzalne probleme:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Konzervativizam – nezavisnost. Orijentacija ka održavanju statusa kvo ili ka kreativnosti i pozitivnim iskustvima. ❖ Hijerarhija – egalitarizam. Nejednaka raspodjela mogućnosti ili dosledni napori da se obezbijedi dobrobit drugih. ❖ Dominacija – harmonija. Svijet ličnih interesa ili harmonična integracija u okolnu stvarnost.
<p>Hofstede [Hofstede]</p>	<p><u>Nacionalna</u> Nacionalne kulturne razlike, razike među nacijama, posmatrane u kontekstu društvenih sistema i kolektivnih vrijednosti.</p>	<p>Ističe kompleks kulturnih parametara svojstvenih različitim nacijama.</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Indeks udaljenosti velike i male snage. Očekivanja o jednakosti ili različitosti u statusu. ❖ Individualizam – kolektivizam. Lična orijentacija odgovornost ili percepcija pojedinca prvenstveno kao člana grupe. ❖ Muški – ženski rod. Prioritet konkurentnosti i materijalne imovine ili međuljudskih odnosa i kvaliteta života. ❖ Visok – nizak indeks izbjegavanja nesigurnosti. Prioritet pravila i struktura ili fleksibilnost i orijentacija na rizik. ❖ Orijentacija na dugoročnu – kratkoročnu perspektivu. Težnja ka budućnosti ili koncentracija na prošlost i sadašnjost.

<p>Trompenaars i Hampden - Turner [Trompenaars i Hampden - Turner]</p>	<p><u>Organizaciona</u> Prilagođavanje poslovnom kontekstu kroz znanja Interkulturalnih razlika i introspekcije.</p>	<p>Utvrđite ulogu međuetničkih razlika unutar poslovnog okruženja.</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Univerzalizam – partikularizam. Orijentisano na pravila ili na odnose. ❖ Društvo je pojedinac. Funkcionisanje unutar grupe ili kao pojedinci. ❖ Neutralnost – emocionalnost. Pokazivanje emocija ili njihovo skrivanje ❖ Kolektivna – individualna odgovornost. Odgovornost je na konkretnim pojedincima ili ravnomjerno raspoređena unutar grupe. ❖ Zasluge – status. Potreba za stvarnim zaslugama za status zarade ili svojstveni status. ❖ Sekvenca – sinhronost. Izvršenje određenog redosled radnji ili nekoliko radnji odjednom. ❖ Orijentacija unutra – spolja. Kontrola nad eksternim okruženjem ili kontrola od spoljašnjeg okruženja.
<p>Hol [Hall]</p>	<p><u>Međuljudske</u> Individualni algoritmi ponašanja i skriveni kulturni mehanizmi koji njima upravljaju.</p>	<p>Naglasak je na interpersonalnom aspektu interkulturalne komunikacije. On identifikuje dvije komponente kulture koje karakterišu format interpersonalne komunikacije.</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Visok – nizak kontekst. Minimalna informaciona komponenta i naglasak na implicitnim aspektima komunikacije ili fokus na informaciju koja objašnjava sadržaj. ❖ Monohrono – polihrono tumačenje vremena. Čvrsto fokusiranje na jedan po jedan zadatak ili orijentacija na međuljudske odnose, u kojima aspekt vremena igra sporednu ulogu.
<p>Earli i Eng [Earlei i Ang]</p>	<p><u>Introspektivno-lični</u> Percepcija i motivacija utiču na odgovor pojedinca na društvene situacije.</p>	<p>Oni su predložili koncept <i>kulturne kompetencije</i>, koja se shvata kao sposobnost pojedinca da se efikasno prilagođava novim kulturnim kontekstima. Opisane su četiri kategorije.</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Percepcija – znanje o kulturama. ❖ Metapercepcija – sposobnost prikupljanja i organizovanja dostupne informacije, formirajući koherentnu sliku. ❖ Motivacija – želja za učešćem u međukulturalnim odnosima i dobijanje novih informacija o njima. ❖ Ponašanje – adekvatne verbalne i neverbalne manifestacije pri interakciji sa predstavnicima drugih kultura.

Izvor: Rogers and Tan (2008)

Na međunarodnom institucionalnom nivou, glavni naponi su bili posvećeni **podršci i promociji kulturne raznolikosti**. Ujedinjene nacije, Savjet Evrope i Evropska unija usvojili su deklaracije, zaključili sporazume i ugovore o kulturnoj raznolikosti, preduzeli aktivnosti na promovisanju i zaštiti različitosti ulaganjem sredstava u različite programe i istraživanja u oblasti interkulturalnog učenja/obrazovanja i odnedavno na – **interkulturalni dijalog**.

Univerzalna deklaracija o kulturnoj raznolikosti [UNESCO 2002] i *Uneskova konvencija o zaštiti i promociji različitosti kulturnih izraza iz 2005. godine* [UNESCO 2005] utemeljuju pravni okvir za kulturnu raznolikost kao *zajedničko nasleđe čovečanstva* koje treba zaštititi kao sastavni dio poštovanja **ljudskog dostojanstva**.

Važan dokument je *Deklaracija Savjeta Evrope o kulturnoj raznolikosti* [Savjet Evrope 2000a)] koju je usvojio Komitet ministara 2000. godine, posvećena koegzistenciji i unakrsnom oplođivanju kulturno raznovrsnih usluga i praksi. Kako se navodi u tekstu Deklaracije *kulturna raznolikost se ne može iskazati u odsustvu uslova za slobodno stvaralačko izražavanje, kao ni slobode informisanja koja postoji u svim oblicima kulturne razmene*. U skladu sa ovim tekstom *Konsolidovana verzija ugovora o osnivanju Evropske zajednice, čl. 151*, navodi se da Evropska unija obraća pažnju na kulturnu dimenziju zajedničke strategije – *prvenstveno u cilju promovisanja i održavanja raznolikosti kultura*.

Institucionalna legitimizacija interkulturalne dimenzije obrazovanja zasnovana je na *Izveštaju Međunarodne komisije za obrazovanje za dvadeset prvi vijek iz 1996. godine* [®]*Učenje: blago unutar – Learning: the treasure within*; Delors 1996]. Prema ovom dokumentu, **jedan od četiri stuba obrazovanja** je zadatak **učiti da živimo zajedno**. Glavna tema *Izveštaja* je **obrazovanje u društvu kulture razumijevanja Drugog na osnovu dijaloga**, u čijem procesu se rađaju **empatija, međusobno poštovanje i prepoznavanje vrijednosti**.

Strateški cilj obrazovanja jeste poznavanje drugih ljudi, razumijevanje sličnosti i međuzavisnosti svih stanovnika planete i podsticanje učešća u zajedničkim projektima.

Učiti da živimo zajedno nije neki beznačajni hir koji obrazovne institucije i nastavnici mogu da zanemare ako žele, već imperativ koji je relevantan za sve ljude. Adekvatan program koji uči zajedničkom životu treba da obezbedi: (a) učešće učenika; (b) usklađenost između ciljeva grupe i njenih aktivnosti; (c) oslobađanje potencijala učenika; (d) učenikova introspekcija i razumevanje dinamike zajednica na različitim nivoima, od njihovog sopstvenog kruga kontakata do udaljenih zajednica i društva u celini [Scatolini, Van Maele i Bartholome, 2010].

Leclerck [2002] tvrdi da *interkulturalno obrazovanje nije toliko učenje nečega novog, koliko novi format nastave u okviru aktuelnog nastavnog plana i programa*.

Unesco je 2007. objavio *Smjernice za interkulturalno obrazovanje* [UNESCO 2007] – praktičan izvor za edukatore, studente, kreatore politike i članove zajednice o interkulturalnom obrazovanju kao odgovoru na *izazov današnjice kada je kvalitetno obrazovanje postalo neosporan imperativ za sve ljude*. Tri glavna principa interkulturalnog obrazovanja formulisana su u *Smjernicama* na sledeći način.

- ❖ Interkulturalno obrazovanje zasniva se na poštovanju kulturnog identiteta učenika, koji se izražava u pružanju adekvatnog, prilagodljivog i kvalitetnog obrazovanja svim predstavnicima različitih kultura.
- ❖ Interkulturalno obrazovanje je izvor kulturnog znanja, metodologije i vještina za sve učenike da aktivno i u potpunosti učestvuju u društvu.
- ❖ Interkulturalno obrazovanje je izvor znanja, metodologije i vještina za sve učenike da doprinesu razvoju poštovanja, razumijevanja i solidarnosti među pojedincima, etničkim, društvenim, kulturnim i vjerskim grupama i nacijama.

Interkulturalni/multikulturalni dijalog je centralna tema svih politika u novom milenijumu. *Bela knjiga o interkulturalnom dijalogu Živeti zajedno u jednakom dostojanstvu koju je Savet Evrope objavio 2008. godine definiše interkulturalni dijalog kao otvorenu i uz poštovanje razmene*

mišljenja zasnovanu na međusobnom razumevanju i poštovanju između pojedinaca, kao i grupa ljudi različitih etničke, kulturne i verske, jezičke pripadnosti, koji imaju različite istorijske korene [Savjet Evrope 2008b]. Autori Bele knjige smatraju da su sticanje i podučavanje interkulturalnih kompetencija procesi od izuzetnog značaja za demokratske kulture i društvene kohezije.

Ovaj koncept je dalje razvijen u Platformi za interkulturalnu Evropu 2008 *Dugina knjiga – Interkulturalni dijalog: od prakse do politike i unazad*, koja definiše interkulturalni dijalog kao niz svrsishodnih sastanaka vezanih za određeno mjesto i vrijeme, između pojedinaca i/ili grupa ljudi različitog etničkog, kulturnog, vjerskog, jezičkog porijekla, različitog istorijskog porijekla, kako bi analizirali, testirali i produbili razumijevanje, svijest, empatiju i poštovanje. Krajnji cilj interkulturalnog dijaloga je stvaranje atmosfere dobrosusjedstva i obostranog interesa neophodnog za prevazilaženje društveno-političkih tenzija.

Iste godine, Savjet Evrope i Evropska komisija pokrenuli su program **Interkulturalni gradovi**, koji podrazumijeva razvoj strategija i planova za pomoć gradovima u aktivnostima koje imaju za cilj njegovanje razumevanja različitosti kao pozitivnog faktora.

Interkulturalni gradovi su gradovi sa raznolikom populacijom, uključujući ljude različitih nacionalnosti i porijekla, sa različitim maternjim jezicima, koji ispovijedaju različite religije/različitih vjerovanja. Većina građana vidi različitost kao resurs, a ne problem, i slažu se da su sve kulture, koje se susreću u istom javnom prostoru, podložne promjenama. Grad javno poštuje princip različitosti i pluralistički identitet grada. Grad se aktivno bori protiv predrasuda i diskriminacije i osigurava jednake mogućnosti za sve, prilagođavajući svoje strukture moći, organizacije i usluge potrebama raznolikog stanovništva, striktno poštujući i štiteći ljudska prava, demokratske norme i vladavinu prava.

Vremenom je koncept interkulturalne i multikulturalne kompetencije došao do izražaja. U tumačenju Spitzberga i Changnona [Spitzberg and Changnon, 2009]:

Interkulturalna [multikulturalna] kompetencija leži u adekvatnom i efektivnom upravljanju interakcijama između ljudi koji, u jednom ili drugom stepenu, predstavljaju različite ili različite tipove afektivne, kognitivne i bihevioralne orijentacije u svetu oko sebe... Nisu grupe te koje su u interakciji – pojedinci su u interakciji. (...) Stepenu u kome pojedinci predstavljaju stavove (ili su pod uticajem) svojih grupa ili kulturnih zajednica određuje interkulturalnu prirodu specifičnih interakcija.

Savjet Evrope je razvio model pod nazivom **kompetencije za demokratsku kulturu** kao alat za obrazovne sisteme koji pripremaju učenike / građane da efikasno učestvuju u izgradnji kulture demokratije i mirno koegzistiraju sa drugima u kontekstu kulturno raznolikog društva. Kompetencije opisane u ovom modelu se lako uče, uče i vrednuju. Oni su grupisani u četiri kategorije: vrijednosti, stavovi, znanje/kritičko mišljenje i vještine. Interkulturalnom obrazovanju je data najvažnija uloga u kulturno raznolikim društvima.

U oblasti rada sa mladima, evropske organizacije su poslednjih godina pripremile mnoštvo kampanja, programa, alata i resursa usmjerenih na razvoj interkulturalnog i multikulturalnog učenja, interkulturalnog dijaloga i interkulturalnih i multikulturalnih kompetencija.

Odjeljenje za mlade Savjeta Evrope dalo je prioritet multikulturalnom učenju, kao i obrazovanju o ljudskim pravima, naglašavajući posebno omladinske aktivnosti koje organizuju Evropski omladinski centri u Strazburu i Budimpešti. Kampanja *Svi različiti, svi jednaki i Pokret protiv mržnje* takođe su istakli vrijednost interkulturalnog dijaloga kao alata za borbu protiv diskriminacije i rasizma.

Evropska komisija je osnivač resursnih centara za kulturnu raznolikost SALTO [Podrška, inovativne mogućnosti učenja i obuke, ranije poznati kao *Centri za borbu protiv rasizma i tolerancije*] koji prikupljaju i distribuiraju alate, metode, materijale i resurse za evropske omladinske lidere. 2012. godine objavljen je *Izveštaj o istraživanju interkulturalnih kompetencija* za:

Pružiti adekvatniju podršku ljudima koji rade sa mladima i omladinskim liderima da interkulturalnoj kompetenciji daju status glavne aktivnosti usmjerene na prevazilaženje stereotipne percepcije kulture kao statične pojave i razvijanje koncepta kulture kao kompleksnog fenomena, dinamike i nijansi koje ponekad dolaze do izražaja i dobijaju ključni značaj ne samo u životu mladih već i u svakodnevnoj interakciji ljudi uopšte.

Omladinsko partnerstvo Savjeta Evrope i Evropske unije objavilo je 2015. godine *Vodič za interkulturalni dijalog u neformalnom obrazovanju i učenju* [Savjet Evrope/Evropska unija 2014], vodič za organizatore, trenere i koordinateure omladinskih aktivnosti o kompetentnom vođenju omladinskih aktivnosti i interkulturalnom dijalogu u okviru srodnih projekata.

Vremenom se sve više pažnje poklanja multikulturalnim odnosima – kako na međunarodnom tako i na lokalnom nivou, ali je ova tema još uvijek daleko od statusa glavne. I analitička istraživanja i praktična iskustva svjedoče o potrebi interkulturalnog i multikulturalnog dijaloga, potrebi uključivanja interkulturalnog i multikulturalnog učenja u sve oblasti obrazovanja kao međusektorskog pristupa, kao i usadivanja multikulturalne kompetencije svim ljudima u današnjem kontekstu raznolikih i međusobno povezanih društva.

Multikulturalno učenje kao koncept, a još više kao praksa ili proces, nikako nije izolovan fenomen. Ono je organski povezano sa našom realnošću, sa društvenim promjenama, politikom, ekonomskim razvojem, pravosuđem, ljudskim pravima, obrazovanjem, ekologijom, zdravstvom i biologijom, globalizacijom itd. U stvari, multikulturalno učenje je direktno povezano sa svim oblastima života gdje je potrebno mjesto interakcije ljudi jednih sa drugima.

Današnji svijet prožet internetom nudi više mogućnosti za multikulturalno učenje, ali, istovremeno, njegova anonimnost olakšava korišćenje i upotrebu jeziku grubosti i uvreda. S jedne strane, ljudi koji se nalaze u različitim djelovima svijeta imaju priliku da se trenutno povežu jedni sa drugima, uče jedni od drugih, zajednički rešavaju zajedničke probleme, s druge strane, mnogo je manje prepreka na putu širenja govora mržnje, štetnih stereotipa i predrasuda. Kompanije društvenih medija neumorno razvijaju mehanizme za automatsko identifikovanje i blokiranje uvredljivih postova, kao i algoritme koji to omogućavaju korisnicima.

Međutim, rezultati ovih napora su veoma skromni, jer su usmjereni na otklanjanje manifestacija problema a ne problema kao takvih. Što se tiče multikulturalnog učenja, ono može biti veoma efikasan alat za promjenu tona dijaloga, razbijanje stereotipa, njegovanje pozitivnog diskursa, vođenje onlajn kurseva o borbi protiv govora mržnje i podsticanje multikulturalnog dijaloga. Na primer, kroz *Pokret protiv mržnje*, prosvjetni radnici i edukatori mogu koristiti alate za povećanje društvenog odbacivanja govora mržnje i netolerancije.

Svijet se navikao na skoro svakodnevne vijesti o terorističkim napadima koji se dešavaju u svim krajevima svijeta. Biografije i lične prilike njihovih organizatora mogu biti veoma različite – kao i otkrivena motivacija. Šta tačno mediji razumiju pod terorističkim aktom takođe nije sasvim jasno. Ponekad se zločini sa veoma sličnim motivima/scenarijima različito klasifikuju: neki se klasifikuju kao teroristički akti, drugi se klasifikuju kao spontani napad osobe/osoba sa mentalnim poremećajima.

Međutim, činjenica da islamski ekstremisti preuzimaju odgovornost za većinu napada dovele je do porasta **islamofobije**. Bez dobrog upoznavanja sa karakteristikama različitih grupa i bez potrebnih informacija, neki ljudi ne prave razliku između radikalnih grupa koje tvrde da djeluju u ime islama i ljudi koji se izjašnjavaju kao muslimani i nemaju nikakve veze sa tim grupama. Mediji takođe doprinose formiranju *imidža neprijatelja* crtajući veoma pristrasne portrete terorista ili birajući različite riječi za opis akata nasilja u zavisnosti od toga ko ih je počinio. Sve ovo dovodi do *globalne pristrasnosti*, koja, pak, postaje katalizator za pojavu novih predrasuda i generalizacija. Kao rezultat toga, interkulturalno i multikulturalno obrazovanje se nedavno fokusiralo uglavnom na borbu protiv islamofobije i interakciju između muslimana i nemuslimana.

*Međutim, funkcije kulturnog obrazovanja nisu ograničene na borbu protiv radikalizma i prevenciju terorizma. Identifikacija ovih vektora je bremenita opasnošću od prevelikog uproščavanja, neopravdanog smanjenja distance između **kulture** i **nasilja**. Upotreba jezika multikulturalnog učenja za odgovor na terorističku prijetnju može se tumačiti kao dokaz u prilog direktne veze između terorizma i kulture ili terorizma i određene grupe ljudi, što je samo po sebi diskriminatorno i može dovesti do rezultata koji su direktno suprotni ciljevima multikulturalnog učenja. Slično tome, u posljednje vrijeme, nakon terorističkih napada, neki popularni mediji su objavili izvještaje o muslimanima koji pomažu žrtvama ili učestvuju u demonstracijama protiv ISIS-a. Ovo samo potvrđuje da se od muslimana – u mnogo većoj mjeri nego od ostalih građana – očekuje da protestuju i ne slažu se sa organizatorima nasilja ili terorističkih napada.*

Principi multikulturalnog učenja, koji ni u kom slučaju ne prelaze okvire ljudskih prava, isključuju bilo kakvu hijerarhiju kultura ili podjelu ljudi na kategorije, kao i svaku vrstu apstraktnih generalizacija. Danas, više nego ikada ranije, multikulturalno učenje ima ključnu ulogu u usadivanju vještina kritičkog mišljenja kod ljudi, razvijanju njihovih kompetencija za dijalog i debatu o **teškim** temama, u prikupljanju činjeničnih informacija i razotkrivanju tendencioznih ideja koje nameće propagandna štampa ili diskurs javnosti. Da bi se pomoglo ljudima da se snalaze u toku konfliktnih informacija, da bi se naučili pristupima rešavanju problema u vezi sa slobodom i bezbjednošću, uključiti se u interkulturalni dijalog, neophodno je uložiti veoma ozbiljne napore usmjerene na različite specifične zadatke.

Većina evropskih zemalja je na ovaj ili onaj način pogođena ovim pokretima masa ljudi: Turska, Grčka i Italija su prisiljene da prihvate primarni tok, tamo se stvaraju ogromni izbjeglički kampovi; tranzitni putevi su išli kroz Srbiju i Mađarsku; Njemačka, Luksemburg i Švedska su krajnje odredište mnogih izbjeglica. Svi ovi scenariji uključuju veoma različite probleme, a političke reakcije na njih takođe se veoma razlikuju. Neke zemlje zatvaraju granice i jačaju mjere unutrašnje bezbjednosti, dok druge razvijaju mehanizme i opcije za pružanje azila.

Sve ovo postavlja veoma ozbiljna društvena i politička pitanja. U kojoj mjeri su građani evropskih zemalja spremni da prime izbjeglice i migrante? Kakvu podršku dobijaju novopridošli tokom dugog procesa inkluzije? Kako evropske organizacije reaguju na ovu situaciju? Kakvu ulogu igraju službenici u javnoj upravi koji su izloženi dočeku i podršci izbjeglicama i migrantima? Kako garantovati poštovanje ljudskih prava izbjeglica i obezbjeđivanje njihovog pristupa uslugama? Koji koraci će uslijediti nakon početnih hitnih mjera?

Odgovor na ova pitanja je nemoguć bez preispitivanja niza kategorija [identitet, kultura, granice] i vrijednosti [solidarnost, bezbjednost, različitost, inkluzija]. Nažalost, kretanja migranata i izbjeglica izazvala su novi talas ksenofobije i diskriminacije, pojačavajući retoriku mržnje, straha od terorističke prijetnje, u nekim slučajevima izazivajući izjednačavanje izbjeglica sa teroristima. U ovom kontekstu, tema interkulturalnog i multikulturalnog učenja je relevantnija i važnija nego ikad. Stvaranje prostora za dijalog, razmjenu znanja i iskustva, promovisanje različitosti, međusobnog uvažavanja i zajedničke kulture miroljubive koegzistencije, udaljavanje od strategija asimilacije – sve su to komponente adekvatnog odgovora na trenutnu situaciju, a u budućnosti – osnova za razvijanje održivih mehanizama, omogućavajući nam *da živimo zajedno*.

Brojni volonteri u različitim zemljama Evrope sa velikom spremnošću pružaju pomoć i podršku izbjeglicama. Često je ova aktivnost komplikovana raznim multikulturalnim problemima povezanim sa uobičajenom slikom *izbjeglice* ili *migranta*. U javnom diskursu *izbjeglice* se često shvataju kao siromašni, slabo obrazovani ljudi koji su napustili domovinu u pokušaju da poboljšaju ekonomsku situaciju i, u cjelini, predstavljaju prilično homogenu grupu. Izbjeglice novog talasa se ne uklapaju u ovaj stereotip: mnoge od njih, kao što su ljudi koji dolaze iz Sirije, pripadaju visokoobrazovanim i prilično imućnim krugovima.

Za razbijanje obmanjujućih stereotipa i stvaranje konstruktivnijih modela podrške koji se razlikuju od tradicionalnih dobrotvornih šema, pristup formatu kolektivne inkluzije, neraskidivo je povezano sa razvojem **kulturološke kompetencije** [interkulturalnaost i multikulturalnost].

Još jedan fenomen koji je direktno povezan sa fenomenom migracija: u nekim evropskim zemljama danas dolazi do oživljavanja ekstremističkih političkih partija na pozadini pojave i brzog širenja pokreta ekstremne desnice u evropskom regionu u cjelini. Ne samo u raznim zemljama Evrope, već i u Sjedinjenim Državama, sve istaknutiji konzervativni i ksenofobični lideri i stranke počele su da igraju ulogu na političkoj sceni. Ovi trendovi ne samo da predstavljaju prijetnju demokratskim vrijednostima, već nameću primitivan, *crno-bijeli* pogled na svijet oko nas, fokusirajući se na razlike među ljudima; dijele kulture, religije i društvene strukture na *loše* i *dobre*.

Ako želimo da branimo principe miroljubive koegzistencije i zajedničkog razvoja, potrebno je da izbliza sagledamo uzroke koji leže u osnovi svih oblika ekstremizma, straha i isključenosti. Glavni cilj stvaranja zajedničkog evropskog doma bio je očuvanje mira na kontinentu. Evropska unija je 25. marta 2017. obeležila 60. godišnjicu Rimskog ugovora, usred sve veće sumnje u legitimnost same unije. 2016.

odluku o povlačenju iz nje donela je Velika Britanija – u skladu sa rezultatima referenduma. Ovo odluka je imala izuzetno ozbiljne posledice kako po građane zemalja Evropske unije, tako i po političke lidere. Za mnoge se Evropa povezuje sa finansijskom krizom, hegemonijom jednih nad drugima, gubitkom kupovne moći i sužavanjem granica nacionalne autonomije u odlučivanju. Nepoverenje ljudi u evropske institucije objašnjava se složenošću funkcionisanja njihovog administrativno-birokratskog sistema. Mnogi jednostavno ne vide da ujedinjena Evropa ima cilj koji prevazilazi ekonomiju, a to je očuvanje mira na kontinentu, promocija demokratskih vrednosti i zaštita ljudskih prava.

Multikulturalno učenje može pomoći da se ljudi preorijentišu na vrednosnu komponentu ideje Evropske unije, na izgradnju demokratskih društava zasnovanih na ljudskim pravima. Međutim, organizatori multikulturalnog učenja ne bi trebalo da ignorišu strahove i pitanja koja zaokupljaju umove ljudi: mnogo konstruktivnije bi bilo da se uzmu u obzir ovi trendovi u radu na uništavanju primitivnog populističkog diskursa.

Globalizacija je polismislen proces: s jedne strane, smatra se katalizatorom ekonomskog rasta, društvenog napretka i međukulturalnih odnosa, a s druge strane, ona je faktor koji pogoršava ekonomsku nejednakost i društvenu polarizaciju. Ekonomske mogućnosti i resursi raspoređeni su veoma neravnomjerno po zemljama. Mladi ljudi koji žive u siromaštvu, bez pristupa obrazovanju i informacijama, a ne učestvuju u procesu donošenja odluka, lišeni su prednosti globalizacije – naprotiv, izloženi su riziku dalje marginalizacije. Istovremeno, obilje novih tehnologija doprinosi širenju rasizma, diskriminacije i netolerancije. Upravo ovi aspekti globalizacije moraju se uzeti u obzir prilikom organizovanja obrazovnih procesa koji uključuju interkulturalno i multikulturalno učenje. S druge strane, globalizacija pomaže ljudima koji žive daleko jedni od drugih da udruže snage u postizanju zajedničkih ciljeva. U protekloj deceniji pojavili su se novi oblici učenja – i uticali su na svijet oko nas.

Multikulturalno učenje se bavi svijetom koji se stalno mijenja, što zahtijeva stalnu reviziju koncepta kulturne raznolikosti, multikulturalnih i međuljudskih odnosa. Interkulturalno i multikulturalno učenje doprinosi razumijevanju procesa koji se odvijaju kako na lokalnom nivou, tako i u različitim regionima svijeta, i istovremeno budi interesovanje za ove procese. Iako vrijednosti kao što su ljudska prava i demokratsko građanstvo danas nisu među novim realnostima, korelacija između multikulturalnog učenja, obrazovanja o ljudskim pravima i obrazovanja za demokratsko građanstvo postaje sve relevantnija.

Afirmacija i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda moguća je samo ako se prihvati, poštuje i razumije princip različitosti, kada manjine i socijalno ugrožene grupe uživaju ista prava kao i ostali, i kada im se pristup tim pravima omogućiti ravopravnim udjelom, a ne u vidu koncesije.

Istovremeno, demokratska društva mogu da se razvijaju samo ako svako ima mogućnost da učestvuje u opšte značajnim procesima, bez obzira na kulturno i socio-ekonomsko porijeklo, vjeru, pol, seksualnu orijentaciju. Nisu dovoljne navodne tvrdnje da svi ljudi uživaju jednaka prava ili da je učešće u demokratskim procesima dostupno svima. Potrebne su konkretne mjere za promovisanje učešća i stvarne jednakosti u pravima, za ispravljanje istorijskih nepravdi, za borbu protiv diskriminacije i promovisanje različitosti. To, međutim, ne znači da sve ljude treba tretirati na potpuno isti način: obezbjeđivanje jednakih mogućnosti zahtijeva samo diferenciran pristup.

Interkulturalno/multikulturalno učenje omogućava finije i dublje razumijevanje univerzalnog značaja poštovanja i zaštite ljudskih prava, kao i praktične izraze takvog pristupa u heterogenom društvu. Istovremeno, u okviru interkulturalnog učenja ljudska prava su kao kriterijum za ograničavanje kulturnog relativizma i identifikovanje kulturnih praksi koje mogu dovesti do kršenja ljudskih prava:

Obrazovanje o ljudskim pravima obogaćuje interkulturalno i multikulturalno obrazovanje implicitnim postulatima ovog koncepta, kao što su: superiornost ljudskih prava nad kulturnim karakteristikama, tj. tvrdnja o primatu ljudskih prava – jednakosti ljudskog dostojanstva – u odnosu na

kulturne razlike ili različitosti – uz apsolutnu potrebu za poštovanjem ovih drugih. To je fokus na humanitarnu komponentu kao univerzalni moralni i normativni kriterijum koji interkulturalnom/multikulturalnom učenju obezbeđuje tako snažnu konceptualnu poziciju i čini ga tako traženim. Život u Evropi – kao i u ostatku sveta – ide napred, a mladi ljudi sve kreativnije odgovaraju na izazove i perspektive koje predstavlja stvarnost. Interkulturalno/multikulturalno učenje je jedan od formata u kojem mladi ljudi rade na produbljivanju svog razumevanja sveta i sebe, i učestvuju u multikulturalnom dijalogu. Štaviše, po našem mišljenju, ovo je jedan od najvažnijih i najznačajnijih formata [Gomes, 2006].

Rad u oblasti multikulturalnog učenja zahtijeva razumijevanje uloge **kulture** u oblikovanju pojedinaca i zajednica. Kultura je veoma složen fenomen, često podložan zloupotrebi ili projektovanom tumačenju [namjernom ili nesvjesnom]. Kultura nikako nije apstraktan pojam, ona je neraskidivo povezana sa realnošću svakodnevnog života. U stvari, kultura se ne može odvojiti od društvenih stvarnosti u kojima se odvija proces njenog formiranja i razvoja, kao ni od ljudi koji su, s jedne strane, podložni njenom uticaju, a s druge, sami utiču na nju. Pažnja prema društvenim realnostima, političkim, geografskim i ekonomskim aspektima omogućava suptilnije i dublje razumijevanje fenomena kulture, što znači svjesniji i adekvatniji format interakcije, a takođe i osigurava od pojednostavljenih tumačenja.

Predstavljamo tri definicije kulture koje obuhvataju sve njene važne aspekte: prva – sa opšteg stanovišta; druga – fokusiran na pojedinca, treća – u odnosu na društvene procese.

- ❖ UNESCO [UNESCO 2002] definiše kulturu kao *kompleks izraženih duhovnih, materijalnih, intelektualnih i emocionalnih karakteristika društva ili društvene grupe, koji, pored umetnosti i književnosti, uključuje načine života, formate suživota, sisteme vrednosti, tradicije i verovanja.*
- ❖ Cunha i Gomes [2009] definišu kulturu u smislu interkulturalnog učenja kao *skup društveno zajedničkih karakteristika koje pojedincu daju osećaj pripadnosti određenoj zajednici.*
- ❖ Trompenaars i Hampden-Turner [1997] daju još pragmatičniju definiciju: *kultura je način na koji grupa ljudi rešava probleme i donosi izbore.*

Pogledi na kulturu su tokom vremena pretrpjeli niz promjena. Vektor njihove evolucije bio je usmjeren od esencijalističkog koncepta [ideja kulture kao unaprijed određene i statične pojave] ka konstruktivističkim idejama [kultura kao dinamična pojava, višestruka i u stalnom razvoju]. Esencijalistički pogled na kulturu zasniva se na ideji da kultura ima niz trajnih karakteristika, da se razlike među pripadnicima iste kulture doživljavaju kao sekundarne. Ovaj pristup je neadekvatan u današnjim kontekstima: ljudi se ovih dana često sele sa jednog mjesta na drugo, putuju i fizički i virtuelno, stalno komuniciraju sa drugima. Štaviše, redukcionistički pogled na kulturu doveo je do svođenja naših horizonata na teorije i metode koje ne odgovaraju stvarnosti kojom se ljudi bave i nude previše pojednostavljen analitički pristup rešavanju složenih problema.

U okviru konstruktivističkog koncepta, kultura je određena interakcijama među ljudima, beskrajno je raznolika u svojim manifestacijama i nalazi se u stanju stalnog razvoja i stalnog prilagođavanja realnostima u kojima žive predstavnici ove kulture. Kultura tokom godina mijenja svoj karakter i izgled; na nju utiču interakcije njenih predstavnika sa predstavnicima drugih kultura i njihovim okruženjem – interakcije koje se odvijaju kroz kulturnu i ekonomsku razmjenu i mehanizme globalizacije.

Druga vrsta diskursa tumači kulturu kao proces **činjenja**, kao višestruki fenomen koji kombinuje različite vrijednosti, vjerovanja, prakse i tradicije, od kojih neki mogu biti noviji izumi. Gledano iz ovog ugla, kultura se čini predmet ugovora i predmet ličnog izbora, a istovremeno i dinamičan proces u kome su koncepti i granice grupa i zajednica predmet diskusije i revizije u skladu sa aktuelnom konjunkturuom [Savjet Evrope 2009a].

Dugi niz godina jedno od najpopularnijih tumačenja kulture je takozvani **model ledenog brega**. Prema ovom modelu, svi aspekti kulture se dijele na vidljive [poput vrha ledenog brijega koji se uzdiže iznad vode] i skrivene [podvodni dio ledenog brijega].

Vidljivi aspekti uključuju artefakte i ponašanja: hranu, umjetnost, odjeću, jezik, praznike, itd. **Nevidljive aspekte** čine vrijednosti, vjerovanja, norme i predrasude. Kako se koncept kulture razvijao i njegova evolucija od esencijalističkog ka konstruktivističkom pristupu, protivrečnosti navedenog modela postajale su sve očiglednije. U okviru ovog shvatanja kultura se tretira kao *stvar* tj. potpuno se zanemaruje dinamika njenog razvoja, njena promjenljivost, kao i načini njenog ispoljavanja u ljudskim odnosima. Ovaj model predstavlja kulturu kao nešto veoma kompaktno i izolovano, ostavljajući malo prostora za lični izbor i tumačenje, i ignorišući promjene kroz koje prolazi kada dođe u kontakt sa pripadnicima druge kulture ili sa spoljnim svijetom. Osim toga, u *modelu ledenog brega* postoji skriveni kvalitativni jaz između onoga što je *iznad vode* i vidljivo je svima, i onoga što čini *podvodni dio* i što je skriveno od pogleda. Čini se da su vidljivi elementi neka vrsta kulturnog folklora, površni su i loši, ali samo podvodni dio ima pravu vrijednost. Ovo je veoma pojednostavljen i površan pristup zasnovan na suprotnosti različitih elemenata. Kultura je, s druge strane, dinamična kombinacija svih njenih komponenti – ovo je veoma važno imati na umu kada se planira multikulturalno učenje.

Ono što razumijemo pod kulturom određuje naše tumačenje kulturnih stvarnosti; tumačenje kulture utiče i na našu interakciju sa drugim ljudima i na naše razumijevanje sopstvenog identiteta i identiteta drugih. U procesu multikulturalnog učenja, mi se okrećemo kulturi, ne zato što ona može dati odgovor na bilo koje pitanje, već zato što je ona veoma važan aspekt koji formira – uz druge aspekte kao što su uslovi života, pol, seksualna orijentacija, društveno-ekonomski status itd. – naš pogled na svijet i percepciju.

Prema Gavanu Titliju [2009]:

Težnja da se ljudi sude i ocenjuju po njihovom kulturnom identitetu dovodi do umanjivanja i pojednostavljivanja kategorije identiteta, kao i značenja pola, klase, seksualnosti, zdravstvenog oštećenja i političke pripadnosti, kako u odnosu na identitet tako i u praksi diskriminacije. Pitanje nije da li treba uzeti u obzir kulturni aspekt, već kako ga tačno uzeti u obzir: u odnosu na koga, u kojoj meri, u odnosu na šta, uzimajući u obzir koja skrivena značenja.

Multikulturalni procesi učenja imaju za cilj da razlože značenje izraza *imati identitet*: Identitet je *praznik koji je uvek sa vama koji se neprestano formira i transformiše u zavisnosti od formata našeg predstavljanja ili zahteva u kulturnom okruženju koje je oko nas. U svakom od nas žive konfliktni identiteti koji nas vuku u različitim pravcima, tako da se naš samoidentitet neprestano menja* [Hall, 1992].

Multikulturalno učenje pomaže ljudima da rasvijetle i razumiju svoje percepcije kulturnih grupa i pojedinaca koji pripadaju kulturnim grupama; uči da pažljivo slušaju i razumiju druge, pružajući im prostor da slobodno izraze svoj kulturni identitet. Istovremeno, oni uče da ne etiketiraju, ne dijele ljude u kategorije, čije su granice bile određene prije nego što su te ljude stvarno upoznali.

Pošto smo prestali da dijelimo svijet na mi i oni, počinjemo da primjećujemo sve više sličnosti među ljudima, između njihovih kultura, identiteta, obrazaca ponašanja, pogleda na svijet. U delimičnom preklapanju identiteta nema kontradiktornosti, naprotiv, takva preklapanja su izvor naše snage, potencijal koji nam omogućava da se nadamo mogućnosti međusobnog razumijevanja [Savjet Evrope 2008b].

Sve ovo znači da je u procesu multikulturalnog učenja veoma važno obezbijediti ljudima prostor koji im je potreban za analizu sopstvenih identiteta, stvaranje mogućnosti za introspekciju i samorazumijevanje – kako u individualnom formatu, tako i u poređenju sa drugima.

Ne postoji linearna veza između proučavanja sebe i proučavanja drugih. Koncepti *Ja* i *Drugi* su međusobno zavisni: što bolje razumijemo sebe, lakše nam je da razumijemo druge – i obrnuto.

Interkulturalistički sistem vrijednosti zahtijeva od nas prije svega da budemo svjesni pluralističke, kompleksne, dinamične i promjenljive prirode aktuelne stvarnosti, kao i da prihvatimo činjenicu da je sastavni dio svakog života i svake kulture interakcija. Dalje, moramo se pobrinuti da ova interakcija doprinosi uspostavljanju međusobnog poštovanja i bogaćenja svih učesnika u procesu – i

zajednice i pojedinaca, ne ostavljajući prostora za dominaciju i odbacivanje. Naš cilj je da tražimo istinu kroz dijalog i radimo zajedno na postizanju međusobnog razumijevanja [Olafsdottir 2011].

Danas, u eri globalizacije, sve je više pojedinaca koji se ne identifikuju ni sa jednim kulturnim sistemom, koji imaju iskustvo života u različitim kontekstima i svakodnevne interakcije sa različitim ljudima, odnosno koji su stvorili svoju jedinstvenu kombinaciju kulturnih elemenata i identifikuju se upravo sa njom. Neke pristalice transkulturalizma kritikuju i multikulturalizam i interkulturalizam, drugi prepoznaju zasluge interkulturalizma u borbi protiv diskriminacije i za odbacivanje etnocentrizma, u njegovanju poštovanja razlika i promovisanju manjina u pristupu osnovnim ljudskim pravima, ali istovremeno smatraju da se samo u okviru transkulturalizma može prevazići polarizacija kultura [Interkulturalni institut Temišvara, 2017].

Posebnost postmodernizma je pluralizam, tumačen kao pretpostavka istovremenog suživota različitih gledišta [V. A. Emelin]. S jedne strane, ideja pluraliteta, koju su postmodernisti uzdigli u neku vrstu apsoluta, dijelom je postala polazna tačka u razvoju multikulturalnih teorija. S druge strane, tehnološka priroda postindustrijskog (informacionog) društva iznjedrila je takav oblik razmišljanja kao što je *zaping mišljenje* (A. V. Kostina) koje karakteriše veoma površan karakter sa *velikom količinom memorije*. Površnost percepcije, a u nekim slučajevima i mišljenja, zbog mogućnosti pristupa ogromnoj količini informacija, prelazi u sve češće sukobe, koji ponekad poprimaju globalne forme.

Kulturna politika je najvažniji strateški faktor u formiranju tolerantnih stavova u društvu. Glavni pravci kulturne politike su usmjereni na obrazovnu sferu, koja ima ogroman potencijal za formiranje kulturne tolerancije među mlađom generacijom. Humanistička paradigma (N. N. Moiseev), koja se zasniva na ličnosti, inherentnoj vrijednosti njenog postojanja, jedinstvenosti individualnosti, postavlja kao prioritetne zadatke maksimalno uvažavanje ličnih sklonosti i potreba pojedinca. Međutim, danas otkrivanje, razvoj, zadovoljenje individualnih potreba nisu dovoljni. Ništa manje relevantno u aktuelnoj sociokulturnoj situaciji nije stvaranje uslova za ravnopravan dijalog između jednog pojedinca [Ja] i drugog pojedinca [ne Ja]. Shodno tome, humanizacija obrazovanja, prema savremenim zahtjevima, treba da obuhvati i tolerantne stavove. Sadašnje stanje u društvu, koje istraživači definišu kao period *pluralizma vrednosti i kulturne raznolikosti* (E. Iu. Ezhova), postavlja nove zahtjeve za društveni razvoj ličnosti. Ovi zahtjevi se ogledaju u multikulturalnom obrazovanju, koje se zasniva na ideji kulturnog pluraliteta, o nedopustivosti diskriminacije ljudi po osnovu nacionalne, vjerske, ideološke pripadnosti. Multikulturalno obrazovanje doprinosi formiranju višestruke slike svijeta, vještina konstruktivne interakcije pojedinaca i, zapravo, praktično obavlja funkciju formiranja tolerantnih stavova u društvu.

Možda bi savjetnici, koji su obučeni iiskusni u savjetovanju u različitim kulturama, mogli imati snažniju ulogu u uklanjanju napetosti i povećanju međusobnog razumijevanja između većinskih i manjinskih kultura, u obrazovanju i radu. Posredni agenti kao i agenti za promjenu su definitivno potrebni za olakšanje interakcije između glavnih i različitih kultura danas, ali još više u budućnosti. Autori ove publikacije su uvjereni da savjetnici za vođenje imaju ključnu poziciju u pružanju podrške migrantima za integraciju u društvo i da zbog toga treba da budu rado angažovani u cilju izgradnje mostova između različitih kultura [Sue i dr, 1992; 1996].

Savjetnici i drugi profesionalci trebalo bi da posjeduju multikulturalne kompetencije kako bi bili u mogućnosti da uzmu u obzir kulturnu raznolikost svojih klijenata. Vjerovatno najpoznatiji način koncipiranja kompetencija za multikulturalno savjetovanje su razvili Sue i drugi [1992; 1996]. Oni dijele multikulturalne kompetencije u tri karakteristike kulturno kompetentnog savjetnika: 1) svijest o vlastitim pretpostavkama, vrijednostima i pristranostima, 2) razumijevanje pogleda kulturološki različitih klijenta i 3) sposobnost da se razviju odgovarajuće strategije i tehnike intervencije. Svaka od ovih karakteristika uključuje sljedeće tri dimenzije: 1) uvjerenja i stavove, 2) znanje i 3) vještine.

Često ukazivana potreba da savjetnici budu svjesniji i osjetljivi prema kulturološkim razlikama takođe se i kritikuje kao neadekvatna. Širi spektar aspekata treba uzeti u obzir u razvijanju

multikulturalnog savjetovanja. Razlikama u kulturološkom porijeklu savjetnika i klijenata treba pristupiti i proučavati ih iz više perspektiva, kao što je predloženo od npr. Sundberg i Sue (1989):

- ❖ potrebno je uzajamno razumijevanje svrhe i očekivanja od savjetovanja,
- ❖ da budu razvijeni interkulturalno razumijevanje i komunikacijske vještine savjetnika,
- ❖ da budu razvijeni interkulturalni stavovi i vještine,
- ❖ razumjeti i uzeti u obzir spoljašnje okruženje klijenata u procesu savjetovanja,
- ❖ napraviti razliku između univerzalnih i kulturološki specifičnih elemenata u savjetovanju.

Za početak moramo postati svjesniji svoje lične istorije, staza zbog kojih smo postali ono što jesmo; kulture, tačnije kultura, koje su glavni elementi uticaja na naš razvoj. Nadalje, uzajamna priroda našeg odnosa prema kulturama važan je aspekt u razumijevanju dinamike života u multikulturalnim društvima. Kulture se ne razvijaju, ljudi razvijaju kulture i život u kulturama razvija ljude. Ovi tekući i neprekidni uzajamni procesi su vrlo važni za savjetodavnu profesiju. Nedostatak ove perspektive sužava naše razumijevanje. Ko može razumjeti sve ove važne procese kako bi ih uzeli u obzir u vođenju i savjetovanju? Niko do nas samih. Nama su potrebni drugi ljudi da razumiju nas i našu kulturu, a mi možemo pomoći drugim ljudima da bolje razumiju sebe i svoju kulturu. Zajedno možemo učiti jedni od drugih i iz kulture drugih i započeti s izgradnjom novih elemenata u našoj kulturi, što postavlja temelj za dublje međusobno razumijevanje i mogućnost za razvijanje nečeg novog što nije bilo moguće bez drugih. Ovakvo multikulturalno savjetovanje je najbolje – za postizanje ovog cilja potrebno je vrijeme i trud, a zadatak nikad neće biti završen. Uvijek će ostati još da se nauči [Sauli Puukari & Mika Launikari].

Multikulturalno savjetovanje uključuje nekoliko različitih značenja u zavisnosti od konteksta upotrebe. Prvo, zajedničko i povezujuće gledište je da se multikulturalno savjetovanje odnosi na pružanje podrške i pomoći u kojima se savjetnik i savjetovani razlikuju međusobno u pogledu etničkog porijekla, rase, religije i sl [Herring, 1997; Jackson, 1995; Mio i sar. 1999]. Trend koji naglašava kulturološke razlike – posebno zasnovane na etničkoj pripadnosti ili rasi – često se naziva kulturo-specifičnim (emički), dok trend koji stavlja veći naglasak na sličnostima naziva se univerzalističkim trendom (etički). Kulturološki-specifična perspektiva je potrebna kako bi se reagovalo na kulturne razlike na takav način da ljudi iz drugih kultura mogu osjetiti da su istaknuti i uvaženi kao ljudi iz svoje kulture porijekla. Univerzalistička perspektiva podsjeća nas da ljudi iz različitih kultura dijele sličnosti, a svako savjetovanje u smislu multikulturalnosti je da svaki pojedinac ima svoju jedinstvenu ličnu istoriju i da pripada raznim kulturama – kulturama karakterističnim npr. za pol, društvenu klasu, seksualnu orijentaciju, političku pozadinu, religiju itd. Potpuno je jasno da obje osnovne perspektive (emička i etička – u svojim ekstremnim oblicima – mogu dovesti do jednostranog razumijevanja multikulturalnog savjetovanja. Objе pružaju važne perspektive i potrebno je naći ravnotežu između njih.

Napokon, multikulturalno savjetovanje podrazumijeva prepoznavanje glavnog uticaja koji kultura ima na nas, ljudska bića. Ljudsko postojanje izraženo mislima, vrijednostima, ponašanjima, stavovima, se ne može razumjeti ako se ne smatramo članovima većih zajednica, društava i civilizacija. Značenja i percepcije se konstruišu zajedno s drugim ljudima koji pripadaju istoj i/ili različitim kulturama, kultura utiče na nas i mi utičemo na razvoj kulture, zajedno s drugim ljudima.

Multikulturalizam predstavlja veliki izazov za edukatore savjetnika u Evropi i svim ostalim djelovima svijeta. Mnoge poteškoće su svuda u svijetu iste. Uprkos pozivu predstavnicima savjetovanja i terapije, izgleda da većina profesionalaca na tom području nema odgovarajuću obuku u oblasti multikulturalnosti [npr. Aponte & Aponte, 2000]. Brojne studije koje se bave uticajem obuka za multikulturalno savjetovanje pokazale su da relativno kratki programi obuke mogu donijeti pozitivne promjene u razvoju multikulturalnih kompetencija (npr. Arthur, 2000). Postoje, takođe, važne specifične teme koje bi trebalo uvrstiti u programe i kurseva obuke, u zavisnosti od

postavljenih ciljeva; ove teme uključuju: na primjer, rasizam [Locke i Kisclica, 1999], zavisnost od supstanci u manjinskim grupama [Reid & Kampfe, 2000] i savjetovanje izbjeglica [npr. Bemak, Chi-Ying Chung & Pedersen, 2003]. Savjetovanje izbjeglica često uključuje upoznavanje stresnih i traumatičnih iskustava koja su imali u prošlosti, a koja u mnogima slučajevi zahtijevaju posebnu pažnju u obliku terapije i liječenja [Charpentier, 2011].

U mnogim evropskim državama ideja kulturnog pluralizma je stekla tlo. Cilj je da ljudi prihvate ideju da migranti i naseljene etničke manjine treba da budu integrisani, a ne diskriminirani na etničkoj osnovi, a istovremeno im treba ne samo dopustiti, **već ih čak i podsticati da sačuvaju svoje izvorne kulture**. Istovremeno, populacija i institucije zemlje domaćina treba da nauče ne samo da prihvate i tolerišu kulturnu raznolikost, već i da to vrednuju kao obogaćivanje njihove cjelokupne kulture. Međutim, u isto vrijeme, u mnogim državama se pojavljuju asimilacijske ili čak tendencije isključivanja. Kulturološki, asimilacijski pristup predstavlja singularizam koji ima za cilj kulturološko jedinstvo. Singularnost prkosi različitim koncepcijama dobra koje njeguju različite grupe [Matilal, 1991; Pitkänen, 1997; Pitkänen i sur. 2002].

Povećanje kulturne raznolikosti stvara potrebu za restrukturisanjem prakse savjetovanja i osposobljavanja osoblja. Trenutni izazov je da radnim zajednicama u cjelini treba pomoći u rješavanju porasta kulturnih raznolikost. U središtu toga je multikulturalna svijest i kulturna osjetljivost. Savjetnici bi trebalo shvatiti da njihova vlastita kultura ne predstavlja jedini ispravan način razmišljanja, već samo jedan od mnogih. Kritičko ispitivanje konvencionalnog mišljenja ne sprovodi se pukim intelektualnim vrednovanjem, već zahtijeva i ponovnu procjenu vlastitih stavova i polazišta [Hoffmann, 1992]. U skladu s tim, iako je potrebno, svijest o kulturnoj mnogostrukosti nije dovoljna za istinsku multikulturalnu kompetenciju, već se ove vještine moraju podvući angažovanjem u stavu o kulturnoj raznolikosti.

Krajnji cilj je emocionalna predanost ideji da se samo poštujući kulturnu raznolikost možemo pomjeriti prema istinski održivim i nepristranim obrascima življenja. Da bi se to postiglo, potrebna je međukulturna interakcija i dijalog u kojem se može prosuditi i ispitivati razumnost i valjanost različitih oblika življenja [vidi Bennett, 1995, 259-265]. Poređenja između kultura mogu da pomognu da se vide različite kulturne prakse kao rješenja i odgovori na iste vrste problema u ljudskom životu. U pokušaju razumijevanja perspektive drugih kultura, ključno pitanje je skinuti vlastito kulturno slijepilo i razviti osjetljivost u načinu na koji govorimo i ponašamo se.

Učenje interkulturalne interakcije nije lako: svi smo kulturno utemeljeni i kulturno pristrasni. Često postoji potreba za nekom vrstom interkulturalne transformacije. A promjena s etnocentričnog gledišta na multikulturalnu svijest zahtijeva značajne promjene stava. Jedan od načina postavljanja pitanja je uočavanje da druge kulture tretiraju stvari drugačije od onoga kako mi očekujemo. To ne znači da moramo da se slažemo s tuđim kulturnim gledištem ili da moramo usvojiti vrijednosti druge kulture. Umjesto toga, to znači da moramo ispitati svoje prioritete i odrediti kako svi možemo najbolje sarađivati, budući da smo različiti. [Dvorana, 1977; Beamer & Varner, 2001, 5].

Ključna tačka u pluralističkom multikulturalnom savjetovanju je stav da iako su klijenti ili slični ili različiti, s njima se treba postupati jednako [Parekh, 2000]. U praksi, postizanje jednakih mogućnosti za klijente iz etničke manjine pretpostavlja kulturno odgovorno savjetovanje. Nije dovoljno da se sa svim klijentima jednako postupa. Umjesto toga, u svakodnevnom radu, savjetnici bi to trebalo da dodatno pruže podršku svojim klijentima iz nedominantnih grupa.

Rohingya Refugees Flee Into Bangladesh to Escape Ethnic Cleansing

Fotograf: Kevin Frayer

Pomoć izbjeglicama Rohindža naroda koji izlaze iz čamca dok stižu u Šah Porir Dvip, blizu Bangladeša.

Napadi na sela muslimana Rohindža u Mijanmaru i paljenje njihovih domova doveli su do toga da su stotine hiljada izbjeglica pobjegle u Bangladeš pješke ili čamcima. Mnogi su poginuli u pokušaju. Prema UNICEF-u, više od polovine onih koji su bježali bila su djeca. U Bangladešu su izbjeglice bile smještene u postojeće kampove i improvizovana naselja. Uslovi su postali kritični; osnovne usluge su bile pod velikim pritiskom i, prema riječima ljekara iz Ljekari bez granica koji se tamo nalazi, većina ljudi nije imala čistu vodu, sklonište i sanitarne uslove, što je predstavljalo prijetnju od bolesti.

U januaru 2020. Međunarodni sud pravde naložio je Mijanmaru da preduzme mjere za zaštitu zajednice Rohindža od genocida, ali Mijanmar kaže da cilja na militante, a ne na civile. Bangladeš je obavijestio UN da više neće prihvatati izbjeglice Rohindža.

III

PRISTUPI U MULTIKULTURALNOM SAVJETOVANJU

Sve je više ljudi koji su neobično obučeni, govore nerazumljivim jezikom, ponašaju se drugačije od onoga što je prihvaćeno u našoj kulturnoj tradiciji. Za neke je ovo nepoznato, za nekoga – iritacija, za nekoga – želja da se to shvati. Ali i u prvom i u drugom slučaju, većina ljudi ima pitanje o prirodi i, što je najvažnije, poslasticama uočenih kulturnih razlika.

Iako su raniji sukobi sa predstavnicima drugih kultura bili izuzetno situacione prirode, sada su počeli da postaju stvarnost svakodnevnih odnosa. Drugačije ljude svakodnevno srećemo u prodavnicama, javnom prevoza, mjestima javnih okupljanja itd. Štaviše, naša djeca su počela da uče sa njima u školi, pohađaju predškolske obrazovne ustanove, mnogi strani studenti su počeli da studiraju u našim visokoškolskim ustanovama, a strani specijalisti i menadžeri počeli su da se pojavljuju u visokotehnološkim proizvodnim timovima. Sve ovo određuje interesovanje za saznanje o kulturnim karakteristikama ovih ljudi, građenje odnosa sa njima.

Kulturna (kulturološka) pismenost nije fiksni skup znanja. Razmišljamo o kulturi kao o fluidnoj i relacionoj – to jest, svi mi stvaramo kulturu kroz naše prakse i izraze. Nauka to opisuje kao *dijalošku društvenu praksu*. Kulturna pismenost omogućena je onim što Buber naziva **pravim dijalogom** gdje ljudi teže da budu tolerantni, empatični i inkluzivni. Razumijevanje kulture i različitosti je ključno za stvaranje tolerantnog i inkluzivnog društva, te pomaže u jačanju međuljudskih odnosa i povećanju empatije prema drugima.

Koncept kulture je vrlo složen i uključuje različite nivoe i različite perspektive.

Aspekti kulture koji se izdvajaju kao spone:

- ❖ Ljudska bića su društvena bića koja su razvila kulture i sa sličnostima i sa različitostima: sličnosti kao i različitosti treba primijetiti u svemu, naročito kada radimo sa ljudima.
- ❖ Kultura nas okružuje od početka našeg života i mi učimo našu sopstvenu kulturu ili kulture prirodne u našim svakodnevnim interakcijama; često nismo svjesni spostvene kulture i zbog toga je važno postati svjestan uticaja sopstvene kulture.
- ❖ Učenje naše kulture nije samo pasivna asimilacija, već mi gradimo kulturne mreže i stvaramo kulturne relacije.

Kultura je izraz koji je teško definisati, uglavnom zato što su kulturološke grupe uvijek interno heterogene i obuhvataju niz različitih praksi i normi koje su često osporavane i vremenom se mijenjaju, a pojedinci uobičajavaju na sopstvene načine. Kada to imamo u vidu, može se reći da svaka data kultura sadrži tri aspekta: materijalne resurse koje koriste članovi grupe (tj. alate, hranu, odjeću), društvene resurse koje grupa dijeli [tj. jezik, vjeru, pravila ponašanja u društvu] i subjektivne resurse koje koriste članovi grupe kao pojedinci [tj. vrijednosti, stavove, vjerovanja i prakse koje članovi grupe zajednički upražnjavaju kao referentni okvir za razumijevanje i odnos prema svijetu].

Kultura grupe je sastavljena od sva tri aspekta – nju čini mreža materijalnih, socijalnih i subjektivnih resursa. Ukupan skup resursa se raspoređuje na cijelu grupu, ali svaki član grupe individualno prisvaja i koristi samo podskup ukupnog skupa kulturoloških resursa koji mu potencijalno stoje na raspolaganju [Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu].

Kultura je poput krvi, teče u našem tijelu, ali je obično ne vidimo; održava nas živim kao društvena bića, ali skloni smo da zaboravimo na to; oblikuje naše življenje, ali mi toga obično nismo svjesni. I kultura i krv su napravljeni od sitnih ćelija koje treba razlikovati samo vrlo preciznim analitičkim uređajima. Čim se rodimo počinjemo da razvijajamo našu kulturu koju dijelimo sa svim članovima naše grupe. Naša kultura će uticati i odrediti naše ponašanje tokom svih faza našeg života. Kao ljudska bića, možemo da pripadamo različitim kulturnim grupama i, na taj način, organizujemo naš sistem vrijednosti zasnovan na različitim kulturnim obrascima sa kojima se identifikujemo. Naša kultura(e) koju dijelimo ostaće ugrađena u naše postojanje kroz privatni i profesionalni život [Elena A. Garcea, 2005].

Kulturološka svijest usko je povezana s konceptima etnocentrizma i etnorelativizma. Etnocentrizam je uvjerenje da je sopstvena kulturna / etnička grupa središnje važna dok su druge periferne i pretpostavlja se da su razlike nepostojeće. Etnocentrično se obično definiše kao ocjenjivanje drugih grupa kao inferiornih, korišćenjem vlastitog skupa standarda i običaja. To obično dovodi do izrade lažne pretpostavke o drugima na osnovu našeg vlastitog ograničenog iskustva.

Etnorelativizam je uvjerenje da nijedna grupa nije središnja, niti je ijedna grupa periferna, i razlike se mogu u potpunosti integrisati. Etnorelativizam se odnosi na prilagođavanje mnogim standardima i običajima i sposobnost za prilagođavanje ponašanja i procjena u različitim međuljudskim i multikulturalnim okruženjima [Bennett, 1998].

Multikulturalno učenje je proces učenja i razumijevanja različitih kultura. To uključuje sticanje znanja o kulturnim normama, vrijednostima, vjerovanjima i praksama, kao i razvijanje vještina i stavova neophodnih za efikasnu interakciju sa ljudima iz različitih kulturnih sredina.

Prednosti multikulturalnog učenja: razvijanje kulturne svijesti i razumijevanja, smanjenje stereotipa i predrasuda; poboljšanje komunikacijske i međuljudske vještine, pomoć pojedincima da efikasnije rade sa ljudima iz različitih kulturnih sredina.

Multikulturalnom učenju se može pristupiti na više načina, uključujući čitanje i istraživanje, kroz lične interakcije i iskustva, i kroz obrazovne programe i radionice. Važno je biti otvoren za učenje i tražiti različita iskustva i perspektive kako bismo u potpunosti imali koristi od multikulturalnog učenja.

Kretanje ka razumijevanju suštine bilo koje pojave treba da počne od definisanja osnovnih pojmova. Interkulturalna kompetencija se shvata kao sposobnost stečena na osnovu određenih znanja i stavova koji omogućavaju ljudima da efikasno rade u kontekstu različitih kultura. Interkulturalno kompetentni ljudi treba da znaju kako da pregovaraju i poštuju značenja kulturnih simbola i normi koje se mijenjaju u interakciji [J. Kareem i R Littlewood, 1992].

Interkulturalna kompetencija se odnosi na razumijevanje niza značajnih kulturnih događaja i/ili dostignuća ljudi koji su identifikovani po etničkoj pripadnosti, rasi, religiji, polu, fizičkim/mentalnim invaliditetom ili seksualnoj orijentaciji, kulturne istorije različitih društvenih grupa u društvu, odnos između dominantnih i nedominantnih kultura, kao i dinamiku razlika. Prema drugom pristupu, interkulturalna kompetencija je sposobnost ljudi da svjesno mobilizuju svoja znanja, vještine, ponašanja i vrijednosti koje im omogućavaju da se nose sa nepoznatim i problematičnim interkulturalnim situacijama u interakciji sa ljudima socijalizovanim na kulturološki drugačiji način [Taylor, 1994].

Interkulturalna komunikacija je važan aspekt u jačanju međukulturnih odnosa i stvaranju inkluzivnijeg svijeta. Zahtijeva poštovanje, fleksibilnost, otvorenost i empatiju prema drugima. Kako bi se poboljšala interkulturalna komunikacija, potrebno je:

Razumijevanje različitih kultura: Poznavanje različitih kultura, vjera, običaja i jezika pomaže u razumijevanju načina međuljudske komunikacije.

Fleksibilnost: Biti spreman prilagoditi svoj način komunikacije i uvažavati način na koji drugi komuniciraju.

Poštovanje: Poštovanje različitih kultura, vjera i običaja ključno je za jačanje međukulturnih odnosa.

Otvorenost: Biti otvoren i spreman za nova iskustva i učenje o drugim kulturama.

Empatija: Empatija prema drugima omogućuje nam da razumijemo njihove stavove i osjećaje.

Pošto je razumijevanje kulturoloških razlika u obrascima interpersonalne komunikacije veoma važno za postizanje interkulturalne kompetencije, pitanje je centralno za ovaj priručnik. Sledeći odeljci se fokusiraju na važnost obrazaca međuljudske komunikacije i razmatraju opštija pitanja o prirodi interpersonalne komunikacije među kulturama.

Praktične preporuke za formiranje eko-polikulturalnog dijaloškog ekosistema

Rasprava o uslovima za formiranje eko-polikulturalnog dijaloškog obrazovnog ekosistema pokazuje da je sistemotvorna osnova kako interkulturalne kompetencije tako i interkulturalnog dijaloga priznavanje prava na Drugost, kako pojedinca tako i etničke grupe i nacionalne kulture. Praktične preporuke za učesnike interkulturalne komunikacije ponudili su američki kulturolozi K. Sitaram i G. Cogdell:

- 1) *biti svestan da nijedan čovek, nijedna etnička grupa, nijedna nacionalna kultura ne postavlja svetske standarde i nema pravo na apsolutnu istinu. Predstavnici različitih nacionalnih kultura osuđeni su na postojanje-u-multikulturalnom-svetu. Jedini način ovog zajedničkog postojanja je dijaloški dogovor o pravilima i normama suživota, koji implicitno sugerise potencijal promene i razvoja;*
- 2) *odnositi se prema kulturi publike sa istim poštovanjem sa kojim bi se ophodio i prema predstavniku sopstvene kulture;*
- 3) *da ne osuđuju vrednosti, verovanja i običaje drugih kultura, polazeći od sopstvenih vrednosti;*
- 4) *uvek zapamtite potrebu da razumete kulturnu osnovu vrednosti predstavnika drugih kultura, nikada nemojte polaziti od superiornosti svoje nacije nad drugom;*
- 5) *u komunikaciji sa predstavnicima druge veroispovesti nastojati da razumete i poštujete ovu veru;*
- 6) *nastojte da razumete običaje kuvanja i jedenja drugih naroda, formirane pod uticajem njihovih specifičnih potreba i resursa;*
- 7) *poštujte način oblačenja usvojen u drugim kulturama;*
- 8) *ne pokazuje odbojnost prema nepoznatim mirisima ako ih predstavnici drugih kultura mogu shvatiti kao prijatne;*
- 9) *ne polazite od boje kože kao prirodne osnove za odnose sa određenom osobom;*
- 10) *ne gledajte sa visine na čoveka ako se njegov akcenat razlikuje od vašeg;*
- 11) *razumejte da svaka kultura, ma koliko mala, ima šta da ponudi svetu, ali ne postoje kulture koje bi imale monopol na sve aspekte;*
- 12) *ne pokušavajte da svojim visokim statusom u hijerarhiji svoje kulture utičete na ponašanje predstavnika druge kulture u toku međukulturalnih kontakata.*

Istraživačka literatura opisuje niz obećavajućih pristupa kulturnoj kompetenciji u okruženju izbjegličkih službi, na nivou pojedinca i organizacije. Uprkos velikim varijacijama u specifičnim opisanim pristupima, pojavilo se nekoliko opštih trendova:

Kulturološki kompetentni pružaoci usluga bili su samosvesni, bez osuđivanja i fleksibilni. Posvećeni su stalnom procesu učenja i razvoja i prepoznali su da kultura nije statična ili homogena, već dinamična i višestruka. Izbegavali su pretpostavke i stereotipe. Umesto toga, oni su se s poštovanjem bavili osobom ispred sebe, nastojeći da razumeju njihove potrebe i snage i tretiraju ih kao ravnopravne

partnere u procesu pružanja pomoći. Provajderi su odgovorili na potrebe klijenata holistički, razmišljajući izvan kulture na širi društveni kontekst i strukturalne izazove. Konačno, podržalo ih je povoljno organizaciono okruženje [Bennett, 1998].

Kulturna kompetencija ima mnogo definicija. Često se definiše kao skup *ponašanja, stavova i politika* koji omogućavaju pružaocima usluga da *efikasno rade u međukulturalnim situacijama*; ili kao sposobnost da *služe pacijentima ili klijentima sa različitim vrednostima, verovanjima i ponašanjima, tako što će prilagoditi isporuku kako bi se zadovoljile društvene, kulturne i jezičke potrebe pacijentima ili klijentima [Pedersen, 1997].*

Briga o migrantskoj populaciji treba da uključuje *poštovanje i uvažavanje različitosti, spremnost da se preispitaju sopstvene kulturne vrednosti i verovanja i saznaju o vrednostima i verovanjima kultura koje se mogu razlikovati od naših, kao i razumevanje da jedna kultura nije superiornija od druge [Pedersen, 1997].*

PREPORUKE ZA SAVJETNIKE KOJI RADE SA LJUDIMA IZ RAZLIČITIH KULTURA

Migranti imaju jedinstvene snage i potrebe u vezi sa sopstvenim kulturnim porijeklom i iskustvima prisilnog raseljavanja i preseljenja. Pružaoci usluga za migrante moraju da pokažu kulturnu kompetenciju kako bi efikasno služili njihovim potrebama, ali to je često komplikovano nejasnim definicijama i nedostatkom praktičnih smjernica. Ovdje ćemo predstaviti smjernice migrantskim službama koje su, na osnovu originalnog pregleda literature, donesene kroz projekat Switchboard 2020. godine.

- ❖ Kritički promišljajte svoju kulturu, uvjerenja, predrasude i vrijednosti i kako oni utiču na vaše stavove, ponašanja i interakcije sa klijentima. Razmislite o istraživanju skale interkulturalne osjetljivosti ili implicitnog testa pristrasnosti [ove alate razvili su stručnjaci sa Harvarda]. Procijenite kako su vaša kultura, rasa, etnička pripadnost, pol i klasa povezani sa kulturama klijenata. Prepoznajte neravnoteže snaga.
- ❖ Poštujte i vrednujte kulturne razlike. Izbjegavajte *da se prema svima odnosite isto* ili da pravite pretpostavke, generalizacije, stereotipe ili sudove o drugim kulturama. Zapamtite da je kultura složena, dinamična i raznolika. Osoba može ili ne mora biti tipična za svoju kulturnu grupu. Nikada ne gubite iz vida osobu kao pojedinca.
- ❖ Prepoznajte svoja ograničenja: znajte kada i gdje da tražite stručnu pomoć ili da uputite klijente na odgovarajuće usluge. Izgradite znanje o izbjegličkim kulturama, matičnim zemljama, istorijama i iskustvima.

I migranti i pružaoci usluga migrantima vjeruju da bi pružaoci usluga migrantima trebalo da budu kulturno informisani. Ljudi sa izbjegličkim porijeklom takođe su naglasili da pružaoci usluga treba da ih razumiju u celini, a ne samo kao izbeglice.

Informacije koje bi mogle biti korisne o saznavanju migranta *u totalitetu* uključuju:

- ❖ vještine, snage i talenti migranata;
- ❖ kulture i matične zemlje migranata, uključujući različite etničke grupe, jezike i dijalekte, religije, rodne norme, kulturna uvjerenja i prakse;
- ❖ iskustva i putovanja migranata, uključujući moguće *stresore* u različitim fazama putovanja, kao što su mučenje, traume, gubitak ili odvajanje od članova porodice, negativna iskustva sa vlastima, uslovi preseljenja i dugotrajni procesi azila;
- ❖ istorijski i društveno-politički konteksti, sukobi i pravni sistemi u zemljama porijekla migranata;
- ❖ sistemski faktori uključujući rasizam, socijalnu isključenost i finansijske teškoće;
- ❖ u zdravstvenim ustanovama, endemske bolesti u matičnim zemljama pacijenata i rasprostranjenost kulturnih praksi koje utiču na zdravlje, kao što je sječenje ženskih genitalija.

Sva ovo znanja dolaze kroz ličnu, konkretnu interakciju sa migrantima i zajednicama migranata.

Neophodni resursi i alati u razvoju interkulturalne/multikulturalne kompetencije u Crnoj Gori su: kulturni vodiči, tumači; multikulturalni savjetnici, agencije koje služe migratornoj popu-

laciji; kulturološki li akademski stručnjaci; resursi i baze podataka specifični za kulturu, izrada Kulturograma za svakog pojedinačnog čovjeka koji uđe u našu zemlju; na osnovu Kulturograma izraditi baze podataka kulturoloških specifičnosti zemalja porijekla.

Učešće u događajima migrantske zajednice, putovanja i volonterska iskustva, kao i učenje jezika, takođe mogu biti dragocjeni.

Iskreno interesovanje, otvorenost i volja za učenjem vjerovatno su važniji od traženja enciklopedijskog znanja o određenoj kulturi ili pozadini migranata. S poštovanjem se baviti migrantima.

Pružaoци usluga za migrante koriste niz interpersonalnih vještina da angažuju migrante. Studije o kulturološkim kompetencijama naglašavaju važnost otvorene komunikacije sa poštovanjem i izgradnje povjerenja i odnosa. Neophodno je uspostaviti kvalitetan odnos i ljudsku vezu. Pokazati empatiju i poštovanje prema migrantima i brigu za njih kao cjelinu. Njegovati povjerenje i osjećaj sigurnosti. Izbjegavajte stigmatizaciju ili stereotipiziranje jezika. Smanjiti stvarne i uočene prijetnje u fizičkom okruženju. Takođe može biti od pomoći istražiti očekivanja migranata i objasniti svrhu i ulogu podrške. Pojasniti profesionalne uloge (npr. prevodioci, pravnici, ljekari); pravila i ograničenja povjerljivosti i druge relevantne etičke smjernice; kako će se informacije koristiti, dijeliti i štiti; kako funkcionišu nacionalni sistemi [npr. zdravstveni sistem]; i kako određeni sistemi komuniciraju sa migracionim sistemom ili su odvojeni od njega.

Budite fleksibilni i odgovorite na potrebe klijenata, kako kroz sopstvene usluge tako i kroz odgovarajuće preporuke. Postavljajte pitanja kao što su: Šta vam je najvažnije u vašem iskustvu bolesti, u vašem lečenju, u našem zajedničkom radu? Znam samo malo o vašoj domovini. Šta biste želeli da znam kako bih vam mogao bolje pomoći?

Izgradite komunikacijske veštine. To uključuje sposobnost da se osjetljivo razgovara o teškim temama, kao što su traume i mučenje [u skladu sa vašom ulogom], i da se osporite štetnim ili nezakonitim ponašanjima, kao što je rodno zasnovano nasilje.

PRIMJERI MULTIKULTURALNE PRAKSE U RAZVIJENIM ZEMLJAMA

DANSKA

Edukativni kafić

Edukativni kafić je projekat za školarce gdje se deca i tinejdžeri sastaju da razgovaraju o raznim temama i pripremaju domaće zadatke.

Efikasnost ovakvog pristupa je u tome što djeca migranti mogu da komuniciraju u neformalnom okruženju, stiču korisne kontakte i zajedno razgovaraju o raznim temama koje ih interesuju, što doprinosi njihovoj boljoj integraciji.

More Spice

U okviru projekta *More Spice*, migrantkinje pripremaju obroke po receptima iz svojih zemalja. Projekat je postao platforma za stažiranje i praksu za žene koje pripadaju etničkim manjinama. Organizatori projekta preporučuju ove žene kao zaposlene u danskim kafićima i restoranima. Nastavak projekta pod nazivom *Još začina* bila je izrada kuvara recepata. Sakupljeni su recepti migrantkinja i objavljeni su kao knjigu zajedno sa portretima žena. Ovakve prakse su primer uspješne socio-kulturne i radne integracije migrantkinja. Stvaraju pozitivnu sliku o ženama iz drugih zemalja, demonstriraju bogatstvo kultura kroz nacionalne kuhinje.

FINSKA

Ankkuri

Ankkuri je rezidencija koja organizuje razne događaje za porodice sa djecom: treninge i radionice, sportske aktivnosti, diskusione klubove, porodične kafane. Finske i porodice migranata su pozvane da zajedno učestvuju u događajima.

InterkultFest

Projekat InterkultFest je umjetnički festival na kome mladi predstavnici etničkih manjina izvode svoje kreativne numere. Ovakvi festivali omogućavaju stvaranje pozitivnog imidža migranta u društvu domaćinu, a takođe doprinose kreativnoj samorealizaciji mladih. Velika pažnja u lokalnim organizacijama se poklanja promociji ideja multikulturalizma u finskom društvu.

Ad Astra i Helsingfors rf

Ad Astra i Helsingfors rf je projekat posvećen održavanju posebnih dana kulture u školama. Njegov cilj je podizanje javne svijesti o etničkoj raznolikosti u školama, izvođenje časova za nastavnike i djecu. Takve aktivnosti pomažu djeci i odraslima da nauče više o etničkoj raznolikosti, razgovaraju u otvorenoj atmosferi o poteškoćama sa kojima se suočavaju dok su u multikulturalnom okruženju. Časovi i treninzi mogu doprinijeti prevenciji sukoba i maltretiranja u školi.

Večeri kultura

Manifestacije koje organizuje javna organizacija Hakunila. Svako veče je posvećeno jednoj od kultura zastupljenih u finskom društvu [arapskoj, iranskoj, vijetnamskoj, ruskoj itd.] i uključuje predavanja, muzičke nastupe, upoznavanje sa nacionalnim kuhinjama i diskusije.

Aktivnosti omogućavaju posjetiocima da nauče više o kulturama ljudi koji žive u zemlji. Uključuju i sale za predavanja i diskusione klubove, kao i kreativne nastupe i prezentaciju kulinarskih tradicija, što omogućava interesovanje širokog spektra stanovništva.

Finska redovno održava izložbe umjetnika migranata [Sirkka Turkish Art Ekhibition, Zahra Hizomshekan, itd.]. Kustosi predstavljaju radove umjetnika i fotografa, koji upoznaju posjetioce sa radom migranata koji žive u Finskoj i koji pripadaju različitim nacionalnostima. Kreativne izložbe imigranata pomažu u stvaranju privlačnije slike migranta, koji se obično doživljava kao nekvalifikovani radnici. Takvi događaji mogu promovisati i promociju kreativne inteligencije među posjetiocima, otkrivanje novih umjetničkih imena.

Brojni projekti u finskoj se realizuju u čijoj srži je multikulturalnost.

LITVANIJA

Together. Refugees&Youth

Zajedno. Izbeglice i mladi. Program čiji je cilj integracija migranata kroz njihovo uključivanje u rad u oblasti omladinske politike. Izbjeglicama se nudi učešće u sprovođenju omladinske politike, organizaciji događaja za mlade. Tokom projekta mladi imaju priliku da nauče više o multikulturalnom društvu i upoznaju migrante u prijatnoj atmosferi. Migranti, s druge strane, moći će brže da se integrišu upoznavanjem lokalne kulture, tradicije i jezika kroz omladinsko druženje i omladinske aktivnosti.

DIMAIN

DIMAIN projekat – strategije za upravljanje različitostima u kulturnoj sferi. Projekat ima za cilj razvoj strateških rešenja za organizacije u vezi sa efikasnim upravljanjem u multikulturalnom okruženju i direktnoj implementaciji tehničara na poslu. Projekat obuhvata obuke i kreiranje platforme za saradnju i razmjenu iskustava o pitanjima upravljanja raznovrsnošću. Fokusiran je na socijalne radnike, nastavnike, predstavnike privrede, zaposlene u odeljenjima za ljudske resurse, kadrovske stručnjake.

STANDARDI KULTURNE KOMPETENCIJE U PRAKSI SOCIJALNOG RADA

Tekst koji slijedi je prevod iz materijala Nacionalnog udruženja socijalnih radnika Sjedinjenih Američkih Država.

Preambula Etičkog kodeksa NASW-a [američkog Nacionalnog udruženja socijalnih radnika] počinje riječima:

Glavna zadatak profesije socijalnog rada je povećati ljudsku dobrobit i pomoći ispuniti osnovne ljudske potrebe svih ljudi, posvećujući posebnu pažnju ljudima koji su ranjivi, potlačeni i žive u siromaštvu.

Preambula nastavlja:

Socijalni radnici su osjetljivi na kulturne i etničke različitosti i nastoje ukinuti diskriminaciju, opresiju, siromaštvo i druge oblike socijalne nepravde.

Kultura se spominje u dvama etičkim standardima:

Socijalna pravda i etički princip: Socijalni radnici bore se protiv socijalne nepravde. To znači da socijalni radnici nastoje da prepoznaju osjetljivosti i razvijaju znanje o opresiji i kulturnim i etničkim različitostima.

Dostojanstvo i vrijednost osobe i etički princip: Socijalni radnici poštuju urođeno dostojanstvo i vrijednost osobe. Ta vrijednost kaže da socijalni radnici tretiraju svaku osobu na brižan način i s poštovanjem, imajući na umu individualne razlike i kulturnu i etničku različitost.

Kulturna kompetencija i socijalna različitost

- ❖ Socijalni radnici bi trebalo razumjeti kulturu i njene funkcije u ljudskom ponašanju i društvu, prepoznajući kvalitete svake kulture.
- ❖ Socijalni radnici bi trebalo da imaju bazu znanja o kulturama njihovih klijenata, trebalo bi da budu sposobni da pokažu kompetentnost u pružanju usluga s osjetljivošću na kulture klijenata i razlike među ljudima i kulturnim grupama.
- ❖ Socijalni radnici nastoje da razumiju i trude se da se obrazuju o socijalnoj različitosti i tlačenju zbog rase, narodnosti, nacionalnog porijekla, boje, pola, seksualne orijentacije, dobi, bračnog statusa, političkih uvjerenja, vjere i mentalne ili fizičke zaklinutosti.

Standard 1. Etika i vrijednosti

Socijalni radnici će djelovati u skladu s vrijednostima, etikom i standardima profesije, prepoznajući kako lične i profesionalne vrijednosti mogu biti u sukobu ili u skladu s potrebama različitih klijenata.

Standard 2. Svijest o sebi

Socijalni radnici će nastojati da razvijaju razumijevanje sopstvenih ličnih i kulturnih vrijednosti i uvjerenja kao jedan od načina poštovanja važnosti multikulturnog identiteta u životima ljudi.

Standard 3. Multikulturalno znanje

Socijalni radnici će imati i dalje razvijati specijalizovano znanje i razumijevanje istorija, tradicija, vrijednosti, porodičnih odnosa i umjetničkih izražavanja glavnih grupa klijenata kojima pružaju usluge.

Standard 4. Multikulturalne vještine

Socijalni radnici će koristiti odgovarajuće metodološke pristupe, vještine i tehnike koje odražavaju njihovo razumijevanje uloge kulture u procesima podrške i pomaganja.

Standard 5. Pružanje usluga

Socijalni radnici će biti dobro obaviješteni o uslugama dostupnim u zajednici i širem društvu i vješti u njihovoj primjeni, te će na pravi način moći uputiti svoje različite klijente.

Standard 6. Osnajivanje i zagovaranje

Socijalni radnici su svjesni učinka socijalne politike i programa na različite grupe klijenata, zastupajući klijente i pomažući im u nastupanju kad se ukaže potreba za tim.

Standard 7. Različitost radne snage

Socijalni radnici će podržavati i zagovarati privlačenje, prihvatanje, zapošljavanje i zadržavanje zaposlenika koji će osigurati raznolikost unutar profesije u programima i službama za socijalni rad.

Standard 8. Profesionalna edukacija

Socijalni radnici će zagovarati programe edukacije i treninga koji pomažu unapređenju kulturnih kompetencija u profesiji, te će učestvovati u takvim programima.

Standard 9. Jezička raznolikost

Socijalni radnici će zagovarati i omogućiti pružanje informacija, upućivanja i usluga klijentu na jeziku koji je njemu primjeren, što može uključivati i korišćenje prevodilaca.

Standard 10. Međukulturno vođstvo

Socijalni radnici moći će prenositi informacije o različitim grupama klijenata drugim profesionalcima.

Rad na pravičnosti, raznolikosti i inkluziji zaista počinje sa nama pojedinačno, jer svaku organizaciju čine pojedinci. Upravljanje raznovršnošću zahtijeva od nas da stvorimo prostor i kulturu za svakoga da razmišlja o svojim identitetima i odnosu sa organizacijom i svijetom oko sebe. Ova samosvijest je ključna za nas da stvorimo zaista inkluzivne organizacije.

Naš proces samorefleksije počinje time ko smo mi. Kao što smo vidjeli u teorijskom poglavlju, svako od nas ima mnogo različitih identiteta. Većina nas takođe pripada barem jednoj dominantnoj grupi identiteta. To je prva važna tačka refleksije: u identitetima u kojima pripadamo dominantnoj grupi, lako možemo zaboraviti da naše iskustvo nije reprezentativno za svačije iskustvo. Dakle, kako možemo povećati našu svijest i osigurati da to ne zaboravimo?

Istaknuto je da bi savjetnici koji rade sa migrantima trebalo da imaju multikulturalnu perspektivu. Šta se podrazumijeva pod multikulturalnom perspektivom? Wurzel [Wurzel, 1984] multikulturalnu perspektivu definiše kao kritičko i reflektirajuće razumijevanje sebe i drugih u istorijskom i kulturnom kontekstu, svijest i o razlikama i sličnostima ljudi. Za edukatora i savjetnika, to znači praksu povećane svijesti o svom ličnom i kulturnom porijeklu i iskustvu, kao i iskustvu svojih učenika i klijenata [Kerka, 1992].

Okvir kompetencija za multikulturalno savjetovanje [Sue i sar. 1992, 1996] se bazira na opsežnom istraživanju koja se odnose na kulturni identitet, interkulturalnu komunikaciju, mentalno zdravlje manjina, kao i na istraživanja u savjetovanju. Izvorno su sprovedena za savjetnike u

Sjedinjenim Državama, za tipične savjetodavne interakcije koje uključuju bijelog [evro-američkog] savjetnika i klijenta drugog nacionalnog porijekla.

Kako bi podstakli vaspitače i praktičare da primijene ove kompetencije, Arredondo i Toporek [1996] proširili su ih i operacionalizovali u mjerljiva ponašanja i aktivnosti. U ovoj proširenoj verziji autori su opisali okvir za razvoj kompetencija i uključili objašnjenja za svaku kompetenciju zajedno sa strategijama za njihovo postizanje. Najnovija verzija kompetencija razlikuje multikulturalnost i raznolikost. Multikulturalnost se odnosi na etničku pripadnost, rasu i kulturu, dok raznolikost označava razlike drugog pojedinca, uključujući godine, pol, polnu orijentaciju, religiju itd.

Ne postoje recepti ili uputstva koje možemo da slijedimo da bismo se nosili sa razlikama na pozitivan način, ali možemo raditi na razvijanju potrebnih kompetencija. Kompetencije se mogu shvatiti kao kombinacija znanja, vještina i stavova koje ljudi pokazuju kroz svoje postupke. Skup kompetencija navedenih u nastavku može nam pomoći da stvorimo mostove između razlika i da imamo pozitivne susrete sa ljudima sa poštovanjem, uzimajući u obzir naše razlike i zajedničke karakteristike.

Arredondo i Toporek: Okvir za razvoj multikulturalnih kompetencija

	Svjesnost savjetnika o svojim pretpostavkama vrijednostima i pristranosti	Razumijevanje gledišta kulturološki različitog klijenta	Razvoj odgovarajućih intervencijskih strategija i tehnika
A. Uvjerenja i stavovi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Savjetnici su svjesni i osjetljivi za sopstveno kulturno nasleđe i vrijednosti i poštuju razlike. 2. Savjetnici su svjesni kako sopstveno kulturno porijeklo utiče na psihološke procese. 3. Savjetnici su u stanju prepoznati granice svojih kompetencija i ekspertize. 4. Savjetnicima je ugodno u pogledu razlika koje postoje između njih samih i klijenata u pogledu rase, etničke pripadnosti, kulture i uvjerenja. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Savjetnici su svjesni svojih negativnih emocionalnih reakcija na druge rasne i etničke grupe koje se mogu pokazati štetnim za njihovog klijenta u savjetovanju. Spremni su suočiti sopstvena uvjerenja i stavove uvjeravanjima i stavovima svojih kulturno različitih klijenata na neosuđujući način. 2. Savjetnici su svjesni svojih stereotipa i predrasuda koje mogu imati prema drugim rasnim i etničkim manjinskim grupama. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Savjetnici poštuju klijentovo vjersko uvjerenje i vrijednosti o tjelesnom i mentalnom funkcionisanju. 2. Savjetnici poštuju autohtone prakse pomoći i poštuju manjinske mreže za pružanja pomoći. 3. Savjetnici cijene dvojezičnost i ne smatraju drugi jezik preprekom za savjetovanje.

<p>B. Znanje</p>	<p>1. Savjetnici imaju specifična znanja o sopstvenom rasnom i kulturnom nasleđu i kako to utiče na njihove definicije i pristranosti u vezi s normalnošću, abnormalnošću i postupkom savjetovanja.</p> <p>2. Savjetnici posjeduju znanje i razumijevanje o tome kako ugnjetavanje, rasizam, diskriminacija i stereotipizacija utiče na njih lično i na njihov rad.</p> <p>3. Savjetnici posjeduju znanje o svom društvenom uticaju na druge. Upućeni su u razlike u stilovima komunikacije i njihov uticaj na klijente iz manjinske grupe.</p>	<p>1. Savjetnici posjeduju specifična znanja i informacije o određenoj grupi s kojom rade.</p> <p>2. Savjetnici razumiju kako rasa i kultura mogu uticati na formiranje ličnosti, profesionalne izbore, manifestaciju psiholoških poremećaja, traženje pomoći i prikladnost savjetovanja.</p> <p>3. Savjetnici razumiju i imaju znanje o sociopolitičkim uticajima koji djeluju na život rasnih i etničkih manjina. Na primjer, migracijska pitanja i rasizam često su teška i ona mogu uticati na proces savjetovanja.</p>	<p>1. Savjetnici imaju znanje i razumijevanje kako različite prakse savjetovanja odgovaraju kulturološki različitom klijentu.</p> <p>2. Savjetnici su svjesni institucionalnih prepreka koje manjinama onemogućavaju korišćenje različitih usluga pomoći.</p> <p>3. Savjetnici imaju znanje o potencijalnoj pristranosti u instrumentima procjene i koriste postupke i tumače, imajući na umu kulturne i jezičke osobine klijenata.</p> <p>4. Savjetnici imaju znanje o porodičnim strukturama manjina, hijerarhijama, vrijednostima i uvjerenjima, kao i karakteristikama i resursima manjinske zajednice.</p> <p>5. Savjetnici su svjesni relevantnih diskriminacijskih praksi na društvenom nivou i nivou zajednice koje mogu uticati na psihološku dobrobit stanovništva koje se opslužuje.</p>
-------------------------	---	---	---

<p>C. Vještine</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Savjetnici traže obrazovna, savjetodavna i stručna iskustva kako bi obogatili svoje razumijevanje i efektivnost u radu s kulturno različitim populacijama. 2. Savjetnici nastoje razumjeti sebe kao rasna i kulturna bića i aktivno traže nerasistički identitet. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Savjetnici treba da se upoznaju s relevantnim istraživanjima. Trebalo bi aktivno tražiti obrazovna iskustva koja obogaćuju njihovo znanje, razumijevanje i međukulturne vještine. 2. Savjetnici su aktivno uključeni u interakciju sa pripadnicima manjina van savjetovališta. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Savjetnici mogu učestvovati u raznim verbalnim i neverbalnim praksama pomaganja i obraćati pažnju na kulturu pri izboru mjera koje koriste u savjetovanju. 2. Savjetnici koriste intervencije za podršku klijentu, pomažući mu/joj da vidi kada su problemi posljedica pristranosti i rasizma kod drugih, a ne kod klijenta. 3. Savjetnici nisu neskloni potražiti konsultacije s tradicionalnim iscjeliteljima ili vjerskim vođama i praktičarima kulturno različitih klijenata kad je to prikladno. 4. Savjetnici koriste jezik koji traži klijent i traže prevodioca ako je potrebno ili upućuju klijenta kvalifikovanom dvojezičnom savjetniku. 5. Savjetnici su stručnjaci za upotrebu tradicionalnih instrumenata za ocjenjivanje i testiranje, a također su svjesni kulturnih ograničenja. 6. Savjetnici bi trebalo paziti, kao i raditi na uklanjanju pristranosti, predrasuda u diskriminatornoj praksi. 7. Savjetnici preuzimaju odgovornost u obrazovanju svojih klijenata prema procesima psihološke intervencije kao što su ciljevi, očekivanja, zakonska prava i usmjerenost savjetnika.
---------------------------	---	--	---

Waiting to Register

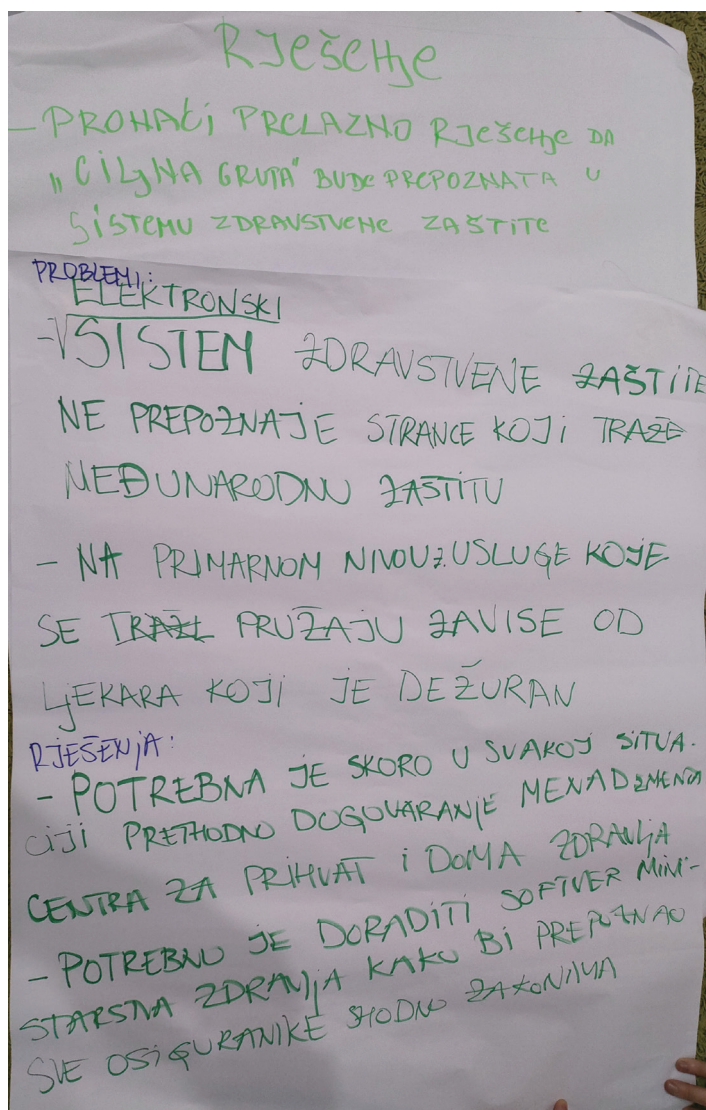
Fotograf: Matic Zorman

Djeca izbjeglice prekrivena kišnim ogrtačima čekaju u redu da budu registrovana. Većina izbjeglica koje su prešle u Srbiju nastavila je put na sjever, ka zemljama Evropske unije. Fotografija je napravljena 7. oktobra 2105. godine.

IZAZOVI U PRIMJENI ZAKONA O MEĐUNARODNOJ I PRIVREMENOJ ZAŠTITI STRANACA U CRNOJ GORI

U želji za što obuhvatnijim sagledavanjem problema i nedostatnosti našeg sistema u naporima za kvalitetnom i adekvatnom podrškom *ljudima u pokretu* koji dolaze u našu zemlju, NVO Pravni centar i Caritas Crna Gora su organizovali dvodnevni seminar *Izazovi u primjeni Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca u Crnoj Gori* koji je realizovan u junu tekuće godine u Baru.³

Prepoznati su gorući problemi u svakom pojedinačnom segmentu funkcionisanja sistema i date su preporuke za unapređenje i poboljšanje kvaliteta usluga podrške *ljudima u pokretu*. Predstavljamo najvažnije.

Fotografija sa radionice:
*Izazovi u primjeni Zakona
o međunarodnoj i privremenoj
zaštiti stranaca u Crnoj Gori*

³ <https://www.facebook.com/pravni.centar>
<https://pravnicentar.co.me/aktuelno/>

Postupak odobravanja međunarodne zaštite

Direkcija za azil je predstavila trenutno stanje i predočila da nema izazova u implementaciji Zakona.

U okviru ove teme, učesnici su se bavili podtemom postupka prema migrantima kada učine prekršaj na teritoriji Crne Gore.

Tokom diskusije učesnici su u oblasti postupka odobravanja međunarodne zaštite prepoznali sledeće **izazove**:

- ❖ neodazivanje tumača na poziv;
- ❖ nedostatak tumača za određene jezike;
- ❖ veliki broj predmeta/mali broj sudija;
- ❖ ograničenje vremena u sudskim postupcima;
- ❖ neobaviještenost stranaca o njihovim pravima;
- ❖ promjena statusa (iz privremene zaštite u azil);
- ❖ mali broj zaposlenih voditelja postupaka;
- ❖ nedostatak baze podataka koja bi objedinila informacije o zemljama porijekla, a zatim i njena dostupnost saradnicima;
- ❖ brzo napuštanje države od strane podnosioca zahtjeva iako je pokrenut cijeli sistem i preduzete sve radnje;
- ❖ finansiranje sistema koji se bavi migracijama, velika zavisnost od međunarodnih organizacija koje su tradicionalni partneri;
- ❖ izazovi u dijelu utvrđivanja identitet podnosioca zahtjeva;
- ❖ nedostatak komunikacije među kolegama iz različitih sektora
- ❖ nedostatak vremena za procesuiranje;
- ❖ nedostatak vozila, sredstava za rad, logistike;
- ❖ neupodobljenost državnih zakonskih i podzakonskih akata sa međunarodnim normama;
- ❖ zloupotreba sistema međunarodne zaštite;
- ❖ nedostatak adekvatnih informacija na način koji je razumljiv tražiocima zaštite;
- ❖ nedostatak specijalizovane besplatne pravne pomoći;
- ❖ nemogućnost pribavljanje dokumenata na kojima se zasniva činjenično stanje u postupku;
- ❖ prolongiranje rokova za odobrenje privremene zaštite zbog bezbjednosnih provjera UP i ANB-a;
- ❖ pravo na smještaj – prolongiranje rokova zbog provjere imovinskog stanja.

Shodno navedenim izazovima učesnici su predložili sledeća **rješenja**:

- ❖ Stalno unapređenje saradnje relevantnih aktera npr. saradnja MUP-a sa sudskim organima, direkcije za azil i granične policije.
- ❖ Održavanje saradnje sa međunarodnim organizacijama.
- ❖ Uz evidenciju advokata po službenoj dužnosti dodati informaciju kojim jezicima se služe.

- ❖ Uvođenje informatičkog sistema kako bi svi akteri imali pristup informacijama koje mogu biti od značaja za njihovo dalje djelovanje i donošenje odluka (kontakt osobe u okviru organa).
- ❖ Izmjena zakonske regulative u dijelu obavještanja svih aktera radi dostave podataka o licima u prekršaju.
- ❖ Povećati broj sudija za prekršaje.
- ❖ Bolja sistematizacija radnih mjesta – kadrovska rješenja i zapošljavanje većeg broja stručnog kadra.
- ❖ Uvođenje posebnih obuka za kadrove koji se bave ovom problematikom.
- ❖ Efikasno korišćenje i utvrđivanje pravnih mehanizama za utvrđivanje odgovornosti za neutralan i nepristrasan rad.
- ❖ Aplikiranje već postojećih mreža za navedenu svrhu, a u organima gdje ne postoji formiranje istih i integracija.
- ❖ Uključivanje javnog mnjenja u izmjene zakona (učesće u javnim raspravama i povećanje svijesti javnosti o značajnoj ulozi kada su u pitanju javne rasprave).
- ❖ Stvaranje baze podataka o zemljama odakle dolaze tražioci zaštite i edukacija lica koja će raditi na toj bazi.
- ❖ Izrada flajera sa pravima na različitim jezicima.
- ❖ Izrada jedinstvenih/opštih procedura sa jasnim nadležnostima i obavezama.
- ❖ Formiranje prevodilačkog centra na nivou Crne Gore.
- ❖ Obezbeđivanje sredstava za školovanje za jezike za koje nedostaju prevodioci (stipendiranje).
- ❖ Motivisati veći broj lica da dobiju licencu tumača (sufinansiranje).
- ❖ Angažovati prevodioce iz baze lica u integraciji.
- ❖ Obezbijediti veća sredstva iz budžeta Crne Gore za upravljanje migracijama.

Materijalni uslovi prihvata

Izazovi koji su definisani tokom diskusije su:

- ❖ Nedovoljni smještajni kapaciteti.
- ❖ Pružanje primarne zdravstvene zaštite u okviru Direkcije za prihvata.
- ❖ Nedovoljna budžetska sredstva za realizaciju nabavke artikala – nemoguće je predvidjeti broj lica za prihvata.
- ❖ Prevoz azilanata i migranata se vrši jednim dijelom uz podršku partnera (IOM).

Već su preduzete aktivnosti za povećanje kapaciteta. Tokom diskusije učesnici su konstatovali da ovaj segment sistema uspješno funkcioniše i da su uslovi smještaja i usluge koje se pružaju u jedinicama smještaja na zadovoljavajućem nivou, samim tim nije bilo preporuka za unapređenje.

Pristup pravima u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite

U navedeni oblastima učesnici su prepoznali sledeće **izazove**:

- ❖ Sistem zdravstvene zaštite ne prepoznaje strance koji traže međunarodnu zaštitu zbog nedostatka matičnog broja.

- ❖ Na primarnom nivou usluge koje se pružaju zavise od ljekara koji je dežurni u Domu zdravlja.
- ❖ Zbog nemogućnosti realizacije recepata vrši se nabavka lijekova preko javnih nabavki MUP-a, pa je teško predvidjeti koja količina i kojih lijekova će biti potrebno.
- ❖ Sa dodatnim izazovima se suočavaju lica na privatnom smještaju jer nemaju obezbijedenu medicinsku pratnju, niti pomoć za prevod prilikom odlaska u zdravstvene ustanove.
- ❖ Učesnici su saglasni da stranci koji traže međunarodnu zaštitu, kao i stranci sa privremenom zaštitom imaju isti obim prava shodno Zakonu, ali u praksi to nije slučaj upravo zbog nedostatka matičnog broja.
- ❖ Ambulanta u okviru smještaja tj. Centra za prihvata je registrovana ali usljed drugih tehničkih poteškoća (okrugli pečat) nije moguće realizovati ručno pisane recepte za lijekove sa liste Fonda.
- ❖ Mali broj lica koja podnose zahtjev za jednokratnu novčanu pomoć jer se na rješenje dugo čeka, a oni relativno brzo napuštaju Crnu Goru.
- ❖ Mali iznos mjesečne novčane pomoći i jednokratne novčane pomoći.
- ❖ Nemogućnost ostvarivanja drugih prava i usluga propisanih Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti za lica koja traže međunarodnu zaštitu.
- ❖ Nedostatak usluga koja bi bile dostupne ovim licima.

Potencijalna **rešenja** su:

- ❖ Saradnja i dogovor na nivou Centra za prihvata i Doma zdravlja.
- ❖ Potrebno je doraditi softver kako bi svi koji imaju pravo na zdravstvenu zaštitu bili vidljivi, prepoznati u sistemu.
- ❖ Problem nedostatka matičnog broja se može prevazići uvođenjem šifre i stvaranjem posebne baze za lica koja su u procesu.
- ❖ Omogućiti brže isplaćivanje jednokratne novčane pomoći i povećati iznos ovih davanja.
- ❖ Omogućiti licima pod međunarodnom zaštitom da ostvaruju ista prava i imaju pristup svim uslugama iz oblasti socijalne i dječje zaštite kao i državljani Crne Gore.
- ❖ Povećati broj usluga podrške koje se pružaju, sa posebnim akcentom na smještaj onih koji su dobili zaštitu.

Pristup pravu na obrazovanje i pravu na rad

Nakon diskusije izloženi su sledeći **izazovi**:

- ❖ Tek nakon devet meseci se dobija matični broj i imaju pravo na rad ukoliko nadležni organ nije donio drugačiju odluku.
- ❖ Otvaranje žiro računa zavisi od politike banke, kod nekih može, kod nekih ne.
- ❖ Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja ne prepoznaje lica sa privremenom zaštitom.
- ❖ Jezička barijera za obavljanje nekih poslova.
- ❖ Nedostatak dokumentacije koja potvrđuje nivo njihovog obrazovanje, vještine, otežana nostrifikacija diploma nezaposlenih itd.

- ❖ Nedostatak motivacije za učenje jezika.
- ❖ Jezička barijera u sistemu obrazovanja.
- ❖ Pohađanje online nastave dovodi u pitanje socijalizaciju djece.
- ❖ Ljudi mogu biti uplašeni npr. poslodavci ili lica koja izdaju prostor za stanovanje, a prije svega zbog nepoznavanja zakona, što dalje vodi do diskriminacije.
- ❖ Nedostatak multisektorske saradnje i komunikacije.
- ❖ Nedostatak kulturoloških kompetencija kod svih nas.

Predložena su i sledeća **rešenja**:

- ❖ Podizanje svijesti roditelja o tome koliko je značajno da djeca budu uključena u redovno obrazovanje.
- ❖ Dodjeljivanje lica za pratnju i podršku u raznim oblastima.
- ❖ U Zavodu za zapošljavanje bi trebalo da postoji kvalitetno praćenje vještina, znanja i kompetencija migranata.
- ❖ Korišćenje fondova i projekata, tj. dostupnih sredstava za oblasti gdje nedostaju sredstva.
- ❖ Neophodno karijerno vođenje i savjetovanje.
- ❖ Uvesti koordinateure za obrazovanje u svim službama/ustanovama/institucijama koja se bave strancima.
- ❖ Podizanje svijesti građana Crne Gore o značaju prihvatanja migranata.
- ❖ Uključivanje NVO sektora; druženje sa volonterima itd.
- ❖ Organizovanje obuka za sticanje znanja i vještina koje bi osposobile lica za obavljanje određenih poslova.
- ❖ Uspostaviti saradnju sa Centralnom bankom kako bi se prevazišao problem otvaranja žiro računa.

IV

INTERKULTURALNA KOMPETENCIJA KAO IZAZOV U SAVJETOVANJU MIGRANATA – GLAS MIGRANATA

O migrantima i izbjeglicama se u medijima često govori, ali rijetko njih neko nešto pita.

Ismail Ejnaše, novinar i publicista

Evropa je danas etnički, religijski, jezički i kulturološki složena stvarnost. Ona je dom milionima ljudi neevropskog porijekla koji imaju veze i kulturni uticaj iz cijelog svijeta. Stoga će razumijevanje različitih kultura, i kako se odnositi prema njima, biti velika prednost za sve savjetnike koji rade s različitim manjinskim stanovništvom u Evropi u XXI vijeku.

Mobilnost stanovništva jedan je od najuticajnijih trendova u svijetu. Mnogo je sila koje tjeraju ljude da se kreću između zemalja, uključujući dobrovoljnu migraciju, u kojoj pojedinci donose promišljene odluke u traženju novih načina života. Suprotno tome, nehotična migracija opisuje nevolje pojedinaca i porodica koje su raseljene iz njihovih matičnih zemalja, često zbog burnih uslova poput rata, uslova okruženja ili opresivne društvene i političke prakse. Bez obzira na okolnosti, ljudi u pokretu se suočavaju s mnogim pitanjima prilagođavanja u novoj zemlji i proces integracije je glavna briga u pružanju profesionalnih usluga [Mika Launikaar i Sauli Puukari, 2005].

Integracija ljudi u pokretu i socijalna inkluzija su važna pitanja kojima se bave mnoge vlade, organizacije i zajednice širom svijeta. Uopšteno govoreći, integracija migranata se odnosi na proces kojim pojedinci koji su migrirali u novu zemlju ili zajednicu postaju punopravni i ravnopravni članovi tog društva. Ovaj proces često uključuje pomoć migrantima da nauče jezik, običaje i vrijednosti svog novog doma, kao i da im se omogući pristup obrazovanju, zapošljavanju i drugim prilikama. Socijalna inkluzija se, s druge strane, odnosi na načine na koje su pojedinci i grupe u mogućnosti da u potpunosti učestvuju u društvenom, ekonomskom i kulturnom životu svoje zajednice.

Postoji mnogo različitih pristupa podršci integraciji i socijalnoj inkluziji ljudi u pokretu. Neke strategije bi se mogle fokusirati na pružanje jezičke obuke i obrazovanja, pomaganje ljudima u pokretu da nađu posao ili započnu sopstveni biznis, ili da im pomognu u pristupu socijalnim uslugama i drugim resursima.

Drugi pristupi mogu uključivati **promovisanje kulturnog razumijevanja i međusobnog poštovanja između ljudi u pokretu i šire zajednice**, ili rad na **rešavanju diskriminacije i nejednakosti koji mogu spriječiti ljude u pokretu da u potpunosti učestvuju u društvu** [Mika Launikaar i Sauli Puukari, 2005].

Kako se čini da geneza sukoba proizlazi iz dubokog straha od neznanca, od vitalne je važnosti da se ljudi međusobno susreću, komuniciraju, demistifikuju i otkrivaju ljudsku prirodu. Na taj način de drugi odslikavati naše vlastito ja. Svakako, pored straha kao primarnog izvora ljudskog sukoba, duboko ukorijenjene direktno interpretacije monoteističkih koncepata dobro protiv zla

i da će prvo prevladati nad drugim, još je jedan opasan izvor trajne potrage i potrebe za neprijateljem. Ova uska perspektiva se temelji na nama ili njima, umjesto na nama i njima zajedno. Tu leži velika važnost sastanaka, interakcija, učenje življenja i življenja prihvatajući nužnost i ljepotu kulturne raznolikosti, koja bi mogla biti jednako važna kao i biološka raznolikost svemira. Jednom kad drugi dobije lice poput našeg, onda de biti manje razloga za tjeskobu i strah od tog drugog [G. Diallo, 2005].

Smanjen strah od drugog je u srži interkulturalnog i multikulturalnog rješavanja sukoba, upravljanja i transformacije prema interkulturalnom razumijevanju i savjetovanju. Ksenofobiju često stvaraju i podržavaju dezinformacije, neznanje i štetna uopštavanja. Možda zato ljudi još uvijek putuju hiljadama kilometara kako bi se sastali i razgovarali o problemima. Čak i najbolje tehnološki supernapredne kompanije s telekonferencijskim uređajima i dalje organizuju sastanke za ljude kako bi imali lične susrete [Roberst, 2018].

Daren Roberst dalje tvrdi: *Susretom licem u lice postade poznato u kratkom vremenskom periodu sljedeće: gramatika, izgled, tačnost, ton, kodeks odijevanja, starost, pol, slika o sebi, samopouzdanje, stavovi, trajne povrede itd. Sve što čovjek može pokupiti vidom, mirisom, dodirrom, osjećajem i čujnošću. Svih pet čula ovdje dolazi u obzir.*

SUOČAVANJE SA ČINJENICAMA

Istorija čovječanstva je zaista istorija mobilnosti, migracije sa jednog mjesta na drugo: *svi smo mi nomadi ili potomci nomada na kraju dana, i svi smo van Afrike* [Stevart & Stringer, 2012]. Pa ipak, ako pratimo i slušamo izjave [nekih] državnih lidera i predstavljanja mejnstrim medija, fenomen **ljudi u pokretu** jedno je od najhitnijih pitanja našeg vremena, i poprima razmjere *svjetske krize*. Kao što Bejker [Beker, 2020] primjećuje, termini poput *izbjeglice* i *migranti* su spojeni sa svim vrstama apelativa kao što su *roj, talas, poplava*, čak i *zaraza* – termini koji izazivaju i provociraju paniku, strah, čak i odbojnost. Bejker se, međutim, oslanja na Kajnstajnera [Kansteiner, 2018] da nam pomogne da stvari stavimo u perspektivu, podsjećajući nas da se tokom **takozvane izbjegličke krize** između 2015. i 2016. samo 1,7% od 130 miliona prisilno raseljenih lica preselilo u Evropska unija, odnosno oko 2,2 miliona ljudi [od kojih je polovinu apsorbovala samo jedna država, Njemačka]. Oslanjajući se na različite izvore za podatke za 2020 i 2021, Agencija Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR) osim toga primjećuje da je od 82,4 miliona ljudi širom svijeta prisilno raseljenih, 48 miliona zapravo ostalo unutar granica svoje zemlje [tj. oni su *interno raseljeni*]. Od onih koji pokušavaju da nađu utočište van svoje zemlje, 86% je smješteno u zemljama u razvoju, dok samo 14% stigne u razvijene zemlje [UNHCR, 2021].

[Striehl 2019] upućuje na opasnost *spektakla statistike u proizvodnji krize* i kaže: *Pominjanje 'miliona' ima izuzetnu i ironičnu tendenciju da umanji i učini nevidljivim i bezličnim bol u ličnim tragedijama.*

Kanštajner pruža dodatne brojke, o kojima treba da razmišljamo kada razmatramo fenomen ljudi u pokretu, podsjećajući one među nama koji živimo u Evropi da je nešto više od 500 miliona evropskih stanovnika 2016. godine akumuliralo kombinovani BDP od nešto manje od 14 biliona evra – ili 21% globalnog BDP. On jetko primjećuje da *doček i ugošćavanje dva miliona izbeglica teško da predstavlja ozbiljan finansijski ili materijalni izazov* [Kansteiner, 2018].

Nasuprot tome, Afrika je domaćin 26% svjetskih izbjeglica, a Uganda, Kenija i Etiopija prednjače na kontinentu sa više od 2,8 miliona izbjeglica. To je, primećuje Bets [Bets, 2021], sedam puta više od Sjedinjenih Država, uprkos tome što imaju prosječan BDP po glavi stanovnika šezdeset puta niži.

Svaki od ovih teoretičara naglašava da njihov cilj nije da omalovažavaju, ili na bilo koji način da umanjuju, obim izazova koji mobilnost ljudi predstavlja za političke zajednice i socijalne zajednice – izazov koji će se produbiti zbog vanredne klimatske situacije. Insistiraju na tome da je važno zadržati ove podatke i ovu sliku u prvom planu naših razmišljanja o pitanjima fenomena ljudi u pokretu i kako ona utiču na naše napore da pomognemo novopridošlim da pristupe pristojnom životu u novoj sredini.

Činjenica da smo neumitno emocionalno zapetljani kada razmatramo *strance* u svojoj sredini zahtijeva od svih nas da razmotrimo sopstvenu poziciju: svi mi neizbježno imamo stanovište, a najopasnije tačke gledišta su one kojih nismo svjesni, odnosno naše nesvjesne pristrasnosti. U svakoj zemlji, pa i u Crnoj Gori, suprotstavljeni su diskursi koji oblikuju način na koji domaće stanovništvo misli i osjeća fenomen ljudi u pokretu: neki ističu hrišćansku tradiciju dobročinstva i gostoprimstva; drugi upozoravaju da ljudi u pokretu predstavljaju prijetnju kulturnom i vjerskom identitetu, ili da bi mogli da imaju *efekt raseljavanja* na domaće radnike, zamenjujući ih ili smanjujući plate, posebno u sektoru niskih kvalifikacija.

Kao što Miler primjećuje u svojim promišljenim razmišljanjima o političkoj filozofiji migracije, izbjeglički izazov zahtijeva od nas da se *uhvatimo u koštac sa spornim i ponekad nerešivim pitanjima, obavezujući nas da bolje razumemo šta su naša osnovna uverenja i vrednosti – ono što je najvažnije nama kada se teški izbori više ne mogu izbjeći* [Miller, 2016].

Mobilnost ljudi preko geografskih i nacionalnih granica može biti privremena ili trajna, može se posmatrati kao krajnji cilj ili kao odskočna daska ka drugim destinacijama, i može biti vođena nizom različitih, iako često blisko povezanih faktora. To uključuje rat, klimatske promjene, nedostatak odgovarajućih mogućnosti za zapošljavanje u svojoj matičnoj zemlji, bježanje od diskriminacije [zbog etničke i/ili vjerske pripadnosti i/ili seksualne orijentacije], ponovno okupljanje sa porodicom, studiranje u inostranstvu i istraživanje novih načina života. Liberalizacija globalnog tržišta rada kao i ekspanzija tehnologije masovnog transporta takođe su olakšali i intenzivirali kretanje ljudi širom svijeta.

Različiti razlozi za napuštanje svoje zajednice da bi se ušlo u drugu – bilo na određeni vremenski period ili doživotno – takođe objašnjavaju različite termine koje koristimo, a koji često označavaju stav o kontinuumu između zakonitosti i nezakonitosti. Među formalnim terminima koji se najčešće koriste su migrant [sa prefiksom ekonomski, humanitarni, dokumentovan ili nedokumentovan], ljudi sa supsidijarnim statusom, novopridošli, tražilac azila, izbeglica [bilo preseljena ili ne], prisilno raseljena lica i maloletnici bez pratnje. Neformalni termini koji se koriste u različitim zemljama uključuju sans papiers [u Francuskoj] i extracomunitari [u Italiji] – oba ističu da se oni na koje se spominju smatraju na rubu, ako ne spolja, zakonitost. Svi ovi pojmovi – i konfuzije koje oni stvaraju – signaliziraju pokušaje moderne države da kontroliše, upravlja, ograniči i ponekad podstiče globalni protok ljudi, kao i da oblikuje percepciju ovog fenomena. Stoga je pažnja na jezik koji koristimo imperativ [Sultana, 2021].

Riječi su, dakle, stvarne po svojim posljedicama. Status izbjeglice kako je definisan nacionalnim i međunarodnim pravom ima velike implikacije na njegovu ili njenu mogućnost pristupa pravima. Međutim, postavlja se pitanje: šta osobu čini *legalnom* ili *illegalnom*? I vjerski i sekularni diskursi [koji ne moraju da se posmatraju u binarnoj opoziciji jedan prema drugom] stavljaju dostojanstvo i prava pojedinaca i grupa iznad bilo kog sistema klasifikacije koji dodjeljuje osobe u hijerarhiju, pri čemu neki uživaju prava koja su drugima uskraćena. Prema ovom mišljenju, dakle, *ne postoji osoba koja zaslužuje da bude homo sacer – prokleta, zabranjena i vređana od strane zajednice koja ga ili nju* [Drugi] i svodi na ono što Agamben naziva *goli život* [Agamben, 1998].

U kojoj mjeri su građani Crne Gore spremni da prime izbjeglice i migrante? Kakvu podršku dobijaju novopridošli? Za odgovorima na ova pitanja tragali smo tokom realizacije projekta: **Pravna podrška migrantima** koji realizuje NVO *Pravni centar* u partnerstvu sa *Caritasom* Crne Gore. Projekat je podržan je od strane Centra za građansko obrazovanje (CGO) u okviru programa *OCD u Crnoj Gori – od osnovnih usluga do oblikovanja politika – M'BASE* koji finansira Evropska unija, a kofinansira Ministarstvo javne uprave.

Ranjivost ljudi u pokretu i njihovih porodica rezultat je mnogih faktora.

- ❖ Mnogi od njih se nalaze u drugačijem etnokulturnom i jezičkom okruženju, što dovodi do psihičkih poteškoća, otuđenja u zajednica domaćina, formiranja fobija.

- ❖ Otuđenost ljudi u pokretu iz njihovog uobičajenog društvenog okruženja – poznanika, prijatelja rođaka, odsustvo stabilnih društvenih veza u zemlji ulaska takođe ograničavaju mogućnosti adaptacije, otežavaju rešavanje hitnih problema i zadovoljavanje životnih potreba.
- ❖ Socijalni status mnogih doseljenika je naglo snižen u odnosu na onaj koji su zauzimali u svojim zemljama. Na tržištu rada u većini zemalja migranti uglavnom zauzimaju niskokvalifikovane poslove, koje rijetko radi lokalno stanovništvo, što je ozbiljan faktor neprilagođenosti.
- ❖ Neadekvatna migracijska i socijalna politika, postojeće stambeno zakonodavstvo, pravila koja regulišu sticanje državljanstva i pravni status stranaca *de iure* mnoge migrante stavio van zakona.
- ❖ Brza globalizacija migracionih tokova, primjetna promjena u etničkom sastavu stanovništva, kao rezultat značajne migracije, izazvala je porast antimigrantskog raspoloženja u društvu, posebno u mjestima najvećeg priliva migranata.

U nizu njihovih problema su pristup teritoriji, izloženost krijumčarenju i trgovini ljudima, ponekad i ropskom radu, arbitrarno lišavanje slobode migranata, problemi sa regulisanjem statusa, nedostatna konzularna pomoć i diplomatska zaštita [često nemaju prilike da se obrate svojim diplomatsko-konzularnim predstavnicima u državi prijema zato što njihova država porijekla jednostavno nema predstavništvo, a nijedna druga država se ne zauzima za njihova prava, te oni onda često ostaju prepušteni samima sebi]. Aktuelan je i problem ostvarivanja i priznavanja stečenih prava, poput regulisanja radnog staža, sticanja uslova za penziju i tome slično. Na sve to dodaje se i izloženost diskriminaciji, govoru mržnje i zločinima mržnje [Z. Stojanović, 2022].

Eksploatacija jeftine radne snage je stara-nova vest u međunarodnoj javnosti. Samo prilikom građevinskih poduhvata tokom priprema za Svetsko prvenstvo u fudbalu koje se održalo u Kataru, do 2020. godine poginulo je više od 6.500 radnika migranata poreklom uglavnom iz Južne Azije, mada je taj broj verovatno mnogo veći. Ovakve stvari su česta pojava i u drugim zemljama, naročito na Bliskom istoku, ali one trenutno nisu u žiži svetske javnosti [Z. Stojanović, 2022].

Od proljeća 2015. godine, naša zemlja predstavlja nezaobilazni dio takozvane *balkanske rute*, preko koje su sve ove godine prolazile hiljada migranata. Jedan, neznatan dio njih se i zadržao na njenoj teritoriji.

Uz sve navedeno, kao i izbjeglice iz Ukrajine, primijećen je već mjesecima dolazak velikog broja ljudi iz Rusije, što se odražava i na tržište, odnosno cijene zakupa stanova, ali i raznih usluga, posebno u primorskim gradovima Crne Gore. Precizne statistike o broju državljana Rusije i Ukrajine se mijenjaju gotovo svakodnevno, ali običan građanin ne može a da na primijeti podivljale cijene zakupnina nepokretnosti u Budvi, kao i u svim primorskim gradovima, ili cijene u kafeima, restoranima i marketima.

U cilju boljeg razumijevanja situacije sa migrantima u Crnoj Gori, u okviru programa *Sticacenje i razvoj multikulturalne kompetencije u radu sa migrantima – praktični rad* realizovane su dvije dvodnevne radionice u centrima za prihvata u Spuzi i na Bozaju.⁴

⁴ <https://pravnicentar.co.me/multikulturalna-kompetencija-u-radu-sa-migrantima/>
<https://www.facebook.com/pravni.centar>

Posjete i radionice su bile prilika da se upoznaju uslovi smještaja u kojima migranti borave i uslugama koje su im na raspolaganju. U centrima, migranti dobijaju osnovne usluge, uključujući smještaj, hranu, vodu i osnovnu medicinsku pomoć. Takođe imaju pristup obukama i aktivnostima koje su osmišljene da im pomognu da se prilagode novoj sredini i razumiju kulturu zemlje u koju su došli.

Radionice koje se bave kulturološkim porijeklom migranata, kulturnim nasleđem zemalja iz kojih dolaze, njihovim kulturološkim vrijednostima i kodovima do sada nisu realizovane u centrima za prihvatanje.

Primjenom obrazovnih alata iz sfere kulturološkog obrazovanja [predstavljanje kulturološkog simbola svog mjesta, grada, zemlje, popunjavanje Kulturograma] saznali smo da je simbol kuće i sopstvenog doma najvažniji kulturološki simbol za sve ljude u pokretu.

Iz kulturograma smo saznali razloge odlaska iz sopstvene zemlje, njihov pravni status, porodičnu situaciju, porodično ustrojstvo, odnos prema obrazovanju i radu, da li su imali iskustvo traume i ugnjetavanja, odnos prema kulturi i religiji.

Kao i kod drugih ranjivih grupa, istraživanje sa i za migrante i izbjeglice, *davanje im glasa*, je od vitalnog značaja za stvaranje znanja koje daje informacije o politici i praksi.

Aida

Fotograf: Rodrigo Abd, The Associated Press

Aida plače dok se oporavlja od teških povreda zadobijenih tokom sirijskog vojnog bombardovanja njenog doma, u sjevernom gradu Idlibu. U napadu su joj ubijeni muž i dvoje djece. Fotografisano 10 marta 2012.

Glasovi naših migranata

Naša iskustva u razgovoru sa migrantima koje smo zatekli u prihvatnim centrima u Spužu i Božaju su vrlo poučna. Njihovi iskazi o nama su ogledalo nas i onoga što mi radimo i manifestujemo u susretu sa Drugim i Drugaćijim. Prenesena iskustva tih ljudi u susretu sa predstavnicima našeg naroda bila su bolna i otrežnjujuća.

Jedan od migranata boravi u našoj zemlji gotovo godinu dana. Bavi se IT tehnologijama. Voli da radi i da zaradi. Od kada je u našoj zemlji pokušavao je da radi na crno. Kaže da se osjeća kao rob i ne želi da ostane u Crnoj Gori, *jer je rođen da radi i stvara a ne da traći svoj život ne radeći ništa*. Njegovo iskustvo sa predstavnicima našeg naroda, prevashodno sa poslodavcima, uznemirujuće je i neljudsko. Nekoliko poslova koje je pogodio, završio je po planu i u skladu sa dogovorom koji je imao sa poslodavcima. Nakon izvršenog i predatog posla poslodavac nije htio da mu isplati novac. I to se ponovilo nekoliko puta, sa nekoliko poslodavaca. Ponavljanje situacije ukazuje na težak problem koji takozvani poslodavci imaju u susretu sa migrantskom populacijom.

Problem stereotipija u doživljaju migranata i migrantske populacije, koji je i dalje dominantan način razumijevanja našeg naroda kada je riječ o migrantima, očitava se u sledećoj situaciji. U prihvatu u Spužu bilo je nekoliko visokoobrazovanih migranata i ljudi koji dolaze iz ogromnih kulturoloških zemalja. Nakon popunjavanja Kulturograma jedan od njih [popunjavao ga je na svom jeziku, jer je i napravljen na njegovom jeziku] je kroz spontan razgovor i komentare na postavljena pitanja izgovorio svoje viđenje našeg naroda. Rekao je *da nikada u svom životu, a prošao je mnogo zemalja, nije sreo neobrazovaniji narod od našeg, kojeg ne zanima gotovo ništa iz domena svejske umjetnosti, književnosti, filma, kulture*. Gotovo osam mjeseci je u Crnoj Gori i nikada nije čuo niti započeo spontani razgovor na ove teme. Takđe je tvrdio da o kulturi Crne Gore i njenom kulturnom nasleđu ne zna gotovo ništa jer ne zna gdje bi o tome mogao učiti, ili čuti nešto o tome. U centru nema kulturoloških aktivnosti i događaja.

Jedan momak iz Afganistana u prihvatu na Božaju govorio nam je o nerazumijevanju granične policije i njihovim postupanjima prema ženama [majkama] i djeci na samom ulasku u zemlju. Ne razumije razlog zašto svi viču na njih i zašto je univerzalni način postupanja prema njima kao da su teroristi, iako je riječ o ženama i maloj djeci. Kaže da mi u Crnoj Gori naročito vičemo.

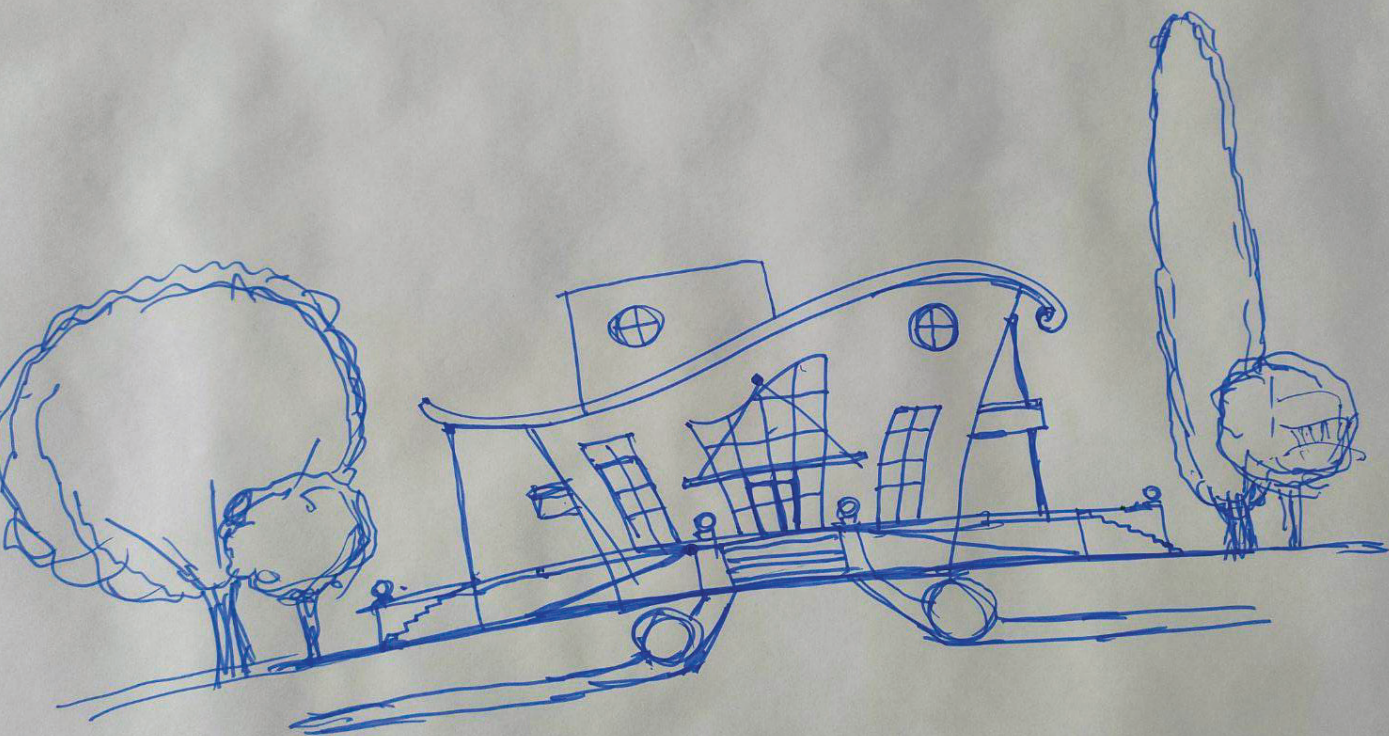
Drugi mladić iz Afganistana govorio je o predrasudama prema njemu kao nekom ko je ostavio svoju zemlju u ratu i pobjegao iz nje. Kaže da nije izdajnik i nije kukavica, nego je u ratu izgubio sve što mu je u toj zemlji značilo – ubili su mu ženu i bebu koja nije imala godinu dana. Ne razgovara o traumi jer ga niko ništa ne pita, i siguran je da to nikoga ovdje ne zanima.

Odakle god da dolaze, svi se slažu u jednom – Crna Gora je lijepa zemlja, ima divnu prirodu, ali niko ne želi ovdje da ostane.

Razloge koje navode su: siromaštvo, premale plate, loši poslodavci, zastarjela tehnička i tehnološka infrastruktura, skupi stanovi i smještaj, skup internet i komunalije, nemogućnost zapošljavanja, *Crna Gora prvo mora da dokaže da ona nema baš takvog eksperta pa tek onda da se nadaju zaposlenju* [riječi jednog od njih]... Čest komentar je bio i da nema ama baš nikakvih zanimljivih kulturnih događaja koje bi posjetili.

Jedan čovjek u Spužu nam se žalio na loše spremljenu hranu. Kaže da se ne može načuditi kako je moguće da od sjajnih namirnica naši kuvari proizvedu to što oni moraju da pojedu. Zbog takve ishrane ima problema sa želucem i ne baš adekvatnu medicinsku njegu. Jednostavno, njegove komentare na hranu niko ne uzima u obzir. Tvrdi da ima još mnogo njih koji se slažu s njim o načinu spremanja hrane. Inače, kuhinja i spremanje hrane je jedan od značajnijih i koheziono najvažnijih aspekata interkulturalne kompetencije.

Tokom susreta sa migrantima u Spužu i na Božaju razgovarali smo o kulturi i kulturnom nasleđu zemalja iz kojih dolaze. Jedan od zadataka za njih je bio da nam predstavne najznačajniji kulturološki simbol svoje zemlje koji njima lično najviše znači. Većina njih je nacrtala kuću – svoj Dom. Objasnjavajući zašto kuća – dom, jedan od njih je rekao: *Život u kući je najčvršći, služi kao osnova za sve ostalo, ljudskost*.

Radovi migranata
sa naših radionica.

REFERENCE

- Aleksić, M. (2015), *Granica je zatvorena, ali je razgovor otvoren*, u: *Granica je zatvorena*. Beograd, 2015.
- Bergelson, M. (2019), *Language Policy in the Context of Ethnocultural Diversity*.
- Brewer, M. B; Brown, R. J. (1998), *Intergroup relations*.
- Bennet, M. (1998), *Intercultural Communication: A Current Perspective*.
- Council of Europe (1997), *Recommendation No. R (97) 21 of the Committee of Ministers to member states on the media and the promotion of a culture of tolerance*.
- Council of Europe (2000a), *Declaration of the Committee of Ministers on cultural diversity*.
- Council of Europe (2000b), *Organisational Management T-Kit 1*.
- Council of Europe (2005), *Education Pack All different – All equal*, Council of Europe Publishing.
- Council of Europe (2007a), *Companion – A campaign guide about education and learning for change in diversity, human rights and participation*
- Council of Europe (2007b), *European Manifesto for Multiple Cultural Affiliation*.
- Council of Europe (2008b), *The White Paper on Intercultural Dialogue – Living Together As Equals in Dignity*.
- Council of Europe/European Union (2014), Youth Partnership, *Guidelines for intercultural dialogue in nonformal learning/education activities*.
- Ćeruti, F. (2006) *Identitet i politika*.
- Četvrti izvještaj Crne Gore o ostvarivanju okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, 2022.
- Ervije-Leže, D. (2009), *Prenošenje religioznih identiteta*, u: Katrin Halpern, Žan-Klod Ruano-Borbalan (eds) *Identitet(i). Pojedinač grupa, društvo*.
- Garcea A. E. (2005), *Making Indigenous Citizens. Identities, Education, and Multicultural Development in Peru*.
- Intercultural Institute of Timisoara (2017), *Vade mecum on Intercultural Education*.
- Just, T.; Korb M. (2003), *Međunarodne migracije: ko, gdje i zašto?*
- Johansson, R.; Ståhl T.; Koivumäki, K. (2005), *Sociodinamički pristup međukulturalnom karijernom savjetovanju*, u: *Multikulturalno vođenje i savjetovanje*.
- Kukathas, C. (2021), *Immigration and Freedom*.
- Kareem, J.; Littlewood, R. (1992), *Intercultural Therapy: Themes, Interpretations and Practice*.
- Kansteiner, W. (2019), *Migration, racism, and memory*.

- Lepehin V. (2015), *Antropološki pristup u proučavanju problema suštinskih obeležja ruske civilizacije*.
- Laungani, P. (1999), *Culture and Identity: Implications for Counselling u: Counselling In a Multicultural Society*.
- Leong, H. C.; Ward, C. (2006), *Cultural values and attitudes toward immigrants and multiculturalism: The case of the Eurobarometer survey on racism and xenophobia*.
- Moodley, R. (1999), *Challenges and transformations: Counselling in a multicultural context*.
- Osina, N. O. (2005), *Globalizacija u sociokulturnoj dimenziji*.
- Ottaviano, G.; Peri, G. (2006), *Rethinking the effects of immigration on wages*.
- Perruchoud, R; Redpath-Cross, J. (2011), *Glossary on Migration, 2nd Edition, International Organization for Migration*.
- Puukari, S.; Launikari, M. (2005), *Multicultural guidance and counselling*.
- Papadopoulou-Kourkoula, A. (2008), *Transit Migration. The Missing Link Between Emigration and Settlement*.
- Petrović, J.; Pešić, J. (2017), *Između integracije, bezbednosti i humanitarnosti: stavovi građana Srbije o migrantima*.
- Pedersen, P. (1997), *A handbook for developing multicultural awareness*.
- Platform for Intercultural Europe (2008), *The Rainbow Paper – Intercultural Dialogue: From Practice to Policy and Back*.
- Schlueter, E.; Wagne, U. (2008), *Regional Differences Matter: Examining the Dual Influence of the Regional Size of the Immigrant Population on Derogation of Immigrants in Europe*.
- Sadokhin, A. P. (2008), *Cross-cultural barriers and ways to overcome them in the process of communication. Culture Observatory*.
- Scatolini S. A.; Van Maele J. and Bartholomé M. (2010), *Developing a curriculum for 'learning to live together': building peace in the minds of people u: European perspectives on internationalization*.
- Spitzberg, B.; Changnon, G. (2009), *Conceptualizing intercultural competence*.
- Sue, D. W.; Sue, D. (1992), *Savjetovanje kulturološki različitih: Teorija i praksa*.
- Sitaram, K. S.; Cogdell, R. T. (1976), *Foundations of intercultural communication*.
- Sultana, R.G. (2022) *The labour market integration of migrants and refugees: career guidance and the newly arrived*.
- Tajfel, H.; Turner, J. C. (1979), *An integrative theory of intergroup conflict*.
- Trompenaars, F.; Hamped-Turner, C. (1997), *Riding the Waves of Culture*.
- UNESCO (2002), *The Universal Declaration on Cultural Diversity*.
- UNESCO (2005), *UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*.
- UNESCO (2007), *Guidelines for Intercultural Education*.

Valuing diversity: guidance for labour market integration of migrants, European Centre for the Development of Vocational Training – Cedefop, 2014.

Wieviorka, M. (2012) *Multiculturalism: A Concept to be Redefined and Certainly Not Replaced by the Extremely Vague Term of Interculturalism*.

Walter G. St. (2002) *The role of threat in intergroup relations*.

Zaiceva, A.; Zimmermann, K. (2016) *Migration and the Demographic Shift*, u: *Handbook of the Economics of Population Aging*.

Izvor za fotografije korišćene u priručniku

www.worldpressphoto.org

SADRŽAJ

UVOD	5
I CRNA GORA I LJUDI U POKRETU	7
AZILANTI I LICA POD SUPSIDIJARNOM ZAŠTITOM U CRNOJ GORI	15
ISTRAŽIVANJE MIŠLJENJA I STAVOVA SLUŽBENIKA JAVNE UPRAVE CRNE GORE KOJI SU U NEPOSREDNOM ILI POSREDNOM DODIRU SA LJUDIMA U POKRETU I RADE SA NJIMA	22
II MULTIKULTURALNO VOĐENJE I SAVJETOVANJE – POLAZIŠTE I PERSPEKTIVE	43
III PRISTUPI U MULTIKULTURALNOM SAVJETOVANJU	57
PREPORUKE ZA SAVJETNIKE KOJI RADE SA LJUDIMA IZ RAZLIČITIH KULTURA	61
PRIMJERI MULTIKULTURALNE PRAKSE U RAZVIJENIM ZEMLJAMA	63
STANDARDI KULTURNE KOMPETENCIJE U PRAKSI SOCIJALNOG RADA	65
IZAZOVI U PRIMJENI ZAKONA O MEĐUNARODNOJ I PRIVREMENOJ ZAŠTITI STRANACA U CRNOJ GORI	71
IV INTERKULTURALNA KOMPETENCIJA KAO IZAZOV U SAVJETOVANJU MIGRANATA – GLAS MIGRANATA	76
REFERENCE	85

ISBN 978-9940-9673-5-2

9 789940 967352

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-9673-5-2
COBISS.CG-ID 26942980

